
Skráning fornleifa í Skeiðahreppi

Hefti I

Ritstjóri: Ragnheiður Gló Gylfadóttir

Höfundar efnis: Brynja Árnadóttir, Gylfi Helgason, Jóhanna V. Guðmundsdóttir, Lilja Laufey Davíðsdóttir, Magnea Dís Birgisdóttir, Orri Vésteinsson, Ragnheiður Gló Gylfadóttir, Rúnar Leifsson, Sigrún Drífa Þorfinnsdóttir og Stefán Ólafsson.

Fornleifastofnun Íslands
Reykjavík 2026
FS1085-19361

Forsíðumyndin er af bæjarból og -tóftum ÁR-261:001 í Miðbýli, horft er til norðvesturs. Bæjarbóllinn og tóftir síðasta bæjarins eru einu slíku minjarnar sem eftir eru óraskaðar á Skeiðum. Myndina tók Magnea Dís Bjarnadóttir.

© Fornleifastofnun Íslands 2026

Bræðraborgarstígur 9

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Netfang: fsi@fornleif.is

Heimasíða: www.fornleif.is

Samantekt

Í þessari skýrslu birtast niðurstöður aðalskráningar fornleifa sem unnin var í Skeiðahreppi sumrin 2019-2022. Skráningu gamla hreppsins var haldið áfram þaðan sem frá var horfið árið 2017 og hafa því allar jarðir í hreppnum verið skráðar. Efniviður skýrslunnar er umfangsmikill og því er henni skipt niður í þrjú bindi.

Samanlagt voru skráð 30 lögbýli á þessum fjórum árum auk fornleifa sem tilheyra fleiri en einni jörðu. Skráðar voru mjög fjölbreyttar fornleifar s.s. fjöldi bæjarhóla, hverskyns útihús og aðhöld fyrir skepnur, garðlög, áveitu- og samgönguminjar. Í skýrslunni birtast upplýsingar um 1167 fornleifar sem skráðar voru á 999 minjastöðum. Hér birtast að auki niðurstöður fornleifaskráningar sem var unnin árið 2017, auk fjögurra yngri skráninga sem unnar hafa verið vegna skipulagsmála frá því að aðalskráningunni lauk. Þetta er gert í þeim tilgangi að í skýrslunni sé að finna upplýsingar um allar skráðar minjar í hreppnum.

Ástand fornleifa á skráningarsvæðinu er fremur slæmt, en í meira en helmingi tilfella eru öll yfirborðsummerki um minjastaði horfin. Í flestum tilvikum hafa minjastaðir horfið vegna túnasléttunar og framkvæmda af ýmsu tagi s.s. bygginga, vegagerðar eða niðurrifs. Auk þess getur breytt landnýting í mörgum tilfellum falið í sér ákveðna ógn við minjar en innan skráningarsvæðis er búið að ræsa mikið af landi fram og slétta í tún.

Efnisorð: Fornleifastofnun Íslands, fornleifaskráning, aðalskráning, Skeiðahreppur, Skeiða- og Gnúpverjahreppur

Summary

This report presents the results of a general archaeological survey undertaken in Skeiðahreppur, in the municipality of Skeiða- and Gnúpverjahreppur in southern Iceland. The fieldwork was carried out in the summers of 2019-2022 and due to the extensive scope of the work the report is divided into three volumes. The survey resumed from where it had left off in 2017, and as a result all farms in the district (Skeiðahreppur) have now been recorded. In total, 30 farms were surveyed during these four years, in addition to archaeological sites associated with more than one farm. A wide variety of archaeological features were recorded, such as numerous farm mounds, various types of outhouses and livestock enclosures, various boundaries and irrigation structures.

The report contains information on 1167 archaeological features recorded at 999 sites. It also includes the results of archaeological survey carried out in 2017, as well as four more recent surveys conducted in relation to planning proposals after the completion of the main survey. This is done to ensure that the report contains information on all recorded archaeological remains in the municipality at the time of its publication.

The condition of the archaeological remains within the survey area is rather poor, and in more than half of all cases all surface traces of the sites have disappeared. In most cases, sites

have been lost due to field leveling and various types of construction activities such as building development, road construction, and demolition. In addition, changes in land use pose a certain threat, as large areas have been drained and leveled for hayfields.

Keywords: Institute of Archaeology Iceland, archaeology, general survey, Skeiða- and Gnúpverjahreppur municipality

Efnisyfirlit

Hefti I

1.	Inngangur	9
2.	Saga fornleifaskráningar á Íslandi	12
3.	Aðferðir við fornleifaskráningu	14
4.	Staðhættir og byggðapróun	16
	Þróun byggðar í ljósi fornleifa	16
	Rannsóknir á fornleifum á Skeiðum	19
5.	Samantekt um helstu minjaflokka	21
	Bæjarhólar og býli	21
	Kirkjur, kuml og legstaðir	24
	Tún og túngarðar	25
	Útihús innan heimatúna	27
	Kálgarðar	33
	Kvíar, stekkir, nátthagar og réttir	35
	Fjárskýli, beitarhús, heystæði og sel	39
	Vörslugarðar	46
	Landnýting utan túna (mógrafir, torfrista, malar- og grjótnám)	47
	Nýting á vatni	51
	Samgönguminjar	58
	Landamerki	66
	Aðrar minjar og viðbætur	67
6.	Fornleifar á Skeiðum	68
	Heimildir	73
	Óprentaðar heimildir	75
	Viðauki I: Hnitaskrá í isn93	80

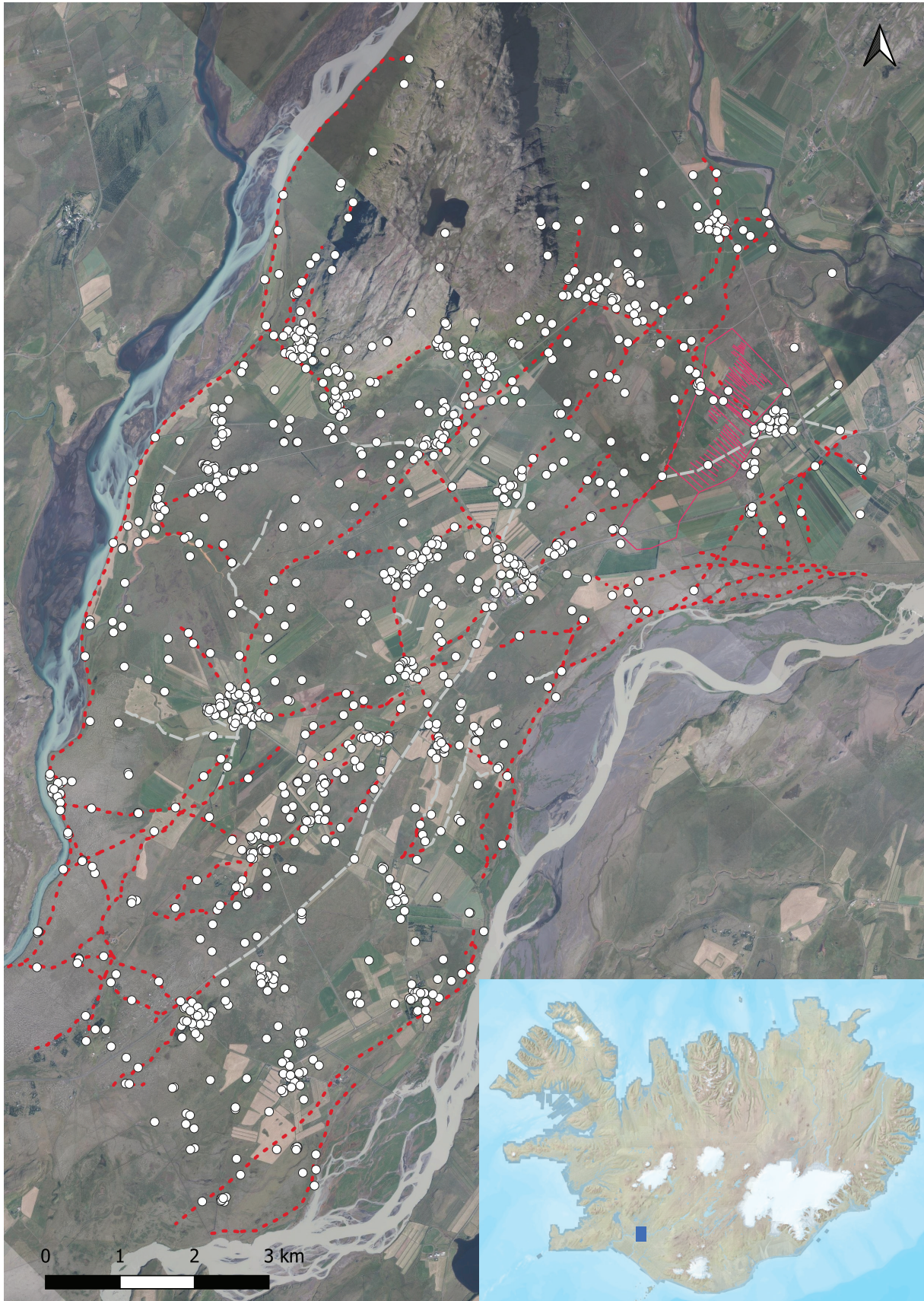
Hefti II

1. ÁR-233	Fjall	9
2. ÁR-234	Framnes	43
3. ÁR-235	Birnustaðir	66
4. ÁR-236	Álfsstaðir	88
5. ÁR-237	Ósabakki	112
6. ÁR-238	Reykir	124
7. ÁR-239	Húsatóftir	150
8. ÁR-240	Hlemmiskeið	182
9. ÁR-241	Brjánstaðir	197
10. ÁR-242	Votamýri	211
11. ÁR-243	Blesastaðir	226
12. ÁR-244	Skeiðháholt	237
Viðauki I:	Minjakort	252
Viðauki II:	Hnitaskrá Isn93	285

Hefti III

13. ÁR-245	Kálfhóll	9
14. ÁR-246	Kílhraun	30
15. ÁR-247	Borgarkot	50
16. ÁR-248	Arakot	60
17. ÁR-249	Langamýri	71
18. ÁR-250	Árhraun	89
19. ÁR-251	Ólafsvellir	103
20. ÁR-252	Vesturkot	131
21. ÁR-253	Minni-Ólafsvellir	134
22. ÁR-254	Björnskot	137
23. ÁR-255	Norðurgarður	140
24. ÁR-256	Andrésfjós	143

25. ÁR-257	Brúnavellir efri	146	
26. ÁR-258	Brúnavellir syðri	158	
27. ÁR-259	Brúnavallakot	168	
28. ÁR-260	Vorsabær	176	
29. ÁR-261	Miðbýli	193	
30. ÁR-262	Útverk	213	
31. ÁR-661	Fornleifar á fl. en einni jörð		226
Viðauki I: Minjakort		252	

Mynd 1: Yfirlitsmynd af Skeiðahreppi og skráðum fornleifum. Skráningarsvæðið er sýnt með bláum kassa á innföllu Íslandskorti

1. Inngangur

Árið 2019 gerðu Fornleifastofnun Íslands og Skeiða- og Gnúpverjahreppur með sér samning um aðalskráningu fornleifa innan sveitarfélagsins. Aðalskráningin byggir á svæðisskráningu sem var unnin af Fornleifastofnun árið 2016.¹ Samningurinn var til þriggja ára og var áætlað að skrá 1000-1200 minjastaði á því tímabili og ekki fleiri en 400 staði á ári. Skráningarsvæðið afmarkaðist við Skeiðahrepp og voru allar jarðir í hreppnum skráðar auk fornleifa sem teljast vera á fleiri en einni jörð (sjá mynd 1). Síðastnefndu fornleifarnar eru aðallega samgönguminjar auk Skeiðaáveitu. Rætt var að skrá sveitarfélagið í heild sinni en ákveðið að byrja á því að semja um hluta þess, hinn gamla Skeiðahrepp, með það að markmiði að halda skráningunni síðar áfram í Gnúpverjahreppi.

Mynd 2: Horft til suðurs yfir Skeiðin, niður hlíðar Vörðufells. Hvítá er til hægri á myndinni en hér sést vel hvernig ræktuð tún eru áberandi í framtöstu votlendi.

Fyrsti áfangi skráningar hófst þar sem frá var horfið á Skeiðunum.² Hann var unninn haustið 2019 og sumarið 2020. Árið 2019 voru jarðirnar Kílhraun³ og Borgarkot skráðar en árið 2020 jarðirnar Brjánsstaðir, Votamýri, Blesastaðir, Skeiðháholt, Kálfhóll, Arakot, Langamýri og Árhraun. Í fyrsta áfanga voru því samanlagt skráðar 358 fornleifar á 297 minjastöðum. Annar áfangi var

1 Kristjana Vilhjálmsdóttir, 2016.

2 Orri Vésteinsson skráði kirkjur á Skeiðum árið 2002. Árið 2017 fór fram aðalskráning fornleifa innan þéttbýliskjarna sveitarfélagsins, sjá Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl., 2017a. Á árunum 2018-2019 voru valdar jarðir í Gnúpverjahreppi aðalskráðar að auki en þær koma ekki hér við sögu, sjá Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl., 2021.

3 Árið 2006 var 101 ha deiliskipulagsreitur skráður í landi Kílhrauns og var sú skráning uppfærð árið 2019. Sjá Rúnar Leifsson, 2006.

unninn sumarið 2021. Þá voru jarðirnar Fjall, Hlemmiskeið, Ólafsvellir, Vesturkot, Minni-Ólafsvellir, Björnskot, Norðurgarður, Andrésfjós, Efri-Brúnavellir, Syðri-Brúnavellir, Brúnavallakot, Miðbýli og Útverk skráðar. Samtals voru þá skráðar 373 fornleifar á 311 minjastöðum. Þriðji og síðasti áfangi var unninn árið 2022. Jarðirnar Framnes, Birnustaðir, Álfsstaðir, Ósabakki, Reykir og Vorsabær voru þá heimsóttar og að auki skráðar fornleifar á fleiri en einni jörð. Alls voru þá skráðar 359 fornleifar á 324 minjastöðum. Samanlagt voru því skráðir 932 minjastaðir og 1090 fornleif á árunum 2019-2022.

Lögbyli	Skráningarár	Minjastaðir	Fornleifar
ÁR-233 Fjall	2021	72	84
ÁR-234 Framnes	2022	46	52
ÁR-235 Birnustaðir	2022	42	50
ÁR-236 Álfsstaðir	2022	51	59
ÁR-237 Ósabakki	2022	30	32
ÁR-238 Reykir	2022	69	79
ÁR-239 Húsatóftir	2017	68	73
ÁR-240 Hlemmiskeið	2021	39	44
ÁR-241 Brjánsstaðir	2020	28	37
ÁR-242 Votamýri	2020	33	40
ÁR-243 Blesastaðir	2020	20	26
ÁR-244 Háholt	2020	34	36
ÁR-245 Kálfhóll	2020	42	54
ÁR-246 Kilhraun	2019	45	50
ÁR-247 Borgarkot	2019	19	20
ÁR-248 Arakot	2020	19	24
ÁR-249 Langamýri	2020	36	44
ÁR-250 Árhraun	2020	21	32
ÁR-251 Ólafsvellir	2021	52	64
ÁR-252 Vesturkot	2021	7	8
ÁR-253 Minni-Ólafsvellir	2021	5	6
ÁR-254 Björnskot	2021	5	6
ÁR-255 Norðurgarður	2021	4	5
ÁR-256 Andrésfjós	2021	6	7
ÁR-257 Brúnavellir efri	2021	25	29
ÁR-258 Brúnavelli syðri	2021	18	19
ÁR-259 Brúnavallakot	2021	17	19
ÁR-260 Vorsabær	2022	40	41
ÁR-261 Miðbýli	2021	32	48
ÁR-262 Útverk	2021	28	33
ÁR-661 Fornleifar á fleiri	2019-2022	46	46

Tafla 1: Skráðar jarðir á Skeiðum.

Frá því að skráningunni lauk árið 2022 hafa farið fram fjögur minni skráningarverkefni á

Skeiðum⁴ og var gögnum úr þeirri skráningu bætt við skýrsluna auk þess sem aðalskráningin frá árinu 2017 var uppfærð eftir þörfum og upplýsingarnar birtar í þessari skýrslu. Samtals eru því upplýsingar um 1167 fornleifar á 999 minjastöðum að finna í skýrslunni.

Við skráninguna var farið á jarðirnar sem til rannsóknar voru, rætt við staðkunnuga og gengið á alla þekktu minjastaði. Á hverjum minjastað var gerð grein fyrir staðháttum, gefnar leiðbeiningar um hvar staðinn væri að finna og fornleifum lýst. Þar sem tóftir eða önnur mannvirki voru sýnileg voru þær mældar upp og af þeim teknar myndir. Ástand allra minjastaðanna var metið og sömuleiðis hvort þeir teldust í hættu, og þá hvers vegna. Staðsetningarhnit voru tekin á öllum þeim minjastöðum sem unnt reyndist að staðsetja og eru þeir sýndir á loftmyndir frá Loftmyndum ehf. í landfræðilegum upplýsingakerfum (GIS).

Um vettvangsvinnu sáu þau Gylfi Helgason, Jóhanna V. Guðmundsdóttir, Magnea Dís Bjarnadóttir, Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Sigrún Drífa Magnúsdóttir, allt fornleifafræðingar.⁵ Allar ljósmyndir í skýrslunni eru teknar af skrásetjurum Fornleifastofnunar Íslands nema annað sé tekið fram. Ragnheiður Gló sá um verkstjórn og ritun skýrslu en Brynja Árnadóttir sá um gerð teikninga.

Vegna mikils umfangs skráningarinnar er skýrslunni skipt í þrjú hefti. Uppbygging á hefti I er með þeim hætti að eftir inngangskafli er fyrst sagt í stuttu máli frá löggjöf um minjavernd og sögu fornleifaskráningar (2. kafli) og í kjölfarið farið yfir aðferðafræði við skráningu Fornleifastofnunar Íslands (3. kafli). Í kjölfarið er að finna samantekt um helstu minjaflokka sem skráðir voru (4. kafli). Í skýrslulok verða niðurstöður skráningarinnar svo dregnar saman í heild sinni og gert grein fyrir helstu einkennum byggðarinnar. Aftast eru viðaukar og minjakort sem sýna dreifingu minjastaðanna á því svæði sem fjallað er um. Í heftum II og III er ítarleg fornleifaskrá þar sem fjallað er um þær fornleifar sem skráðar voru innan sveitarinnar. Í skránni er fjallað sérstaklega um hvern minjastað, sagt frá staðsetningu minjanna, aðstæðum og þeim lýst.

Skrásetjarar vilja þakka öllum þeim sem aðstoðuðu við skráninguna á einn eða annan hátt. Nöfn þeirra heimildamanna sem lögðu skrásetjurum lið og miðluðu af þekkingu sinni um minjar á svæðinu er að finna aftast í heimildaskrá.

Rétt er að undirstrika hversu mikilvægum áfanga er náð með þessari grunnskráningu fornleifa á Skeiðum. Innan hreppsins er mikill minjafjöldi og með skráningunni er lagður grunnur að bættri minjavörslu og um leið auðveldari yfirsýn yfir fornleifar á svæðinu. Mikilvægi þess að skráningin sé nýtt við skipulagsgerð er ekki bara hagsmunamál sveitarfélagsins, ábúenda og landeigenda auk þeirra sem vinna við stjórnslu heldur allra sem hafa áhuga á þessu landssvæði og sögu þess.

4 Brynja Árnadóttir 2025, Brynja Árnadóttir og Ragnheiður Gló Gylfadóttir 2025, Gylfi Helgason 2025, Ragnheiður Gló Gylfadóttir 2025.

5 Fornleifafræðingarnir Brynja Árnadóttir, Lilja Laufey Davíðsdóttir, Orri Vésteinsson, Rúnar Leifsson og Stefán Ólafsson komu að eldri sem og yngri skráningum innan sveitarfélagsins sem hér birtast upplýsingar um.

2. Saga fornleifaskráningar á Íslandi

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980. Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (heimildaskráning).

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 21. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“ Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölbætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk.

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skerúðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bjarstæði og bjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskubauga, búsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bannhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegiroggötur, leifar af stíflum, leifar af brúmogöðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalagi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, haf og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og

*aðrir staðir og kennileiti sem tengjast síðum, venjum, fjóðtrú eða fjóðsagnabefð,
g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum
eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
b. haugar, dysjar og aðrir grefstrumarstaðir úr heiðnum eða kristnum síð,
i. skipsflök eða blutar þeirra.*

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.⁶

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu. Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands. Komi til björgunargraftar vegna framkvæmda, ber framkvæmdaaðili þann kostnað sem af því hlýst.

6 Sjá <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>

3. Aðferðir við fornleifaskráningu

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin auðkenni sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: RA-191:001). Ef fleiri en ein fornleif er á minjastað bætist einingánúmer aftast í töluröðina (dæmi: RA-191:001_01, RA-191:001_02 o.s.frv.). Fornleifaskrá hvernjar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernjar greinar eru grunnupplýsingar; auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti minjastaðar, ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða nátttröll). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða.

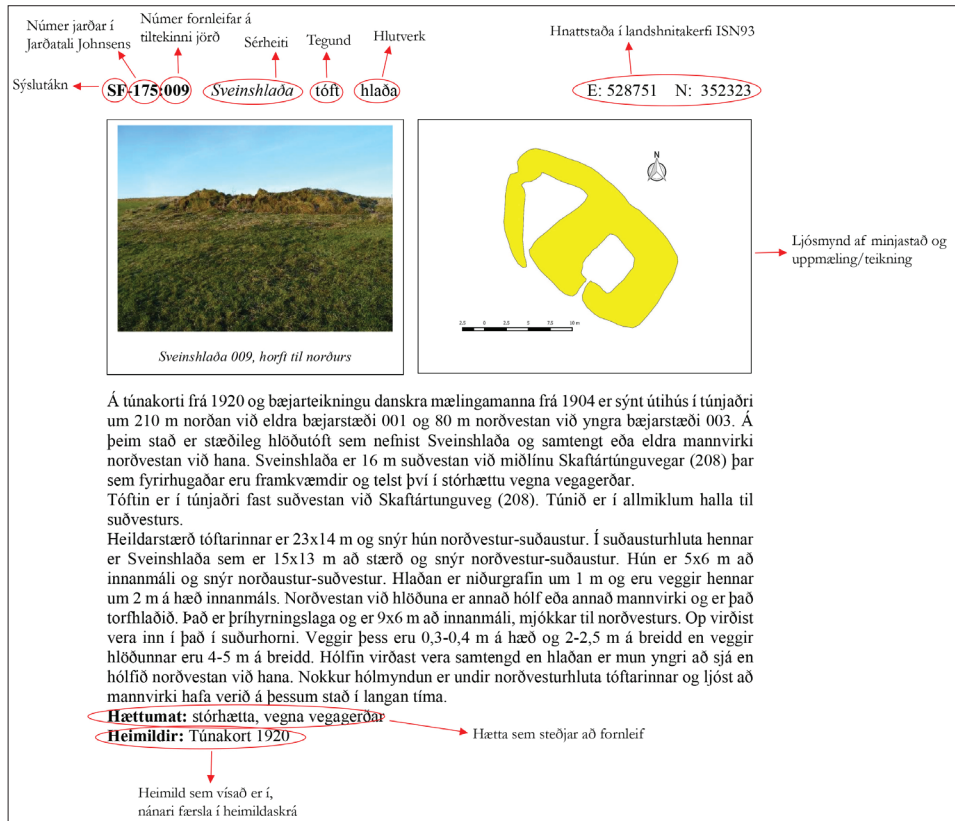
Á eftir hlutverki kemur mæling hnattstöðu sem er gerð með Trimble Geoexplorer 6000 mælitæki og er mælt í miðju hvernjar fornleifar. Áætlað frávik frá miðju er oftast ekki meira en 1 metri að meðaltali. Samkvæmt lögum hafa allar fornleifar 15 m helgunarsvæði frá ystu mörkum minjastaðarins. Helgunarsvæði friðlýstra fornleifa er enn stærra, eða 100 m frá ystu mörkum. Þar sem kemur fram „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirliggjandi upplýsinga með allt að 50 metra frávikum.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirliggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem eiga þar við.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu og 3) mikil hættu. Þeir minjastaðir sem eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað teljast í hættu ef hugsanlegt er talið að þeim verði rótað. Sem dæmi um slíka staði má telja fornleifar í túni en þær teljast í hættu vegna þess umróts sem fylgir ábúð og búskap og minjastaðir sem eru á svæði þar sem framtíðar landnotkun er óráðin. Í stórhættu teljast minjastaðir þar sem miklar líkur teljast á raski vegna áætlaðs eða fyrirsjáanlegs umróts. Sem dæmi

um slíka staði má nefna minjastaði sem eru á skipulagssvæði þéttbýlis, inni í skógræktarreitum, innan áhrifasvæðis stórframkvæmda eða sem uppblástur ógnar.

Þá er í síðustu línu getið heimilda, ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Mynd 3: Dæmi um framsetningu á minjastað í skýrslum Fornleifastofnunar Íslands.

Skýringar

— áveita	— sandvarnir	■ renna
- - - bæjarhóll	— steypa	■ steypa
— efnistaka	- - - þúst	■ torf
— hleðsla	□ bæjarhóll	■ torf og grjót
- - - leið	□ efnistaka	□ vegur
— loftmynd	□ flóðgarður	□ þúst
— niðurgröftur	■ grjót	□ landamerki (gróf afmörkun)
— óljóst	□ loftmynd	○ skráðar fornleifar
— renna	□ niðurgröftur	

Mynd 4: Eftirtaldar skýringar eiga við allar uppmælingar sem birtast á myndum og kortum í skýrslunni, nema annað sé tekið fram.

4. Staðhættir og byggðapróun

Skeiðahreppur er á milli Þjórsár til austurs og Hvítár til vesturs. Til suðurs afmarkast hreppurinn af Merkurhrauni en Stóra-Laxá og Sandlækjarós eru á norðurmörkum. Þjórsárhraun er undir stórum hluta sveitarinnar en tvö grágýtisholt standa upp úr, Húsatóftaholt og Skeiðháholt, auk Reykjahóls sem er mun minni. Árflóð, þá sérstaklega úr Hvítá, hafa fyllt upp í Þjórsárhraunið í gegnum árþúsundin og jarðvegur er gjarnan þykkur og víða hefur myndast mór. Hraunið sést þó enn á þremur svæðum, Merkurhraun nær yfir hluta syðstu jarðanna, Gráhelluhraun er sunnan við Vörðufell nánast í miðri sveit og hraun sést einnig austan við Vörðufell á fremur litlu svæði. Í norðvesturjaðri Þjórsárhraunsins eru stórir vikurhólar, eða holt, sem setja svip á þann hluta.⁷

Sveitin er flatlend og víðsýnt er til allra átta. Landið einkennist af flötum mýrum en inn á milli eru grónir hraunhólar, rimar og lág holt, þar sem bæirnir standa gjarnan. Vörðufjall er eina fjall sveitarinnar og sker sig verulega úr í landslaginu. Stór hluti jarða á Skeiðum fór undir vatn og ís á vetrum áður en framræsla kom til. Mikið vatn kom að auki frá Vörðufelli sem rann yfir sveitina.⁸ Ágangur Hvítar og Þjórsár olli miklum erfiðleikum og landbroti á flestum jörðunum sem áttu land að þeim, allt þar til farið var að ræsa land fram. Fyrsti varnargarðururinn við Þjórsá var reistur árið 1977 og voru fleiri hlaðnir næsta áratuginn. Hið sama má segja um Hvítá, fyrstu garðar voru hlaðnir þar árið 1965 og fleirum bætt við allt fram til ársins 1985.⁹ Reykjasandur olli tjóni á nærliggjandi jörðum um aldir en árið 1907 var hafist handa við sandvarnir þar, fjölmargir grjótgarðar voru hlaðnir og árið 1908 var svæðið girt af. Engin uppblástur er nú á þessu svæði og Reykjasandur því sem næst horfinn.

Þróun byggðar í ljósi fornleifa

Ýmsar vísbendingar má fá um upphaf og þróun byggða á svæðum með því að rýna í ritaðar heimildir. Þar má helst nefna Landnámabók, Biskupasögur, Sturlungasögur, fornbréf, máldagar og fornsögur. Elstu ritheimildir eru frá byrjun 13. aldar og fornbréf/máldagar eru til frá 14. öld. Þá má draga ályktanir af dýrleika jarða. Dýrleikinn var fasteignamat sem virðist hafa verið fastsett snemma, a.m.k. þegar á 12. öld og má því hafa hann sem vísbendingu um misjöfn gæði jarðanna. Sennilegt verður að telja að dýrustu jarðirnar séu á þeim stöðum sem bestir voru til búsetu og því líklegir til að hafa byggst fyrst. Jarðir þar sem kirkjur og bænhús hafa verið, voru að jafnaði stærri og dýrari en þær sem ekki höfðu slík hús og er því freistandi að álykta að minniháttar jarðir séu seinna til komnar, eða hafi að minnsta kosti ekki verið orðnar sjálfstæð býli á fyrri hluta 11. aldar. Kuml eru enn fremur sjálfstæð heimild um byggð fyrir árið 1000. Aðferðirnar sem hér verður beitt til þess að skoða sögu byggðar á svæðinu eru þær að fyrst er litið á landnám á Skeiðum líkt og það

7 SB I, 407-408; Jón Eiríksson 2008, 15-16.

8 SB I, 423, Jón Eiríksson 2008, 18-19.

9 Jón Eiríksson 2008, 445-447, 477-482.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	Hættumat	Ábúð (grófllega)
ÁR-233:001_01	Fjall	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	1200
ÁR-233:010	Miðhús	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	sagnir af bæ
ÁR-233:023	Hosiló	þúst	bústaður	sést til	hætta	19. öld
ÁR-233:026_01	Gvendarhóll/ Gvendarhaugur	bæjarhóll	bústaður	sést til	engin hætta	
ÁR-233:026_02		tóft	bústaður	hleðslur signar	engin hætta	
ÁR-233:067	Hagi	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	sagnir af bæ
ÁR-233:069	Snútur	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	
ÁR-234:001_01	Framnes	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	fyrst getið 1220
ÁR-234:001_04		hús	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-235:001_01	Birnustaðir	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	fyrst getið 1220
ÁR-236:001_01	Álfsstaðir	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-236:008	Otthóll	heimild	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	17.-18. öld
ÁR-237:001_01	Ósabakki	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	byggist um 1680
ÁR-237:009		heimild	býli	ekki sést til fornleifar	hætta	fornt eyðibýli 1703
ÁR-238:001_01	Reykir	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	getið í Njálu
ÁR-238:013	Efre Reiker	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	Í eyði um 1690- 1700
ÁR-238:014	Reykjahjáleiga/ Litlu-Reykir	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	sagnir af bæ
ÁR-238:016_01	Tættur	bæjarstæði	býli	ekki sést til fornleifar	hætta	19. öld
ÁR-239:001_01	Húsatóftir	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	getið í Flóa- manna sögu
ÁR-239:049	Holt	þúst	býli	sést til	hætta	byggist um 1670
ÁR-240:001_01	Hlemmiskeið	bæjarhóll	bústaður	hleðslur útflattar	hætta	
ÁR-240:012	Hlemmiskeiðs- hjáleiga	heimild	býli	hleðslur útflattar	hætta	í eyði 1735
ÁR-240:024_02		heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	sagnir af bæ
ÁR-240:030	Ranakot	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	hætta	sagnir af bæ
ÁR-241:001	Brjánstaðir	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	stórhætta	
ÁR-241:007	Sléttakot	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	ekki getið í heimildum
ÁR-241:008_01	Miðkot	bæjarhóll	bústaður	sést til	engin hætta	ekki getið í heimildum
ÁR-242:001_01	Votamýri	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-242:024		heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	fornt árið 1703
ÁR-243:001_01	Blesastaðir	bæjarhóll	bústaður	sést til	stórhætta	fyrst getið 1397
ÁR-244:001	Háholt (Háfholt)	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-244:002	Háholt (Háfholt)	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-244:010	Háfholltzkot/ Háholtshjáleiga	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	hætta	byggist um 1670
ÁR-245:001_01	Kálfhóll	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-245:023_01	Stekkur	þúst	býli	sést til	engin hætta	sagnir af bæ
ÁR-246:001_01	Kílhraun	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	

ÁR-246:025	Kýlhraunskot	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	í eyði um 1690, byggist aftur upp á 19. öld
ÁR-247:001_01	Borgarkot	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-248:001_01	Arakot	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	
ÁR-249:001	Langamýri	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	
ÁR-250:001_01	Árhraun	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	stórhætta	í eyði 1946
ÁR-251:001_01	Ólafsvellir	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	Landnáma
ÁR-251:024	Gata	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	hætta	í eyði um 1700
ÁR-251:025	Brenna	bæjarstæði	býli	sést til	stórhætta	í eyði um 1701
ÁR-251:038	Gerði	örnefni	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	sagnir af bæ
ÁR-252:001_01	Vesturkot	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-253:001_1	Minni-Ólafsvellir	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	
ÁR-254:001_01	Björnskot	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	
ÁR-255:001_01	Norðurgarður	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	
ÁR-256:001_01	Andrésfjós	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-257:001_01	Brúnaveilir efri	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	fyrst getið á 16. öld
ÁR-258:001_01	Brúnaveilir syðri	bæjarhóll	bústaður	sést til	stórhætta	fyrst getið á 16. öld
ÁR-258:011	Oddleifstopt	heimild	býli	ekki sést til fornleifar	engin hætta	byggist um 1690
ÁR-259:001_01	Brúnavallakot	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	byggist um 1680
ÁR-259:010_01	Strútur	bæjarhóll	býli	sést til	hætta	byggist um 1680
ÁR-260:001_01	Vorsabær	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	fyrst getið 1220
ÁR-260:018	Vorsabæjarhjáleiga	bæjarhóll	býli	sést til	hætta	um 1640-1690
ÁR-260:019	Efri-Hjáleiguhóll	örnefni	býli	sést til	hætta	sagnir af bæ
ÁR-261:001_01	Miðbýli	bæjarhóll	bústaður	sést til	hætta	
ÁR-261:001_2		tóft	bústaður	hleðslur standa	hætta	
ÁR-261:010	Miðbýliskot	bæjarhóll	býli	sést til	hætta	í eyði á 18. öld
ÁR-262:001_01	Útverk	bæjarhóll	bústaður	ekki sést til fornleifar	hætta	fyrst getið 16. öld
ÁR-262:007_01	Tunguhóll	bæjarhóll	bústaður	sést til	engin hætta	forn byggð?

Tafla 2: Allir bæir, býli og bæjartóftir sem skráð voru á Skeiðum árin 2017-2022.

kemur fyrir Landnámu en á grunni þess og staðsetningum kumla og kirkna er hægt að geta sér til um hvaða jarðir byggjast fyrst á svæðinu.

Samkvæmt Landnámu nam einn landnámsmaður Skeiðin, Ólafur tvennumbrúni, og átti hann að hafa búið á Ólafsvöllum.¹⁰ Flest bendir til þess að Ólafsvellir hafi líklega verið höfuðbýli svæðisins allt frá upphafi. Ólafsvallahverfi er eina hverfi sveitarinnar og var fjöldi hjáleigna í kraga umhverfis bæinn innan sameiginlegs heimatúns. Þar var eina kirkja sveitarinnar (fyrst getið um 1200) og er hún enn í notkun. Tvær hálfkirkjur voru í sveitinni, ein á Fjalli og hin á Reykjum. Staðsetning þeirra beggja er týnd og engin mannabein hafa fundist við jarðrask innan heimatúnanna. Ekkert bænhús er þekkt innan sveitarinnar sem vekur athygli. Orsakir þessa er e.t.v. helst að leita í búsetu- og/eða eignarhaldsmunstrum á 11. öld en jarðir á Skeiðum virðast snemma komast í eigu Skálholts. Flestir

10 ÍF I, 376-377

bæirnir eru að auki jafnstór meðalbýli með áþekk landgæði¹¹ og má túlka það sem afleiðingu þess að landi hafi verið úthlutað til einstaklinga sem ekki hafi haft tök á að byggja sín eigin guðshús.

Þrjú kuml hafa fundist á Skeiðum, öll í landi Álfsstaða. Fyrsta kumlið fannst undir lok 19. aldar en hin tvö um miðja 20. öld. Því miður fór ekki fram nein eiginleg rannsóknin á neinum fundarstaðanna. Mannbein fundust á Húsatóftaholti árið 1933, í hól sem kallaðist Hádegishóll, þegar félagsheimilið Brautarholt var byggt. Fundurinn var aldrei tilkynntur Þjóðminjasafni og engin rannsókn gerð. Ekki er vitað hvað varð um beinin né hafa varðveist munnmæli um fundinn utan upplýsinga sem fram koma í Jarðabók Skeiðahrepps.¹² Hádegishóll var eyktarmark á miðju Húsatóftaholti, um 400 m sunnan við bæinn á Húsatófum. Miðað við lýsingar er annar álíka hóll enn varðveittur skammt norðar. Þjóðleiðir komu saman á Húsatóftaholti um aldir en erfitt er að geta sér til um aldur þessara beina án rannsókna. Mögulegt er að þarna hafi einhver verið dysjaður eftir að hafa orðið úti og annar möguleiki er þarna hafi verið kuml en það verður ekki hægt að staðfesta án beinanna eða frekari upplýsinga um fundaraðstæður.

Ritaðar heimildir eru fremur hljóðar um jarðir á Skeiðum í gegnum aldirnar. Einungis tveggja jarða er getið í fornsögum; Reykja er getið í Njálu og Húsatóftir koma fyrir í Flóamanna sögu. Fjórar jarðir eru nefndar í fornum skjölum og yfirleitt er það í máldögum kirkna, (sjá tafla 2). Bæjanöfn sem eru ósamsett náttúrunöfn eru yfirleitt talin til marks um elsta stig búsetu og eru tvö slík á Skeiðum: Reykir og Fjall. Bæjanöfn sem enda á -staðir eru yfirleitt taldir tilheyra seinni stigum landnáms og eru fjórar jarðir á Skeiðum sem falla í þennan flokk: Blesastaðir, Álfsstaðir, Brjánsstaðir og Birnustaðir.

Miðað við fyrirbyggjandi gögn má telja að Ólafsvellir, Fjall, Álfsstaðir og Reykir séu með elstu jörðum sveitarinnar. Í kjölfarið hafi jarðir líkt og Framnes, Blesastaðir, Vorsabær, Birnustaðir og Húsatóftir byggst upp og ætla má að þær hafi þegar verið komnar í byggð um 1300. Það vekur athygli hversu fáar jarðir koma fyrir í máldögum og ritheimildum, flestra er fyrst getið í jarðabókum frá lokum 17. aldar. Ekki er ljóst hvaða merkingu á að leggja í þögn heimilda en líklegt virðist að flest lögbýlanna sem ekki eru nefnd í skjölum fyrr en á 17. eða 18. öld séu líklega byggð fyrr. Þetta má m.a. ætla út frá dýrleika jarðanna, landamerkjum og hjáleigum sem hafa byggst út frá þeim.

Eins og sést af umfjölluninni má leggja á ýmsan hátt út af tiltækum heimildum um upphaf byggðar á Skeiðum. Ólafsvellir virðast þó skera sig frá ördum jörðum á Skeiðum, þar var hverfismyndun, jörðin er fremur stór, staðsett í miðri sveit og með alkirkju.

Rannsóknir á fornleifum á Skeiðum

Rannsóknarsaga minja og minjastaða er ekki umfangsmikil né löng á Skeiðum. Litlar sem engar rannsóknir fóru t.d. fram þegar kuml fundust um miðja síðustu öld í landi Álfsstaða. Þegar mannabein komu í ljós á Húsatóftaholti árið 1933 var fundurinn ekki tilkynntur og því ekkert rannsakaður.

11 Orri Vésteinsson 1998, 1-29.

12 KEKH 2016, 79-81; Jón Eiríksson 2008, 148-148, 204.

Tveir friðlýstir minjastaðir eru á Skeiðum, báðir í landi Fjalls. Hofklettar ÁR-233:009 eru innan heimatúnsins, ofan á klettabrún sem kallast Hofin. Fjórar tóftir eru þar í hnapp, ein þeirra er stærst og aflöng. Hinar eru minni en sjást þó vel. Í Friðlýsingarskrá segir: „Hoftóftar-leifar á hjallabrún við efri túnjaðar, hjá klettum, er kallast Hofklettar.“¹³ Ekki hefur verið grafið í tóftirnar. Gvendarhóll ÁR-233:026 var friðlýstur árið 1966. Í Friðlýsingarskrá segir: „Gvendarhaugur svonefndur, allfyrirferðarmikið holt, sem einhvern tíma hefur verið bær á, um 1500 m fram undan bænum í beina stefnu á Útverk.“¹⁴ Þar má enn sjá óljósar tóftir en heimildir geta um að þær hafi verið um 11 talsins og mögulega verið svipaður staður og Hvítárholt í Hrunamannahreppi. Árið 2014 fór fram átak í skráningu friðlýstra minja og voru báðir þessir staðir þá mældir upp og eru þær mælingar aðgengilegar í minjavefsjá Minjastofnunar Íslands.¹⁵

Engin fornleifauppgröftur hefur farið fram svo vitað sé á Skeiðum. Sagnir eru þó um að Guðmundur Jónsson frá Kópavatni¹⁶ hafi grafið í Gvendarhól og staðfest að um fornan stað væri að ræða. Eins gróf Brynjúlfur Jónsson í Einbúa¹⁷ ÁR-234:021 í landi Framness undir lok 19. aldar og staðfesti að um náttúrumyndun væri að ræða.

Mynd 5: Minnisvarði Árnesingafélagsins í Reykjavík um Áshildarmýrarsamþykkt.

Árið 2018 var unninn rannsókn sem sneri að kortlagningu á Skeiða- og Flóaáveitu¹⁸ og nýttist hún vel í þessari skráningu.

Landeigendur í Kílhrauni gáfu Árnesingafélaginu í Reykjavík árið 1946 landspildu til minningar um að 500 ár voru síðan Áshildarmýrarsamþykkt sem var samþykkt. Árið 1496 komu Árnesingar saman að Áshildarmýri á Skeiðum, og var tilefnið að mótmæla yfirgangi Lénharðs fógeta og fleiri valdamanna í héraðinu. Árnesingafélagið reisti minnisvarða innan svæðisins og sundaði þar skógrækt um áratugaskeið. Svæðið er nú í umsjón Héraðsnefndar Árnesinga. Þetta er eini staðurinn á Skeiðum sem er merktur með upplýsingaskilti.

13 Sbr. Árb. 1894: 9-10. Skjal undirritað af MÞ 05.05.1927. Þinglýst 07.09.1927. Friðlýsingarskrá, 58.

14 Skjal undirritað af KE 18.10.1966. Þinglýst 26.10.1966. Friðlýsingarskrá, 58.

15 Eva K. Dal og Elín Ósk Hreiðarsdóttir, 2015.

16 Ö-Fjall JG, 4-5.

17 Brynjúlfur Jónsson 1894, 15.

18 Ragnheiður Gló Gylfadóttir, 2020.

5. Samantekt um helstu minjaflokka

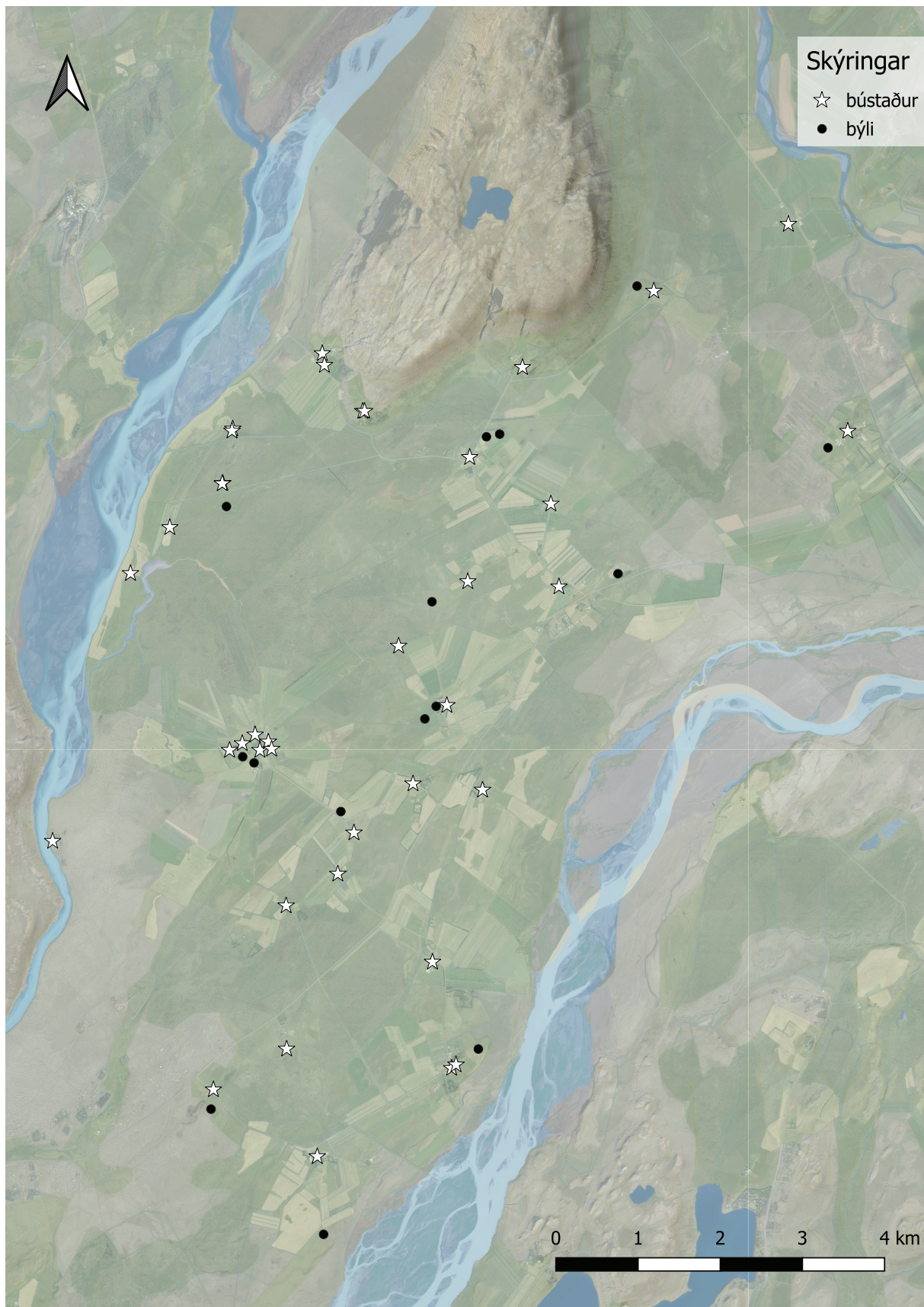
Á skráningarsvæðinu voru skráðar fornleifar af mjög fjölbreyttum toga og verður hér neðar fjallað um helstu minjaflokka.

Bæjarhólar og býli

Bæjarhólar myndast þar sem bæir hafa staðið lengi á sama stað. Þeir hlaðast upp úr mannvistarleifum í tímans rás og samanstanda af byggingaleifum, torfi, grjóti, gólfögum og öskuhaugum. Í bæjarhólum og öskuhaugum eru fólgnar miklar upplýsingar um húsakost, fæðu og almenn lífsskilyrði til forna. Í þeim er einnig líklegast að finna merka gripi. Bæjarhólar eru því mikilvægir minjastaðir en jafnframt sá minjaflokkur sem einna verst hefur farið í uppbyggingu í landbúnaði frá seinni hluta síðustu aldar og fram á þessa öld en brýnt er að koma í veg fyrir að bæjarhólar verði frekari eyðileggingu að bráð. Vandinn við bæjarhóla er að í meirihluta tilfella er enn búið á þeim og víða hafa steinsteypu hús með djúpum kjöllum verið byggð á þeim og skemmt þá að talsverðu leyti. Þar sem enn er búið á bæjarhólum er hæpið að réttlætlanlegt eða raunhæft sé að friða þá fyrir frekara raski, en skemmdir bæjarhólar geta þó verið markverð rannsóknarefni og er mikilvægt að reynt verði að finna leiðir til að fylgjast með framkvæmdum á þeim. Mikilvægastir eru þó bæjarhólar sem ekki hafa orðið fyrir raski og þar sem ekki hefur verið byggt á síðustu áratugum.

Mynd 6: Bæirnir í Ólafsvallahverfi voru innan sameiginlegs heimatúns árið 1906 líkt og sést á bæjarteikningu danskra landmælingamanna. Bæirnir voru staðsettir á lágum holtum og réðu þau stærð hverfisins. © Náttúrufræðistofnun Íslands

Mynd 7: Lögbýli og staðir þar sem eru mikil ummerki um búsetu eru sýndir sem hvít stjarna, minni býli eru svartir punktar. Hér sést vel hvernig bæirnir dreifast um sveitina, staðsettir á þurrum rimum og holtum.

©Náttúrufræðistofnun Íslands og Loftmyndir ehf

Lögbýlin sem voru skráð hafa flest verið byggð frá fornu fari og má ætla að skipulag byggðar á svæðinu hafi snemma verið komið í nokkuð fastar skorður (sjá tafla 2). Bæirnir eru gjarnan á holtum í mýrum og eina bæjarhverfið er á Ólafsvöllum, en þar voru alls átta bæir þegar mest lét, innan sameiginlegs heimatúns. Syðri-Brúnavellir og Brúnavallakot eru einnig innan sameiginlegs heimatúns en önnur lögbýli virðast stök að því best er vitað. Ástæðan er líklega sú að holtin sem bæirnir standa á eru flest fremur lítil, rými fyrir fjölbýli var takmarkað og jarðirnar flestar litlar. Á nokkrum bæjunum eru þó þekktar hjáleigur eða býli, nærri heimatúninu, á rimum eða minni stakstæðum holtum. Við upphaf 18. aldar átti Skálholtsstóll allar jarðir í hreppnum en undir lok 18. aldar höfðu allar jarðirnar, utan Ólafsvallahverfis, verið seldar og komnar í bændaeign.¹⁹

Alls var skráður 31 bæjarhóll á 30 lögbýlum í Skeiðahreppi. Á heildina litið er ástand þeirra fremur slæmt. Nánast allir eru þeir mikið raskaðir, á stórum hluta þeirra eru steinsteypt íbúðarhús, þar hafa verið byggð stór útihús og ýmislegt annað jarðrask orðið í gegnum tíðina. Fáeinir bæjarhólar skera sig þó úr. **Bæjarhóllinn ÁR-261:001_01** í Miðbýli er eini óraskaði bæjarhóllinn í Skeiðahreppi og á honum eru tóftir síðustu **bæjarhúsanna ÁR-261:001_02** vel varðveittar. Miðbýli fór í eyði árið 1923 og engin mannvirki voru byggð eftir það og jörðin eingöngu nýtt til beitar. Tveir bæjarhólar til viðbótar eru lítið raskaðir og má vænta þess að töluverð mannvistarlög séu þar að finna undir sverði. **Bæjarhóll ÁR-259:001_01** í Brúnavallakoti er mjög greinilegur en jörðin fer í eyði árið 1944. Sléttað var yfir hóllinn og engin mannvirki sjást þar á yfirborði lengur. **Bæjarhóll ÁR-258:001_01** á Syðri-Brúnavöllum hefur líka verið sléttaður en ummerki um hann sjást þó enn vel. Bærinn var fluttur af bæjarhólnum árið 1951 og ekkert mannvirki er nú innan gamla heimatúnsins. Bærinn í Borgarkoti var fluttur af **bæjarhól ÁR-247:001_01** árið 1937 en töluvert jarðrak hefur orðið þar síðan. Sléttað var yfir hóllinn og þar byggt fjárhús með niðurgrafinni hlöðu, sem eru nú að hruni komin. Framnes fór í eyði fljótlega eftir 1960 og á **bæjarhólnum ÁR-234:001_01** stendur enn **íbúðarhús ÁR-234:001_04** en það er nú ónýtt. Hrunin útihús eru sambyggð íbúðarhúsinu og mynda þau samstæðu af steypum og hlöðnum veggjum. Lítil ummerki um uppsöfnun/bæjarhól sjást hins vegar á yfirborði.

Á Skeiðum voru skráð 29 önnur býli. Fimm býlanna eru á Fjalli en færri á öðrum jörðum. Einhverra er fyrst getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá árinu 1710 en fleiri koma fyrst fyrir í örnefnaskrá²⁰ þar sem þeirra er ekki getið í neinum fornum heimildum sem er athyglisvert. Lítið er vitað um sögu býlanna utan þeirra upplýsinga sem fram koma í fornleifaskrá (hefti II og III). Umfang nokkurra býlanna bendir til þess að töluverð mannvist virðist undir sverði og má í þeim tilfellum ætla að býlin hafi verið í byggð um langa hríð þrátt fyrir að litlar ritaðar heimildir hafi varðveist um þau. Þetta á m.a. við um **Gvendarhól ÁR-233:026_01**, **Holt ÁR-239:049**, **Sléttakot ÁR-241:007**, **Miðkot ÁR-241:008**, **Stekk ÁR-245:023_01**, **Brennu ÁR-251:025**, **Götu ÁR-251:024**, **Strút ÁR-259:010_01**, **Vorsabæjarhjáleigu ÁR-260:018**, **Tunguhól ÁR-262:007_01** og **Miðbýliskot ÁR-261:010**. Að auki voru skráðir um fimm staðir til viðbótar (m.a. Grænaskjól ÁR-242:021 og Stekkatúnshól ÁR-242:019) þar sem talið var líklegt að væru býli

19 SB I, 410.

20 Sjá t.d. JÁM II, 199-201; Ö-Fjall JG, 4-5, Ö-Reykir ÞB, 2.

en nánar er fjallað um þá staði í kaflanum *Fjárskjli, beitarhús, heystæði og sel* síðar í skýrslunni.

Kirkjur, kuml og legstaðir

Alls voru skráðar 17 fornleifar sem tengja má við átrúnað og greftrun. Þrjár kirkjur voru á Skeiðum svo vitað sé. **Ólafsvallakirkju ÁR-251:002_01** er fyrst getið í heimildum um 1220²¹ og þar er enn kirkja ásamt **kirkjugarði ÁR-251:002_02. Hálfkirkjunnar ÁR-233:002 á Fjalli** er getið um 1220 og síðast kemur hún fyrir í máldögum undir lok 16. aldar. Það veður athygli að þegar Jarðabók Árna og Páls er gerð rúmum 100 árum síðar eru aðeins munnmæli til vitnis um kirkjuna og engin ummerki hennar sjáanleg.²² Ekki er vitað með vissu hvar kirkjan var en líklegast verður að telja að hún hafi verið nærri bænum þótt einnig hafa komið fram kenningar um að hún hafi verið nær Vörðufelli. **Heimagrafreitir ÁR-233:003** er á Fjalli, elsta leiðið sem þar sést er frá árinu 1965. **Hálfkirkjunnar ÁR-238:002** á Reykjum er fyrst getið í máldögum frá lokum 14. aldar en árið 1765²³ var hún afhelguð. Ekki er vitað hvar kirkjan var en líkt og á Fjalli má telja líklegast að hún hafi staðið nærri bænum. Engin bænhús eru þekkt í hreppnum.

Kuml eru legstaðir frá því fyrir kristnitöku. **Þrjú kuml ÁR-236:029-031** eru þekkt á Skeiðum, öll á Álfsstöðum. Þar kom fyrst í ljós kuml árið 1894 og hin tvö á árunum 1945-1947.²⁴ Öll voru þau austan við bæinn, á rima skammt utan við heimatúnið. Því miður er lítið vitað um samhengi kumlanna enda fór ekki fram nein rannsókn á svæðinu. Svæðið sem kumlin fundust á er um 400x90 m að stærð og ólíklegt að um kumlateg sé að ræða og að þar gætu leynst frekari kuml. Þarna eru nú slétt tún og mikið jarðrask orðið í gegnum tíðina.

Á Húsatóftaholti fundust **mannabein ÁR-239:050** við byggingaframkvæmdir árið 1933 í svokölluðum Hádegishól.²⁵ Því miður var beinafundurinn ekki tilkynntur Þjóðminjasafni og engin rannsókn fór þar fram. **Hóll ÁR-239:051** er skammt norðar og samkvæmt heimildamönnum er hann áþekkur að stærð og lögun og Hádegishóllinn var. Sumir telja líklegt að þar gætu einnig leynst bein en frekari rannsóknir þyrfti til að staðfesta eða hrekja þá getgátu.

Heimildir eru um sjö aðra legstaði innan Skeiðahrepps. Ólafur tvennumbrúni á m.a. að vera grafín í **Einbúa ÁR-234:021** eða **Brúnahaugi ÁR-234:030**, en báðir staðirnir eru í landi Framness. **Völvuleiði ÁR-236:026** var nærri bænum á Álfsstöðum en staðsetning þess er nú týnd. Sé tekið mið af örnefnaskránni má ætla að það hafi verið nærri kumlunum sem þarna fundust. Hólarnir **Þorleifshóll ÁR-238:045, Kárahóll ÁR-240:029, Áshildarhóll ÁR-246:045 og Helghóll ÁR-250:019** bera allir nöfn einstaklinga sem þar eiga að vera heygðir. Þorleifshóll var sléttaður fyrir alllöngu án þess að nokkur mannvist kæmi í ljós. Hinir staðirnir eru enn óraskaðir en af þeim er Kárahóll sá eini sem gæti verið manngerður.

21 DI XII, 7.

22 DI I, 406; AM 263 fol. bl. 49; JÁM II, 197.

23 DI IV 51; AM 263 fol; AM 2624to bl. 9b; PP, 80.

24 KEKH 2000, 79, 81; Ö-Álfsstaðir JE, 4.

25 Jón Eiríksson 2008, 204.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:002		þúst	kirkja	sést til
ÁR-233:003		mannvirki	legstaður	sést til
ÁR-234:021	Einbúi	þjóðsaga	legstaður	sést til
ÁR-234:030	Brúnahaugur	sögustaður	legstaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:026	Völvuleiði	örnefni	legstaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:029		kuml	legstaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:030		kuml	legstaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:031		kuml	legstaður	sést til
ÁR-238:002		heimild	bænhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:045	Þorleifshóll	heimild	legstaður	sést til
ÁR-239:050		heimild	legstaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:051		þúst	legstaður	sést til
ÁR-240:029	Kárahóll	álagablettur	legstaður	sést til
ÁR-246:045	Áshildarhóll	þjóðsaga	legstaður	sést til
ÁR-250:019	Helghóll	sögustaður	legstaður	sést til
ÁR-251:002_01		hús	kirkja	sést til
ÁR-251:002_02		kirkjugarður	legstaður	sést til

Tafla 3: Allir staðir tengdir átrúnaði og grefrun sem skráðir voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Tún og túngarðar

Tún eru grasgefin svæði í kringum bæjarhús sem áburður er borinn á og eru slegin síðsumars eða á haustin. Menn hafa hlaðið garða um tún sín um aldir en mikill kippur kom í túngarðahleðslu á 19. öld og var hún hluti af túnabótum sem áttu sér stað á þeim tíma. Húsdýraáburður var einkum borinn á tún og voru útihús því oft höfð vítt og breitt um túnið til þess að auðvelda áburðardreifinguna. Nánast engin gömul tún lögbýla og eða annarra býla eru eftir ósnortin á skráningarsvæðinu, í flestum tilfellum vegna túnasléttunar og annarra jarðabóta með vélum. Alls voru skráðir 48 túngarðar á Skeiðum, flestir í landi Votumýrar og Miðbýlis, eða fjórir á hvorri jörð.

Túngarðar voru umhverfis öll heimatún lögbýlanna sem og umhverfis tún nokkurra býla á skráningarsvæðinu. Túngarðarnir eru flestir sýndir á bæjarteikningum danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakortum frá 1920. Samanlagt afmarkar 31 túngarður heimatún eða skipta þeim niður í skákir. Á Vorsabæ, Álfsstöðum og Efri-Brúnavöllum voru skráðir tveir túngarðar, heimatúnin þar voru á tveimur aðskildum holtum með keldum eða mýrum á milli. Eins afmarkaði **túngarður ÁR-251:011** sameiginlegt heimatún Ólafsvallahverfis en innan þess eru sex lögbýli auk tveggja minni býla. Um þriðjungur túngarðanna er horfinn en einhver ummerki má sjá um aðra túngarða á svæðinu. Af þeim má segja að þrír garðar séu einna best varðveittir og skeri sig nokkuð úr fjöldanum. **Túngarður ÁR-233:043_01** í Fjalli sést enn að stórum hluta. Ein helsta ástæðan er vafalaust sú að túnið nær upp í neðstu brekkur Vörðufells og þar sem engin sléttun hefur átt sér stað. Hið sama má segja um **túngarð ÁR-235:024** á Birnustöðum, hann sést enn í brekkurótum

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:032_03		garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar
ÁR-233:043_01		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-234:033		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-235:005_03		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-235:024		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-236:007_01		kantur	túngarður	sést til
ÁR-236:007_02		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:042_02		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-237:008_01		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:012_01		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:012_02		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-238:023	Akurhólar	örnefni	akur	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:024	Akurhóll	örnefni	akur	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:011		garðlag	túngarður	hleðslur útflattar
ÁR-239:018	Gerði	heimild	tún	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:009		kantur	túngarður	sést til
ÁR-240:023_02		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-241:005		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:008_03		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-242:003		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-242:007		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-242:019_04		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:021_03		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-243:006		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:008		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:007		kantur	túngarður	sést til
ÁR-244:020_02		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-245:009		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:023_04		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-245:035_02		garðlag	túngarður	hleðslur útflattar
ÁR-246:006_01		garðlag	túngarður	hleðslur útflattar
ÁR-247:003		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-248:003		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-248:017_03		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-249:008		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-249:019_03		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:021		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-250:008_01		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-251:011		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:047_02		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:006		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:007		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-258:010		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-259:008		hleðsla	túngarður	hleðslur signar

ÁR-259:018		garðlag	túngarður	hleðslur útflattar
ÁR-260:028		heimild	túngarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:029		garðlag	túngarður	hleðslur standa grónar
ÁR-261:005		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-261:017		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-261:025_02		garðlag	túngarður	hleðslur signar
ÁR-261:032_02		garðlag	túngarður	hleðslur signar

Tafla 4: Allir túngarðar og akrar sem skráðir voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Vörðufells en er horfin á láglendinu. Heimatún Miðbýlis er það eina sem er óraskað á Skeiðum. **Túngarður ÁR-261:017** er enn greinilegur og afmarkar túnið til allra átta nema að sunnan en sá hluti er komin í skurð og undir malarveg.

Túngarðar fundust á þremur býlum. **Túngarður ÁR-241:008_03** afmarkaði heimatún Miðkots, **túngarður ÁR-261:005** var umhverfis heimatún Miðbýliskots og **túngarður ÁR-259:018** umhverfis heimatún Strúts ÁR-259:010. Einungis hlutar þeirra eru enn varðveittir.

Túngarðar voru einnig hlaðnir umhverfis töðuvelli utan heimatúna til að verja þá fyrir beit búfenaðar á sumrin og umferð manna. Alls afmarka 14 túngarðar (**ÁR-233:032_02, ÁR-235:005_03, ÁR-236:042_01, ÁR-240:023_02, ÁR-242:019_03, ÁR-242:021_03, ÁR-244:020_02, ÁR-245:023_04, ÁR-245:035_02, ÁR-248:017_03, ÁR-249:019_03, ÁR-251:047_02, ÁR-261:025_03 og ÁR-261:032_01**) lítill tún við beitarhús eða minni tóftir í úthögum. Hluti þeirra er horfinn en eldri loftmyndir bera þeim flestum vitni.

Samtals voru skráðir tveir minjastaðir sem benda til akuryrkju og fornra túna. Örnefni **Akurhólar ÁR-238:023 og Akurhóll ÁR-238:024** eru þekkt í úthögum í landi Reykja. Fremur stutt er á milli þessara staða, á svæði sem varð fyrir áhrifum vegna uppblásturs fyrr á öldum og allir hólar/mannaverk eru því horfin.

Útihús innan heimatúna

Í gömlum heimatúnum er allajafna talsverður fjöldi mannvirkja frá ýmsum tímum. Fyrir utan bæjarhúsin sjálf voru skepnuhús algengustu byggingar á hverri jörð. Útihús eru einn stærsti minjaflokkurinn á skráningarsvæðinu en þau eru jafnframt sá flokkur fornra mannvirkja sem einna verst hefur orðið úti við jarðabætur á 20. öld. Flest slík útihús voru fyrir sauðfé en hlutfallslega lítið er af fjósum og hesthúsum. Fjós hafa sennilega verið hluti af bæjarhúsunum á flestum bæjum eins og meginþorri smiðja og skemma á skráningarsvæðinu. Hlöður urðu ekki algengar á Íslandi fyrr en undir lok 19. aldar eða í byrjun 20. aldar og munu hey víðast hafa verið geymd í stæðum eða gryfjum við skepnuhús þótt ekki séu glöggar heimildir um þetta. Útihús virðast oftast hafa staðið á sömu stöðum um aldir og hafa þar gjarnan myndast litlir rústahólar. Fyrir einni öld síðan voru langflestar byggingar á Íslandi skepnuhús, en síðan þá hefur þeim fækkað meira en nokkurri annarri tegund mannvirkja. Ástæðan er fyrst og fremst túnrækt með stórvirkum vinnuvélum og einnig hafa yngri skepnuhús úr steypu víða verið byggð ofan í eldri útihúsarústir og fáar stórar byggingar oft

tekið við hlutverki margra minni húsa.

Súlurit 1: Ástand skráðra útihúsa á Skeiðum.

Innan skráningarsvæðisins voru skráð 203 útihús á lögbýlunum 30, eða að meðaltali tæplega sjö útihús á lögbýli. Heimildir um útihúsin koma úr ýmsum áttum en einna þýngst vega bæjarteikningar danskra landmælingamanna frá 1906, túnakort frá 1920 og örnefnalýsingar. Loftmyndir teknar árin 1946 og 1961 voru nýttar í einhverjum tilfellum til að staðsetja þekkt hús. Þegar útihúsin voru sléttuð út eða féllu úr notkun hvarf gjarnan þekking um hlutverk þeirra að mestu. Víða var því erfitt að hafa uppi á heimildamönnum sem muna eftir staðsetningu og hlutverkum útihúsa á fyrri hluta 20. aldar.

Ástand útihúsanna á skráningarsvæðinu var slæmt, en öll ummerki um 76% þeirra eru horfin af yfirborði. Ein helsta ástæðan er túnasléttun og byggingarframkvæmdir á 20 öld. Bæirnir sem og önnur mannvirki eru oftast en ekki á holtum og rimum á Skeiðum og þau svæði eru enn þungamiðja í landnýtingu hreppsins, þrátt fyrir mikla framræslu. Af þeim útihúsum sem ummerki sjást enn um eru eingöngu rúm 3% sem sjást vel, hinar tóftirnar eru allar signar og raskaðar.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:007	Ráðleysa	þúst	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:009_01	Hofklettar	tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-233:009_02		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-233:009_03		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-233:009_04		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-233:022		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar

ÁR-233:026_03		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-233:031		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:043_03		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-233:044		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:045		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:046		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:061		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:064		hús	útihús	undir þaki
ÁR-233:066		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-233:070		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:010		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-234:012		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-234:034		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:035		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:039		hús	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:002		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:026		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:034		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:036		þúst	útihús	sést til
ÁR-236:020		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:022		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:039		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:003		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-237:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:008		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:009		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:010		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:021_01		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:059	Traðakofi	heimild	útihús	sést til
ÁR-238:062	Gerðið	heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:008		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:009		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:010		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:004		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-240:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar

ÁR-240:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:008		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:037		tóft	útihús	hleðslur standa
ÁR-241:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:008_04		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-241:008_05		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-241:008_06		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-241:008_07		þúst	útihús	sést til
ÁR-241:021_02		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:020		þúst	útihús	sést til
ÁR-244:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:030		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:003	Lamhúshóll	heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:033		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:003		heimild	útihús	sést til
ÁR-246:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:014		þúst	útihús	sést til
ÁR-246:017		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-246:037	Tíkartóft	heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:041		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:043		þúst	útihús	sést til
ÁR-247:002		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-247:004		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-247:006		þúst	útihús	sést til
ÁR-249:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:010_01		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:014		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:015_01		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:005		tóft	útihús	hleðslur standa grónar
ÁR-250:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:008_03		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-251:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar

ÁR-251:008		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:009		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:013		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:020_03		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-252:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-252:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-252:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-253:002		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-253:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-254:002		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-255:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-255:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-256:002		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-256:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-256:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-256:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:004		þúst	útihús	hleðslur útflattar
ÁR-258:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-258:006		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-258:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-258:008		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-259:002		þúst	útihús	sést til
ÁR-259:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-259:005		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-259:006		þúst	útihús	sést til
ÁR-259:007		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:002		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:004		tóft	útihús	hleðslur signar
ÁR-260:037		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:001_05		tóft	útihús	hleðslur útflattar
ÁR-261:002		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:003		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:004		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:016		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:031		þúst	útihús	sést til
ÁR-262:002		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:021		heimild	útihús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:015	Kúadalur	heimild	útihús	ekki sést til fornleifar

Tafla 5: Öll útihús sem skráð voru á Skeiðum árin 2017-2022 með óþekkt hlutverk.

Af þeim útihúsum sem voru skráð var nákvæmt hlutverk 66 húsa, eða rúm 32% þekkt. Það telst fremur hátt hlutfall og ein helsta ástæða þess er góð örnefnaskráning sem hófst í hreppnum

árið 1945²⁶ og stóð yfir með hléum fram undir lok 20. aldar. Um 20% útihúsa með þekkt hlutverk sjást enn, hin eru horfin.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:005	Smalavallahús	heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:008	Borgarhús	heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:013	Halakofi	heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:014	Leynir	heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:017	Hellisbrekka	heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:019	Balahús	tóft	fjárhús	hleðslur standa grónar
ÁR-233:020	Réttarhús	heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:040	Trýnishús	tóft	fjárhús	hleðslur signar
ÁR-234:003	Trýnishús	heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:003		tóft	fjárhús	hleðslur standa grónar
ÁR-236:004		hús	fjárhús	undir þaki
ÁR-238:049		frásögn	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:064	Sauðahús	heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:004	Lambhúshóll	hús	fjárhús	undir þaki
ÁR-244:005		heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:009		heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:030	Ærhúsflóð	örnefni	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:038_02		tóft	fjárhús	hleðslur signar
ÁR-250:004		tóft	fjárhús	hleðslur standa grónar
ÁR-251:030	Ærhúshóll	örnefni	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:031		heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-258:004		heimild	fjárhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:025	Fjóshóll	örnefni	fjós	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:024	Fornfjós	heimild	fjós	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:019	Fjósaflöt	örnefni	fjós	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:032	Fjóshóll	örnefni	fjós	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:026	Hesthúshóll	örnefni	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:025	Gustkofahóll	tóft	hesthús	hleðslur signar
ÁR-238:056	Upphesthús	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:058	Litlahesthús	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:055		frásögn	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:005		heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:013	Brynkakofi	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:004		heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:022	Stórahesthúsið	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:026	Hesthúshóll	örnefni	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:025	Gustkofahóll	tóft	hesthús	hleðslur signar
ÁR-238:056	Upphesthús	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:058	Litlahesthús	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar

ÁR-239:047		tóft	hesthús	hleðslur standa grónar
ÁR-239:067		frásögn	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:005		heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:013	Brynkakofi	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:004		heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:028	Strýta	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:022	Stórahesthúsið	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:023	Gamligarður	heimild	heygarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:015		gryfja	heygryfja	sést til
ÁR-261:001_04		tóft	hlaða	hleðslur signar
ÁR-234:027	Lambhúshóll	örnefni	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:007		heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:005	Lambhústún	heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:060	Hólshúsið	heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:061	Litlambhús	heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:063	Niðurlambhús	heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:020	Lambhústún	örnefni	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:020	Lambhúsflöt	örnefni	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:041	Lambhúshóll	heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-247:016	Lambhúshólar	heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-248:002		heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:005	Lambhúsrimi	tóft	lambhús	hleðslur standa
ÁR-249:006	Lambhúshóll	heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-258:002		heimild	lambhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:012	Lambhúshóll	tóft	lambhús	sést til
ÁR-238:055	Smiðjuhóll	heimild	smiðja	ekki sést til fornleifar
ÁR-248:001_04		frásögn	smiðja	ekki sést til fornleifar

Tafla 6: Öll útihús sem skráð voru á Skeiðum árin 2017-2022 með þekkt hlutverk.

Kálgarðar

Samtals voru skráðir 47 kálgarðar á lögbýlunum 30. Þeir eru flestir sýndir á bæjarteikningum danskra landmælingamanna frá 1906 og túnakortum frá 1920 en einhverra er getið í örnefnaskrá. Kálgarðarnir voru flestir nærri bæjarhólunum eða sambyggðir útihúsum í heimatúnum. Ummerki sjást um rúmlega 10% þeirra, í öllum tilvikum eru þeir innan bakgarða núverandi íbúðarhúsa, nærri útihúsum eða í sléttum túnum. Varðveisla kálgarðanna er slæm og í flestum tilvikum sést aðeins hluti þeirra sem hleðslubrot. Raskið er oftast vegna húsbygginga, sléttunar og trjáræktar. Alls voru skráðir fimm kálgarðar í Árhrauni en færri eru á hinum jörðunum.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:001_02		kantur	kálgarður	sést til
ÁR-234:001_03		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:001_03		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:001_02		hleðsla	kálgarður	sést til
ÁR-238:011		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:021_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:003		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:010		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:021_01		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:029		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:031		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-247:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-248:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-248:001_03		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:002		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:010_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:015_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:001_03		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:001_04		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:010	Drengjakálgarður	örnefni	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:021		hleðsla	kálgarður	hleðslur signar
ÁR-251:001_02		kantur	kálgarður	sést til
ÁR-251:010		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-252:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-252:007		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-253:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-254:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-255:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-256:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:001_02		kantur	kálgarður	sést til
ÁR-258:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-259:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar

ÁR-261:001_03		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:001_02		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:001_03		heimild	kálgarður	ekki sést til fornleifar

Tafla 7: Allir kálgarðar sem skráðir voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Kvíar, stekkir, nátthagar og réttir

Á Skeiðum voru samtals skráð 112 mannvirki sem flokkast sem kvíar, stekkir, nátthagar eða réttir, á öllum lögbýlunum nema fimm. Af þeim eru öll yfirborðsummerki horfin í rúm 66% tilfella sem er í samræmi við hina slæmu varðveislu minja í hreppnum. Sem fyrr er ein helsta ástæðan sú að sömu svæðin hafa verið þungamiðja athafna í gegnum aldirnar og mikið jarðrask orðið þar. Flest mannvirkin sem enn sjást eru sigin og fremur ógreinileg.

Stekkir voru oft einföld gerði með litlu hólfi (lambakró) á einni hlið/við annan enda þar sem fært var frá. Sumstaðar hafa myndast litlir túnblettir í kringum stekki sem voru slegnir. Kvíar voru yfirleitt mun nær bæ en stekkir og oft beinlínis í túnjaðri. Ekki hafa það alltaf verið hlaðnar kvíar, heldur var stundum aðeins um ákveðinn stað að ræða þar sem ær og kýr voru mjólkaðar og sum staðar voru færivíar notaðar, sérstaklega þegar komið var fram á 20. öld. Innan hreppsins voru skráðir 28 stekkir, af þeim eru fjórir í landi Ólafsvalla en færri á hinum jörðunum. Öll ummerki um 20 af stekkjunum eru horfin en átta stekkjartóftir sjást enn. Þrjár þeirra eru fremur vel varðveittar. **Stekkur ÁR-234:046** er í landi Framness, neðarlega í hlíðum Vörðufells. Hann hefur greinilegt stekkjarglag en engar heimildir geta hans. **Stekkur ÁR-235:015** er ofarlega í brekkum Vörðufells á Birnustöðum og afmarkar klettur eina hlið hans. Staðsetningin vekur athygli enda hefur innrekstur þarna verið erfiður svona ofarlega í fjallshlíðinni. **Stekkur ÁR-247:008** er á mjóum ás eða rima í landi Borgarkots. Aðrekstrargarður er vestast í tóftinni til að auðvelda innrekstur.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:011		heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:018_03		heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:046		tóft	stekkur	hleðslur signar
ÁR-235:015	Gamlastekkjartún	tóft	stekkur	hleðslur signar
ÁR-236:019	Stekkjatúnspyttur	örnefni	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:013	Grænhóll	tóft	stekkur	hleðslur signar
ÁR-237:018	Stekkur	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:047	Stekkatúnsmelar	örnefni	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:034		heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:035		heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:024_01	Stekkatún	örnefni	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:019_01	Stekkatún	þúst	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:016_01	Stekkatún	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:023_06		heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:024	Stekkatúnarétt	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-247:008	Stekkatún	tóft	stekkur	hleðslur signar

ÁR-248:009	Stekkatún	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:019_01	Stekkatún	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:017_03		heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:019_02		gryfja	stekkur	sést til
ÁR-251:026	Staðarstekkur	örnefni	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:044_02		heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:047_01	Stekkurinn	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:017_02		heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:021	Grænhóll/Grænaskjól	tóft	stekkur	hleðslur signar
ÁR-261:006_02		tóft	stekkur	hleðslur signar
ÁR-261:009	Sesseljustekkur	tóft	stekkur	hleðslur útflattar
ÁR-262:004	Stekkarflatar	heimild	stekkur	ekki sést til fornleifar

Tafla 8: Allir stekkir sem skráðir voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Kvíar eru almennt dæmi um minjaflokk sem víða hefur orðið mjög illa úti í túnasléttun og -stækkun á 20. öld enda voru þær oft í jaðri gömlu túnanna og hafa vikið þegar tún voru sléttuð og/eða stækkuð. Skráðar voru 29 kvíar á 21 lögbýli sem er meira en víða annars staðar á svæðum sem hafa verið aðalskráð á Suðurlandi.²⁷ Allar eru þær horfnar utan tveggja. **Kvíar ÁR-250:008_02** eru sambyggðar túngarðinum í Árhrauni. Bærinn er í eyði og hraun umhverfis túnið sem m.a. hefur valdið því að svæðið er enn óraskað að mestu. **Kvíar ÁR-251:020_02** eru við Ólafsvallasel og sjást enn þrátt fyrir nálægð við sumarhús og trjárækt sem þar er.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:027	Kvíaflóð	örnefni	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:023	Stöðulklettur	örnefni	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:005		heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:027	Stöðullinn	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:031	Kvíadæl	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:043	Stöðulhóll	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:053	Stöðullinn	örnefni	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:036	Kvíar	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:057		frásögn	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:028	Stöðull	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:015	Stöðullinn	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:024	Stöðulhólstún	örnefni	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:020	Stöðull	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:017	Stöðull	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:025	Stöðullinn	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:021	Kvíar	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:025	Stöðull	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:026		heimild	kvíar	
ÁR-246:028		heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:029	Stöðull	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-247:014	Stöðullinn	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar

27

Sjá m.a. Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl. 2018, 298-299; Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl. 202, 265.

ÁR-247:015	Kvíabali	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-248:010	Stöðull	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:020	Vesturstöðullinn	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:008_02		tóft	kvíar	hleðslur signar
ÁR-251:020_02		tóft	kvíar	hleðslur signar
ÁR-254:004	Stöðullinn	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:016	Stöðulhóll	heimild	kvíar	sést til
ÁR-262:011	Kúanef	heimild	kvíar	ekki sést til fornleifar

Tafla 9: Allar kvíar sem skráðar voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Aðhöld til að hemja skepnur, önnur en kvíar og stekkir eru einfaldlega flokkuð sem réttir í fornleifaskráningu. Réttir eru aðallega notaðar til að geyma skepnur tímabundið (t.d. í rekstri), draga sundur og/eða til að fást við þær, t.d rýja, mjalta eða gelda. Meirihluti réttartófta eru litlar og innan við 250 m frá bæ. Þessar réttir mætti nefna heimaréttir. Samtals voru skráðar 43 réttir á Skeiðum og af þeim er ríflega helmingur, eða 23 réttir horfnar, í flestum tilvikum vegna sléttunar. Alls voru skráðar 24 heimaréttir á samtals 17 jörðum. Í úthögum voru skráðar 14 réttir og eru þær sem enn sjást yfirleitt stærri enn þær sem eru nær bæjunum. Einhverjar voru notaðar sameiginlega af nokkrum bæjum samkvæmt fyrirbyggjandi heimildum.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:021		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:043_02		tóft	rétt	hleðslur signar
ÁR-234:002	Framnes	tóft	rétt	hleðslur signar
ÁR-235:037		tóft	rétt	hleðslur standa grónar
ÁR-235:042		tóft	rétt	hleðslur signar
ÁR-236:011_03		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:008_02		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:018	Hestarétt	heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:033	Litluréttir	heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:057		frásögn	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:017		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:036		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:029		frásögn	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:013		frásögn	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:006_02		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:012_02		hleðsla	rétt	hleðslur signar
ÁR-248:008	Réttin	heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:003		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-259:015		tóft	rétt	hleðslur signar
ÁR-259:017		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:013		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:006_03		tóft	rétt	hleðslur signar
ÁR-261:026		hleðsla	rétt	hleðslur signar
ÁR-262:012		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:024	Fjallsrétt	tóft	rétt	hleðslur signar

ÁR-238:039_01	Reykjaréttir	mannvirki	rétt	hleðslur standa
ÁR-238:039_02		mannvirki	rétt	hleðslur standa
ÁR-240:020	Hlemmiskeiðsrétt hin fyrri	heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:039		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:032_01		tóft	rétt	hleðslur standa grónar
ÁR-233:036_02		heimild	rétt	
ÁR-236:044_01		tóft	rétt	hleðslur signar
ÁR-239:012_02		hleðsla	rétt	hleðslur signar
ÁR-239:013		heimild	rétt	hleðslur signar
ÁR-239:019		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:016	Lambabyrgi	heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:021_02		tóft	rétt	hleðslur standa grónar
ÁR-242:028		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:017_02		gerði	rétt	hleðslur signar
ÁR-251:029		tóft	rétt	hleðslur signar
ÁR-259:004		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:015		tóft	rétt	hleðslur signar
ÁR-261:025_03		heimild	rétt	ekki sést til fornleifar

Tafla 10: Allar réttir sem skráðar voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Tvær skilaréttir eru innan skráningarsvæðis, **Reykjaréttir ÁR-238:039_01 og 02** og **Hlemmiskeiðsrétt hin fyrri ÁR-240:020 og hin síðari 039**. Reykjaréttir byggðu Skeiða- og Flóamenn árið 1881 til þess að rétta afréttarfé sínu sem áður hafði verið réttað í Skaftholtsréttum, í Gnúpverjahreppi. Rétt 01 er byggð úr hraungrýti og skiptist í almenning og 27 dilka. Um 1893 var safngerði 02 byggt austan við sjálfa réttina. Reykjaréttir voru endurbyggðar á árunum 1977-1981 og dilkum fækkað, þeir eru nú 15 talsins en hverjum og einum skipt í tvennt. Réttirnar eru enn í notkun. Hlemmiskeiðsrétt hin fyrri var skilarétt bænda á Skeiðum og hlaðin úr torfi og grjóti. Hún var flutt að Skeiðavegi 1936-1938 og kallaðist eftir það Hlemmiskeiðsrétt hin síðari. Sú rétt var einnig hlaðin úr torfi og grjóti, almenningur og sex dilkar. Réttar var í Hlemmiskeiðsrétt einu sinni að vori og tvisvar á hausti. Ekki er vitað hvenær réttin féll úr notkun en bæði yngri og eldri réttin eru horfnar.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-234:015	Gamli-Nátthagi	heimild	nátthagi	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:018_02		garðlag	nátthagi	hleðslur signar
ÁR-235:014_03		garðlag	nátthagi	hleðslur signar
ÁR-238:035	Efri-Nátthagi	garðlag	nátthagi	hleðslur signar
ÁR-238:037	Fremri-Nátthagi	garðlag	nátthagi	hleðslur signar
ÁR-239:012_01		garðlag	nátthagi	hleðslur signar
ÁR-240:011		heimild	nátthagi	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:008		heimild	nátthagi	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:027	Nátthagi	heimild	nátthagi	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:016	Nátthagi	garðlag	nátthagi	hleðslur signar
ÁR-260:030		heimild	nátthagi	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:014	Tangi	garðlag	nátthagi	hleðslur signar

Tafla 11: Allir nátthagar sem skráðar voru á Skeiðum árin 2017-2022.

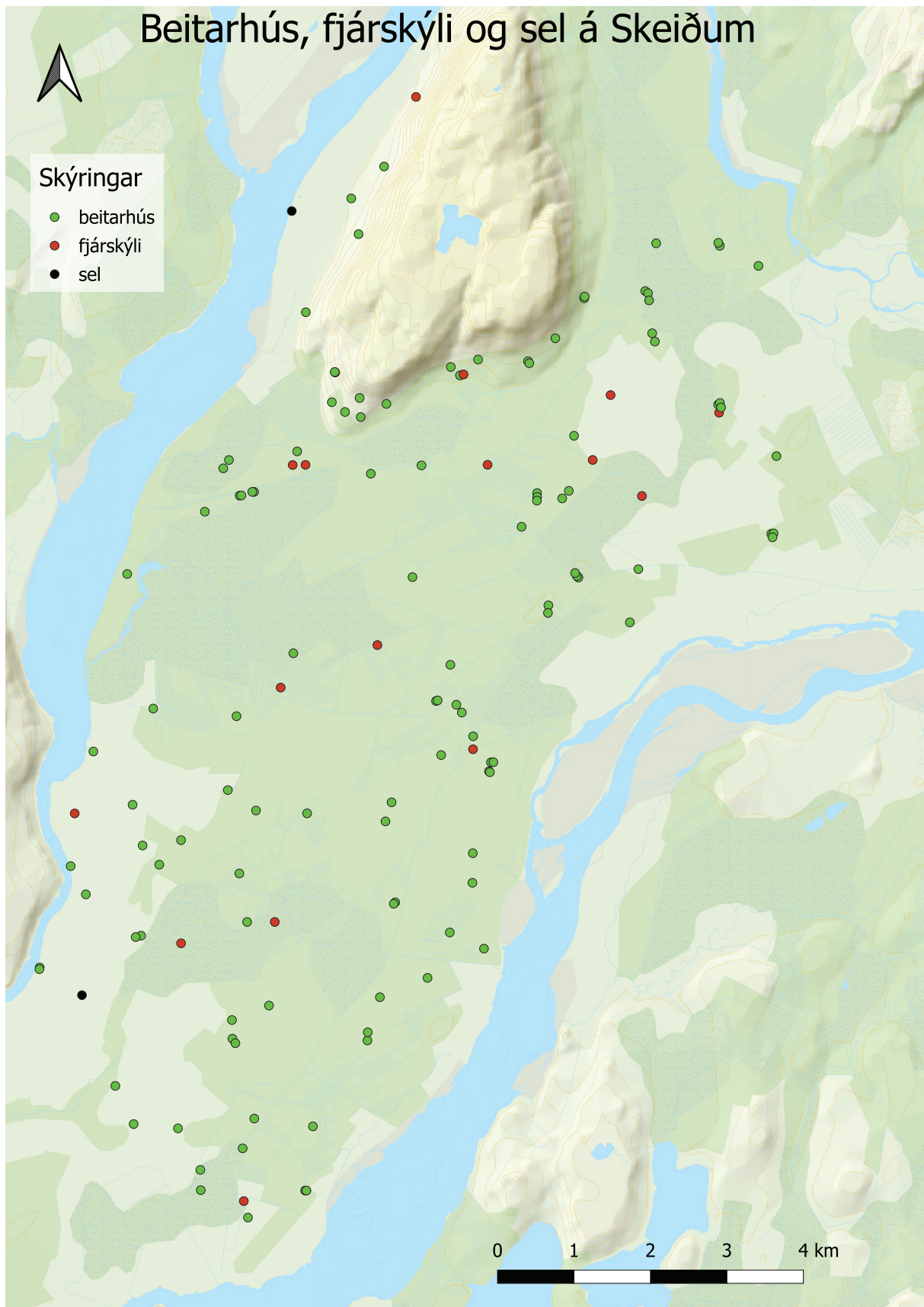
Skráðir nátthagar á Skeiðum voru alls 12 á 10 lögbýlum, einhverjir þeirra er merktir á túnakort frá 1920. Nátthagar eru afgangur hólfr þar sem skepnur, yfirleitt kvíær eða kýr, sem þurfti að mjólka voru geymdar yfir nætur. Flestir nátthagar eru skammt utan túns og voru túngarðar oft hlaðnar umhverfis þá. Oft voru mannvirkin horfin vegna sléttunar en örnefnið lifði þó áfram. Nátthagar eru af öllum stærðum og gerðum. Þeir minnstu líkjast einna helst réttum meðan þeir stærstu líkjast fremur túnum. Fimm nátthaganna eru horfnir, sléttun er þar helsta orsök. Af þeim nátthögum sem enn sjást er enginn varðveittur að fullu, heldur sjást einungis hlutar af veggjunum.

Fjárskýli, beitarhús, heystæði og sel

Í úthögum um allt land er gjarnan mikið af minjum sem tengjast búfjárhaldi og eru Skeiðin engin undantekning. Um aldir hefur búskapur á Skeiðum byggt á búfénaði, og lengst af væntanlega mest á sauðfjárbúskap. Flestar jarðanna voru fremur landrýrar og hefur það haft áhrif á möguleika þess að koma sér upp stórum bústofni. Sumarheit var takmörkuð og óvída tækifæri til að hafa í seli. Hins vegar virðist vetrarheit hafa verið góð. Þess sér stað í þeim mörgu beitarhúsum og fjárskýlum sem voru skráð um allt skráningarsvæðið. Yngri beitarhúsin eru flest sýnd á herforingjaráðskortum sem gerð eru í upphafi 20. aldar. Alls voru skráðar 202 fornleifar sem tengjast landbúnaði og landnýtingu í úthögum þeirra 25 lögbýla sem skráð voru. Það gera um átta tóftir á lögbýli að meðaltali og má álykta úr frá þessari dreifingu að áhersla hafi verið á vetrarheit í hreppnum ekki síst þegar horft er til stærðar jarðanna sem flestar eru fremur litlar. Varðveisla þessara minja er með ágætum, einungis rúm 28% þeirra eru horfin af yfirborði.

Í seljum var búið hluta úr ári og eru sel því í raun ein tegund bústaða. Sel eru venjulega nokkurn veg frá bæjum, oftast við ár eða læk. Þangað var búsmali rekinn á sumrum og þar hafði fólk sumardvöl við að vinna mjólkurmat til vetrarins. Stundum byggðust upp býli á seljum og einnig beitarhús. Erfitt getur verið að greina milli tófta seljabúskapar eða smábýla þar sem búseta varði e.t.v. í skamman tíma. Þó má oft greina smábýli frá seljum ef túngarður er til staðar sem afmarkar tún í kringum bæinn. Þetta er þó ekki einhlítt og ýmis dæmi um túngarða á seljum. Einungis voru skráð tvö sel á Skeiðum og seljabúskapur virðist ekki hafa verið almennur í hreppnum. Seljafæðin skýrist að hluta með smæð jarðanna en einnig má nefna að fæstar jarðanna eiga land að fjallendi. Líklegt er því að takmarkað landrými og landkostir hafi einfaldlega ekki verið með þeim hætti að hentugt væri að hafa í seli á svæðinu. Þetta er áhugaverð staðreynd og fjöldi beitarhúsa á svæðinu gæti m.a. bent til þess að áherslur í landbúnaði, a.m.k. á síðari öldum, hafi verið á sauði.

Ólafsvallasel **ÁR-251:020_01** er á svokölluðum Selhól í grónu hrauni um 4 km sunnan við Ólafsvelli. Enn má sjá seltóftir á hólnum en heimildir geta þess að síðast hafi verið haft í seli á 19. öld. Örnefnið **Selstaðarós** **ÁR-233:030** er þekkt um 2 km norðan við bæinn Fjall. Engar minjar eru á þessu svæði og í raun óljóst hvar meint sel á þessum slóðum gæti hafa verið en líklega var það nærri Vörðufelli fremur en í mýrinni þar sem ósinn er. Hugsanlegt er að fleiri tóftir sem skráðar voru á Skeiðum gætu hafa verið sel/býli. **Grænaskjól** **ÁR-242:021** í landi Votumýrar samanstendur af einni ílangri tóft, annarri minni og túngarði sem afmarkar hluta túns. **Stekkatún** **ÁR-242:019** á

Mynd 8: Skráð beitarhús, fjárskýli og sel á Skeiðum. Beitarhúsin dreifast fremur jafnt um sveitina, yfleiðt staðsett á þurrum rimum í úthögum jarðanna. © Náttúrufræðistofnun Íslands og Loftmyndir ehf

sömu jörðu gætu einnig hafa verið sel eða býli á einhverju skeiði, ekki síst vegna umfangs hólanna sem þar sjást enn í sléttu túni, auk túngarðs sem sést að hluta. **Grænaskjól ÁR-243:014** í landi Blesastaða gæti umfangs síns vegna einnig hafa verið sel/býli.

Beitarhús eru fjárhús í úthögum fjarri bæ, sem nýtt voru til útbeitar á vetrum. Þau voru byggð þar sem haglendi var gott og gátu verið í talsverðri fjarlægð frá bænum. Stundum voru þau byggð á gömlum selstæðum. Þar var fé beitt yfir vetrartímam til þess að hlífa tünnum og heimahögum en einnig til þess að spara heygjöf. Beitarhúsatóftir samanstanda oft af myndarlegri fjárhústóft eða tóftum, og oftast en ekki hlöðu, sérstaklega við yngri hús. Beitarhúsatóftir eru meðal algengustu tófta hérlendis og alls voru skráð 126 slík hús á Skeiðum og eru þau rúmur helmingur minja í úthögum. Alls eru 11 beitarhús á Ólafsvöllum og Húsatóftum, níu í landi Álfsstaða, átta í landi Kálfhóls og Framness, sjö í landi Hlemmiskeiðs, Miðbýlis, Efri-Brúnavalla og Reykja, sex í landi Fjalls, Kílhrauns og Votumýrar og fimm eru á Birnustöðum og Árhrauni en færri á hinum jörðunum. Um 58% beitarhúsanna sjást enn, hin hafa verið sléttuð út eða yngri fjárhús byggð á sama stað. Sum húsanna breyttu um hlutverk á 20. öld og urðu hesthús (tvö hús) eða lambhús (tvö hús) í úthögum en yfirleitt voru slík hús í heimatúnum áður.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:032_02		tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-233:035	Sauðasteinn	tóft	beitarhús	sést til
ÁR-233:036_01	Réttarholt	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-233:038_01	Gíslatóft	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-233:038_02		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-233:060		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-234:013	Húsklettur	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-234:014	Flatarhús	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:018_01	Stekkatún	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-234:019	Stíghús	þúst	beitarhús	sést til
ÁR-234:036		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:043		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-235:005_01	Skarðsflöt	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:005_02		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:014_01	Gerði/Nátthaginn	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-235:028	Gamli-Nátthagi	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-235:033		hús	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-236:011_01		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:011_02		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:013_01	Húshóll	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-236:025	Hjallatótt	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-236:040		tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-236:041		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:042_01		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-236:046		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:047		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:014		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar

ÁR-237:017	Sauðhóll	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-237:021		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-238:036_01		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:036_02		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:036_03		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:065_01	Gömlu ærhús	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-238:065_02		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-238:065_03		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:021		þúst	beitarhús	sést til
ÁR-239:028	Gestshús	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:031	Heiðarhús	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-239:040	Sauðhústóft	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-239:044		tóft	beitarhús	hleðslur standa
ÁR-239:046		tóft	beitarhús	hleðslur standa
ÁR-239:048	Stekkatún	þúst	beitarhús	sést til
ÁR-240:019	Hjörtstóft	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:023_01		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:024_03		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:038		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:010	Stekkatún	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:017	Ærhúsrimi	örnefni	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:019_02		gryfa	beitarhús	sést til
ÁR-242:019_03		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:021_01	Grænaskjól	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-242:027_01		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:027_02		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:012	Efri-Sauðhústóft	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:014_02		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-243:016_02		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:016_03	Hólshús	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:020_01	Fremstahús	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-244:021	Miðhús	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-244:022	Efstuhús	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:024	Vallarkofi	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:019	Heiðarhús	hleðsla	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-245:023_02		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-245:023_03		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-245:024	Hólshús	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:026	Vestri-Sauðahústóftir	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-245:027	Eystri-Sauðahústóftir	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-245:031	Ærhúsdæl	örnefni	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:035_01		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-246:010	Syðritóft	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-246:012_01	Sauðahús	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-246:013_01		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-246:013_02		þúst	beitarhús	sést til

ÁR-246:016	Efritóft	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-247:019		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-248:017_01		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-249:018	Sauðahús	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-249:019_02		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:011_01		tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-250:011_04		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-250:014	Fjárhústóftir	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-250:017_01	Stekkatúnshóll	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-250:020		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-251:015	Hansahús	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-251:016	Götudælarhóll	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:017	Gvendartóft	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-251:019_01	Háistekkur	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-251:022_01		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-251:022_02		tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-251:034	Heiðarhús	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-251:043_01	Björnshús/Vesturkotshús	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-251:044_01	Minnivallastekkur	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-251:050		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:051	Hólshús	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-257:013	Grænatóft	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-257:016	Sauðhústóft	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-257:017_01	Stekkur	tóft	beitarhús	hleðslur standa
ÁR-257:017_03		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:017_04		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:005	Grænhóll	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-260:038		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:006_01	Stekkatún	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-261:006_04		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-261:007_01	Ullarhóll	tóft	beitarhús	hleðslur standa grónar
ÁR-261:007_02		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-261:023		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-261:025_01		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-262:007_02		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-234:047		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:016_02	Tóttahúsið	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:058_01		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-239:058_02		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-239:058_03		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-239:061		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-240:016	Fjárhústún	hús	beitarhús	undir þaki
ÁR-240:026_01	Ærhúsdæl	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:026_02		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:025		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:019	Þorbjörnstöft	heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar

ÁR-246:027		þúst	beitarhús	sést til
ÁR-257:008	Fjánhúsmýri	dæld	beitarhús	sést til
ÁR-257:022		tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-258:012	Tóttir	tóft	beitarhús	hleðslur signar
ÁR-259:010_02		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:022	Kotahóll	þúst	beitarhús	
ÁR-234:038		heimild	beitarhús	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:042	Byrgisklettur	tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-234:005_01	Borgarhólar	tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-235:038		tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-236:049		tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-238:025	Borgarhólar	örnefni	fjárskýli	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:032		tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-240:015	Byrgishólar	tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-242:032	Grænhóll	þúst	fjárskýli	sést til
ÁR-245:034		þúst	fjárskýli	sést til
ÁR-249:013	Grænaborg	tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-250:013		tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-251:040	Grænaskjól	heimild	fjárskýli	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:023		tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-260:032	Borgardæl	örnefni	fjárskýli	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:032_01		tóft	fjárskýli	hleðslur signar
ÁR-249:034		þúst	fjárskýli	sést til
ÁR-233:029	Skjólgarðurinn	hleðsla	hrossaborg	hleðslur signar
ÁR-251:041	Hrossaskjól	örnefni	hrossaborg	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:047		tóft	hesthús	hleðslur standa grónar
ÁR-249:028	Strýta	heimild	hesthús	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:005	Heygarður	tóft	heygarður	hleðslur útflattar
ÁR-261:006_05		gryfja	heygryfja	sést til
ÁR-261:007_04		gryfja	heygryfja	sést til
ÁR-234:005_02		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-234:006		þúst	heystæði	hleðslur signar
ÁR-234:032		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-235:014_02		tóft	heystæði	sést til
ÁR-235:035		þúst	heystæði	hleðslur signar
ÁR-236:045		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-241:008_02		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-241:013		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-243:010		þúst	heystæði	sést til
ÁR-243:013_02		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-245:015		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-245:037_01		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-245:037_02		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-245:037_03		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-245:037_04		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-245:037_06		tóft	heystæði	hleðslur signar

ÁR-245:039		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-248:014		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-248:015		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-248:016		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-248:017_02		þúst	heystæði	sést til
ÁR-249:030_01		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-249:030_02		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-249:030_03		tóft	heystæði	hleðslur útflattar
ÁR-249:032		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-249:033		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-250:011_02		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-250:011_03		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-251:022_03		tóft	heystæði	hleðslur standa grónar
ÁR-251:039		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-251:042		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-251:043_02		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-251:046		tóft	heystæði	sést til
ÁR-257:024		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-258:003		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-261:007_03		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-261:007_05		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-261:011		þúst	heystæði	hleðslur útflattar
ÁR-261:014		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-261:028		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-262:015		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-239:065		tóft	heystæði	hleðslur signar
ÁR-259:014		þúst	heystæði	hleðslur signar
ÁR-239:066		frásögn	lambhús	hleðslur signar
ÁR-257:014	Lambhúshóll	þúst	lambhús	hleðslur útflattar
ÁR-233:030	Selstaðarós	örnefni	sel	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:020_01	Ólafsvallasel	tóft	sel	hleðslur signar
ÁR-237:023		heimild	smalakofi	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:023	Heysteinn	heimild	smalakofi	ekki sést til fornleifar

Tafla 12: Öll beitarhús, fjárskýli, heystæði og sel sem skráð voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Í stuttu máli eru fjárskýli hverskyns skjól eða afdrep í úthögum fyrir sauðfé og annan búfénað, þar með talin borghlaðin skjól. Tóftir auk örnefna og heimilda sem gefa vísbendingar um fjárskýli eru alls 18 talsins, á 14 lögbýlum á skráningarsvæðinu. Tvö þeirra flokkast sem hrossaskýli hin eru líklega fyrir sauðfé. Um 80% þessara fornleifa sjást enn sem telst góð varðveisla á Skeiðum. Þó má benda á að hugsanlegt er að eldri fjárskýli hafi horfið fyrir löngu, m.a. vegna túnræktar og framræslu, án þess að þekking um þau hafi lifað áfram.

Hey sem aflað var utan heimatúns var sett upp í heystæði og geymt þar þangað til á þurfti að halda og var hey oft flutt heim á sleðum á veturna. Við beitarhúsin og fjárskýlin fundust stundum litlar tóftir sem túlkaðar voru sem heystæði eða -garðar. Alls voru skráðar 44 slíkar tóftir. Einnig

voru skráðar tvær heygryfjur. Allar þessar tóftir og gryfjur sjást enn, bæði í úthögum sem og innan túna við sel og beitarhús. Hér gildir hið sama og um fjárskýlin, ekki er ólíklegt að mörg heystæði til viðbótar kunni að hafa verið á svæðinu og horfið án þess að nokkur vitneskja um þau hafi skilað sér í heimildir.

Alls voru átta heystæði og -gryfjur í landi Miðbýlis, sjö í landi Kálfhóls, fimm á Löngumýri og Ólafsvöllum en færri á öðrum jörðum.

Vörslugarðar

Alls voru skráðir 30 vörslugarðar á 16 lögbýlum og að auki einn forngarður sem taldist vera á fleiri en einni jörð. Flestir voru vörslugarðarnir á Fjalli og Reykjum, þrír á hvorri jörð. Enn fremur voru

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:033		garðlag	vörslugarður	hleðslur standa grónar
ÁR-233:037	Markagarður	garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-233:059		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-234:044		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-235:017		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-236:013_02		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-236:044_02		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-238:052		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-238:066		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-238:068		garðlag	vörslugarður	hleðslur standa grónar
ÁR-239:014_01		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-239:053		garðlag	vörslugarður	sést til
ÁR-240:022		garðlag	vörslugarður	sést til
ÁR-240:027		garðlag	vörslugarður	sést til
ÁR-241:026		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-242:026		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-242:030		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-245:008		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-245:040		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-247:013		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-248:012		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-248:019		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-249:036		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-251:012		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-251:014	Ólafsvallagarðar	heimild	vörslugarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:010		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-260:026		garðlag	vörslugarður	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:003	Garður	garðlag	vörslugarður	hleðslur standa grónar
ÁR-661:029		garðlag	vörslugarður	hleðslur signar
ÁR-238:017	Sandgirðing	heimild	varnargarður	sést til

Tafla 13: Allir vörslu- og varnargarðar sem skráð voru á Skeiðum árin 2017-2022.

fjölmarginir sandvarnargarðar á Reykjasandi skráðir sem ein heild. Ástand þessa minjaflokks er með besta móti, en 71% sjást enn.

Þrír vörslugarðar skera sig úr vegna umfangs, tveir í landi Fjalls og sá þriðji í landi Arakots. **Markagarður ÁR-233:037** á Fjalli sést enn á um 440 m löngum kafla, á landamerkjum Iðu í Biskupstungum í vesturhlíð Vörðufells. Garðurinn var bæði notaður sem landamerki og til að varna búpeningi að fara á milli jarðanna. **Vörslugarður ÁR-233:033** er nokkru sunnar í hlíðum Vörðufells. Hann náði allt að Hvítá og var líklega hlaðinn á fyrri hluta 19. aldar. Garðurinn sést enn í fjallshlíðunum á rúmlega 400 m löngum kafla. **Vörslugarður ÁR-248:012** í landi Arakots sést enn að hluta en afmarkaði að öllum líkindum áður mun stærra svæði en nú. Hann myndar sveig í mýri og skildi líklega á milli heimatúns og úthaga. Garðurinn sést á um 400 m löngum kafla en austurhlutinn er kominn í tún.

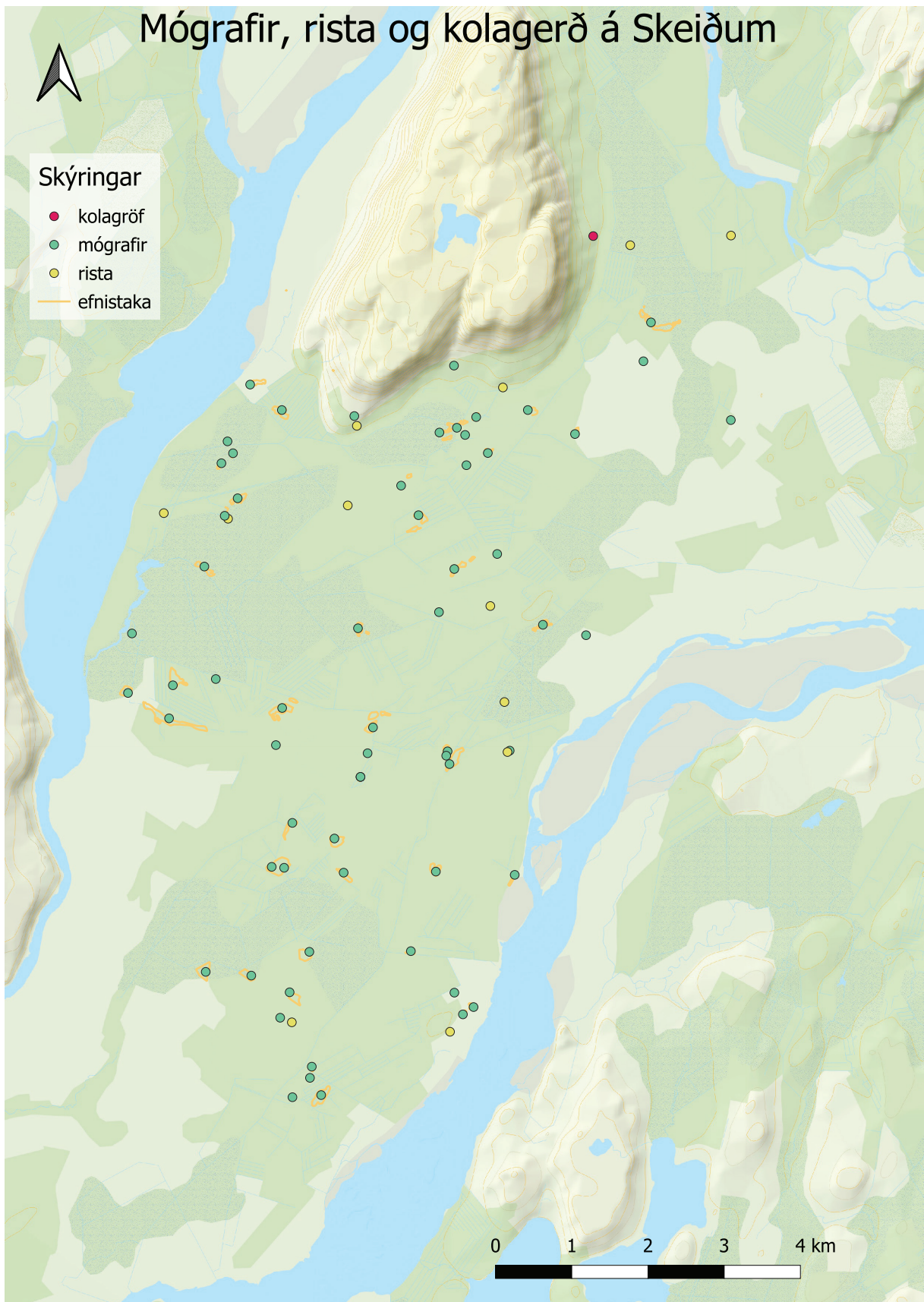
Á fyrri hluta 20. aldar er greinilegt að nokkur útfærsla verður á túnnum í hreppnum með tilkomu aukinnar framræslu. Á Birnustöðum var **vörslugarður ÁR-235:017** hlaðinn skammt vestan við heimatúnið, á austurbakka Bæjargilsins. Hann er tæplega 400 m að lengd og ber þess merki að vera ungur, hugsanlega á mörkum þess að teljast til fornleifa. Hann ber útfærslu túnsins á fyrri hluta 20. aldar vitni og tilraunum til að varna ágangi Bæjarlækjarins yfir heimatúnið. Á Ólafsvöllum voru hlaðnir garðar á mörkum túna og úthaga um 1920, svokallaðir **Ólafsvallagarðar ÁR-251:014**. Garðarnir voru sunnan við heimatún Ólafsvallahverfis, um 1,5 km að lengd en öll ummerki þeirra eru horfin.

Tvö forn garðlög voru skráð í hreppnum. Ummerki um **fornan garð ÁR-242:030** eru í úthögum Votumýrar og er hægt að rekja hann á um 80 m löngum kafla. Garðurinn sést sem þýfður hryggur, allt að 4 m á breidd. Á gömlum loftmyndum sést að garðurinn afmarkaði mun stærra svæði til suðvesturs og skildi líklega á milli mýra og gróinna holta. **Garður ÁR-661:029** sést vel í landi Kílhrauns og Votumýrar. Hann er um 850 m að lengd og hlykkjast til suðurs frá heimatúni Löngumýrar, yfir mýrlendi og endar í Merkurhrauni í landi Kílhrauns. Hann er ógreinilegur í mýrinni en sést betur í hrauninu.

Landnýting utan túna (mógrafir, torfrista, malar- og grjótnám)

Miklar breytingar urðu í úthögum á Skeiðum á 20. öld. Þar eru þó enn margvíslegar minjar og voru skráð 85 mannvirki sem flokkast sem minjar um úthaganýtingu.

Af þessum minjum eru mógrafir einn stærsti minjaflokkurinn, en alls voru skráðar 64 mógrafir á 24 lögbýlum. Gera má ráð fyrir að mór hafi verið aðal eldsneytið á flestum jörðum á skráningarsvæðinu fram um aldamótin 1900 og væntanlega eitthvað lengur. Þó að mógrafir teljist e.t.v. ekki á meðal mest spennandi minjastaða er mikilvægt er að halda til haga upplýsingum um hvar mór var tekinn til þess að áætla umfang mótekjunnar enda gat góð mótekja skipt gríðarlegu máli fyrir afkomu jarða. Í Vorsabæ voru mógrafir á sex svæðum en færri mógrafir voru á öðrum jörðum. Fjöldinn á hverri jörðu skiptir í raun minna máli en stærð grafanna og á Skeiðum voru gríðarstórar mógrafir á þónokkrum stöðum. Í landi Ólafsvallahverfis voru um 5 ha **mógrafir ÁR-**

Mynd 9: Mótekju- og torfristuvæði sem skráð voru á Skeiðum. Mór var yfirleitt ristur í mýrym, flóðum og dælum í úthögum jarðanna og sýna aðra dreifingu og nýtingu úthaga en mannvirki sem nýtt voru undir skepnur.

©Náttúrufræðistofnun Íslands og Loftmyndir ehf

251:005 rétt vestan við heimatúnið og á Álfstöðum voru 3 ha **mógrafir** **ÁR-236:038** svo einhver dæmi séu tekin.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand	ha
ÁR-233:024	Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,1
ÁR-233:050		heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	1,8
ÁR-233:062		náma	mógrafir	sést til	0,1
ÁR-234:016	Mómýri	heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	
ÁR-235:012	Hólmar	náma	mógrafir	sést til	0,7
ÁR-235:018		náma	mógrafir	sést til	1,6
ÁR-235:023		náma	mógrafir	sést til	0,3
ÁR-235:029	Lautir	heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	
ÁR-236:034		náma	mógrafir	sést til	0,1
ÁR-236:038		náma	mógrafir	sést til	3
ÁR-237:030		heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	
ÁR-238:027	Grafir	heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	
ÁR-239:029	Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,1
ÁR-239:062		náma	mógrafir	sést til	1
ÁR-240:017	Syðri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	0,9
ÁR-240:018	Ytri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	2,4
ÁR-241:012	Grafir	náma	mógrafir	sést til	2
ÁR-241:016_02		heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	0,3
ÁR-241:018		heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	
ÁR-242:013	Grafir	náma	mógrafir	sést til	2,6
ÁR-242:014	Ytri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	0,3
ÁR-242:015		náma	mógrafir	sést til	0,4
ÁR-242:022		náma	mógrafir	sést til	0,7
ÁR-243:013_01	Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,4
ÁR-243:018	Vestrilágar	heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	0,4
ÁR-244:014	Grafir	náma	mógrafir	ekki sést til fornleifar	0,06
ÁR-244:019	Strokkhólsgrafir	náma	mógrafir	sést til	2
ÁR-244:023	Ullarhólsgrafir	náma	mógrafir	sést til	0,3
ÁR-244:032		náma	mógrafir	sést til	0,4
ÁR-244:033		náma	mógrafir	sést til	0,2
ÁR-245:014		heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	
ÁR-245:017	Eystri-Grafir	heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	2,8
ÁR-245:018	Vestri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,3
ÁR-247:005	Flaghólsgrafir	náma	mógrafir	sést til	0,5
ÁR-247:007	Ytri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,5
ÁR-247:018		náma	mógrafir	sést til	1,5
ÁR-248:006	Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,5
ÁR-248:011		náma	mógrafir	sést til	1,2
ÁR-248:013		náma	mógrafir	sést til	1,1
ÁR-249:011	Efri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	2,6
ÁR-249:012	Fremri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	2,4
ÁR-250:015	Grafir	heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	1,5

ÁR-250:022		náma	mógrafir	sést til	0,3
ÁR-251:005	Grafardæl	náma	mógrafir	sést til	5
ÁR-251:032	Grafir	heimild	mógrafir	sést til	3,3
ÁR-251:036		náma	mógrafir	sést til	0,07
ÁR-251:045	Minnivallagrafir	náma	mógrafir	sést til	2,8
ÁR-251:049		náma	mógrafir	sést til	1,7
ÁR-257:011	Efri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	0,5
ÁR-257:025	Fremri-Grafir	heimild	mógrafir	ekki sést til fornleifar	
ÁR-258:018		náma	mógrafir	sést til	1,3
ÁR-259:012	Efri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	0,08
ÁR-259:013	Syðri-Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,1
ÁR-260:008		náma	mógrafir	sést til	0,08
ÁR-260:009	Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,7
ÁR-260:012	Hjáleigukrókur	náma	mógrafir	sést til	1
ÁR-260:014	Móhóll	náma	mógrafir	sést til	
ÁR-260:036		náma	mógrafir	sést til	0,2
ÁR-260:039		náma	mógrafir	sést til	0,8
ÁR-261:008	Grafir	náma	mógrafir	sést til	1,5
ÁR-261:020		náma	mógrafir	sést til	0,5
ÁR-261:024		náma	mógrafir	sést til	0,2
ÁR-261:027		náma	mógrafir	sést til	0,4
ÁR-262:017	Mórinn	náma	mógrafir	sést til	1,2

Tafla 14: Allar mógrafir sem skráðar voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Ástand mógrafanna er misjafnt, sumar eru enn vel greinilegar meðan aðrar sjást einna best á loftmyndum. Hluti mógrafanna sem skráður var fannst á gömlum loftmyndum en nú horfinn í slétt tún eða skurði. Það vakti athygli að garðlög liggja innan nokkurra mógrafasvæða, tilgangurinn er án efa að skipta þeim niður, en hugsanlegt er einnig að þau hafi verið nýtt til að ganga eftir og auðvelda yfirferð um svæðin.

Torf var rist víða innan skráningarsvæðisins. Aðalheimildin um ristu á svæðinu er Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín en í henni er tekið fram hvort rista hafi verið á hverjum bæ og hversu mikil og góð hún var. Örnefni gefa einnig stundum til kynna hvar ristusvæði voru. Alls voru skráð 15 ristusvæði en engin ummerki sáust um ristuna. Gera má ráð fyrir að torf hafi verið rist mun víðar og gjarnan við sjálf mannvirkin, líkt og Skjólgarður ÁR-233:029 ber vitni um.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-233:058		heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:022	Reiðingsrimi	heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:019	Torfklettur	heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:012		heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:020	Torfhóll	heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:043	Torfdæl	örnefni	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:013	Torfbalar	heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:0161	Torfdæl	heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:031	Torfbalar	dæld	rista	sést til

ÁR-244:026		heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-247:010	Torfdæl	örnefni	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-254:005	Torfdæl	örnefni	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:017	Torfhóll	heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:018		heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:022	Torfholt	heimild	rista	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:028	Vikrar	náma	malarnáma	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:017	Kolhólar	heimild	kolagröf	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:016		heimild	efnistaka	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:011	Brennhólar	heimild	efnistaka	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:017	Sandhóll	heimild	efnistala	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:029	Grjótgarðar	náma	hellutak	sést til

Tafla 15: Ristu- og efnistökusvæði sem skráð voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Fimm efnistökusvæði voru skráð í sveitinni. Tvö þeirra, **námur ÁR-239:016 og ÁR-241:011** voru notaðar þegar Skeiðvegur var byggður upp fljótlega eftir 1900, vikur var seldur úr **námu ÁR-238:028** og sandur í traðir og hlöð voru í **Sandhólum ÁR-249:017**. Grjót var einnig tekið þegar Reykjaréttir voru hlaðnar í svokölluðum **Grjótgördum ÁR-238:039** sem eru skammt frá þeim.

Nýting á vatni

Gott aðgengi að ferskvatni er forsenda búsetu og hér á landi hafa ýmis mannvirki verið reist í tengslum við nýtingu vatns um aldir, brunnar voru grafnir, lækjum veitt í skurðum til neyslu, baða og þvotta eða til orkunýtingar líkt og í myllum, rjómabúum eða rafstöðvum. Gott aðgengi er að vatni á skráningarsvæðinu og víða eru keldur, flóð, dælar og lækir í mýrum. Stundum var jafnvel of mikið um vatn, t.d. frá Vörðufelli og úr flóðum úr Hvítá.²⁸ Einhver vatnsfallanna sjást enn í náttúrulegum farvegum en flestum hefur verið veitt í skurði, m.a. á merkjum nánast allra jarða í hreppnum. Alls voru skráðar tæplega 80 fornleifar sem tengja má við nýtingu á vatni utan þeirra sem tengjast Skeiðaáveitu, en um hana verður fjallað sérstaklega í kaflanum hér á eftir.

Heyja var aflað víðar en á túnnum og voru engjar og aðrar slægjur í úthögum nauðsynlegar hverju býli. Umfangsmestu vatnsveitingamannvikin hérlendis eru án efa áveitur sem reistar voru í þeim tilgangi að bæta slægjulönd, oftast mýrar eða engi.²⁹ Lítið er vitað um áveitur hérlendis til forna en gera má ráð fyrir að á fyrstu öldum byggðar hafi stór hluti heyfordans komið af engjum. Líklega hefur snemma komist á skýr skipting í tún og engi. Túnin voru þá heima við bæi, á þau var borið og reynt að verja fyrir ágangi búfjár. Engjar voru hins vegar fjar bae, á þær var hvorki borið né reynt að verja fyrir ágangi búfjár. Engjar voru oft votlendar og oftast ekki erfiðar til heyskavar. Engjar gátu þó verið þurrar og á þeim var einhvers konar skiptirækt, þ.e. þær notaðar annað árið og hvíldar hitt. Algengustu slægjulöndin voru á mýrum, flóum eða flæðum.

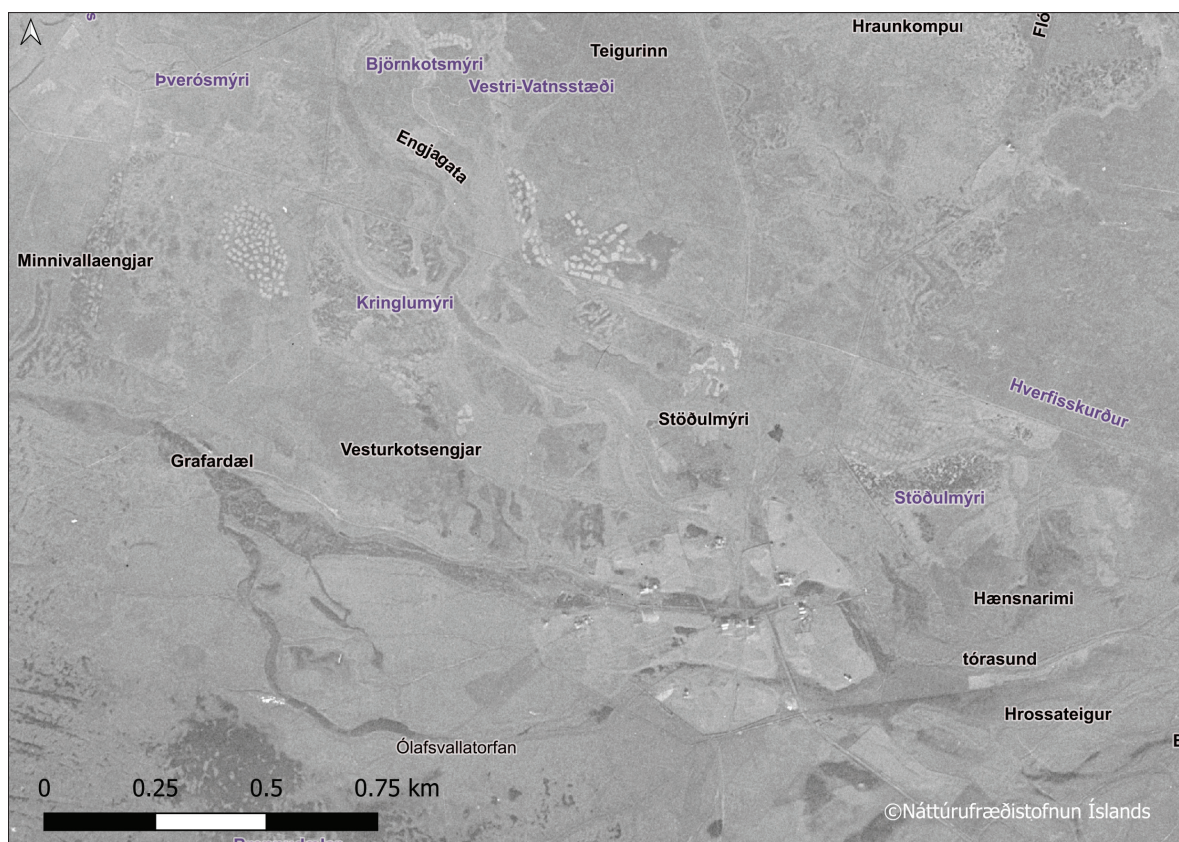
28 M.a. Jón Eiríksson 2008, 19; SB II, 410.

29 Birna Lárusdóttir 2011, 183-184.

Engjaheyskapur var ríkjandi á Skeiðum um aldir og ein helsta uppistaða búskaparins. Mýrar, dælar, flóð og rimar voru slegin og það var ekki fyrr en á þriðja áratug 20. aldar sem tún verða almennari í hreppnum. Þrátt fyrir það er ekki vitað um margar „gamlar“ áveitur í Skeiðahreppi. Þekking á engjabúskap á Skeiðum virðist takmörkuð fyrir tíma Skeiðaáveitu en tilkoma hennar virðist hafa haft í för með sér einhvers konar þekkingarrof á engjabúskap og líklega afmáð ummerki um eldri áveitur. Það eru þó vísbendingar um eldra áveitukerfi í landi Húsatófta og Efri-Brúnavalla. Örnefnið **Stífla ÁR-239:042** er í landi Húsatófta og í landi Efri-Brúnavalla eru örnefnið Stífluhóll og **Stíflupyttur ÁR-257:018**. Þessir staðir eru nánast á merkjum þessara jarða og bera líklega sömu áveitu vitni en hún sést ekki lengur né vitað hvaða svæði hún náði yfir.

Alls voru skráðar sjö áveitur sem líklega eru frá seinni hluta 19. aldar sem oft er kallað blómaskeið áveitutímans á Íslandi.³⁰ Bændur á Vorsabæ og Birnustöðum veittu lækjum á engjar og notuðu til þess **áveitur ÁR-235:013** og **ÁR-235:016**. Önnur áveita var fyrir Birnustaði og Álfsstaði, **ÁR-236:033** og var vatn í henni tekið úr læk á merkjum þessara jarða. **Áveita ÁR-236:021** var að auki í landi Álfsstaða. Tvær áveitur voru í landi Ósabakka, **ÁR-237:011** og **ÁR-237:012** og nýttu vatn úr Bæjarósnum. Það vekur athygli að Skeiðaáveitan náði ekki til allra þessara jarða sem allar eru nærri Vörðufelli en tilkoma hennar virðist hafa umbreytt allri þekkingu áveitum og mögulega afmáð eldri áveitukerfi og þekkingu á þeim í nánast allri sveitinni.

Nokkur ummerki um framræslu voru skráð en hafa ber í huga að þessi mannvirki urðu

Mynd 10: Loftmyndin er tekin sumarið 1946 og Ólafsvallahverfi er neðarlega fyrir miðri mynd. Ummerki um engjahlátt má sjá víða norðan við heimatúnið, í mýrum og dælum. ©Náttúrufræðistofnun Íslands

eflaust flest hluti Skeiðaáveitu síðar (sjá umfjöllun neðar) og bæði nýtt til að veita vatni frá og að svæðum. Á árunum 1884-1889 var gerður **framræsluskurður ÁR-661:047** umhverfis Vörðufell af Gísla Gíslasyni, búfræðingi, en hvar nákvæmlega hann var staðsettur er ekki vitað né umfangið þekkt.³¹ **Hjörtsskurður ÁR-240:034** er í landi Hlemmiskeiðs og dregur líklega nafn sitt af Hirti Þorkelssyni bónda á árunum 1869-1882. **Ágústarskurður ÁR-259:011** var gerður af Ágústi Helgasyni um aldamótin 1900, einnig í landi Hlemmiskeiðs og sést enn að hluta. Í landi Útverka er **Kakkarskurður ÁR-262:009** en staðsetningin bendir til þess að hann sé ekki hluti Skeiðaáveitu þó ekki sé það útilokað. **Skurður ÁR-262:020** afmarkaði austur- og suðurhliðar heimatúnsins í Útverkum og sést á túnakorti frá 1920. Hann var án efa nýttur til að veita vatni frá heimatúninu og gerður eftir 1906, hann sést ekki á bæjarteikningu danskra landmælingamanna frá því ári. Sr. Stefán Stephensen var prestur á Ólafsvöllum á árunum 1865-1885 og lét grafa tvo skurði sem kölluðust sama nafni, **Prestsskurður ÁR-251:027** og **Prestsskurður ÁR-661:028**. Báðir veittu þeir vatni frá svokölluðum Vatnsstæðum, annar í Gráhelluskurð og hinn í Bauluós. Engin ummerki sjást lengur um skurðina og mun stærri vélgrafnir skurðir á sama stað.

Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-235:016	Austurmýri	mannvirki	áveita	sést til
ÁR-235:013	Hólaáveita	mannvirki	áveita	sést til
ÁR-239:042	Stífla	heimild	áveita	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:018	Stífluhóll	örnefni	áveita	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:021		mannvirki	áveita	sést til
ÁR-236:033		garðlag	áveita	sést til
ÁR-237:011		garðlag	áveita	hleðslur signar
ÁR-237:012		garðlag	áveita	hleðslur signar
ÁR-239:064		garðlag	áveita	hleðslur standa grónar
ÁR-234:040		heimild	áveita	sést til

Tafla 16: Áveitur sem skráðar voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Í úthögum á Skeiðum má víða sjá ummerki um Skeiðaáveitu sem var gerð á árunum 1917-1923 í landi 20 bújarða og náði hún yfir 3120 ha svæði. Áveitan náði til allra jarða í hreppnum, utan tveggja (Álfsstaðir og Ósabakki) og mannvirki henni tengd eru fjölmörg.³² Byrjað var að grafa smærri skurði með handaffi árið 1917 en aðfærsluskurðurinn var grafinn með gröfu og hófst sú vinna tveimur árum síðar. Í heildina varð allt skurðakerfi áveitunnar tæpir 66 km að lengd. Eftir að verkið var hafið var mælt fyrir nauðsynlegustu flóðgörðum á 17 býlum og eru kort til af þeim jörðum öllum (sjá hefti II og II).³³ Þau voru gerð af Halldóri Pálssyni en eru án ártals. Kortin sýna skurðakerfið vel en á þeim er lítið af flóðgörðum eða öðrum mannvirkjum áveitunnar. Áveitan var endurbætt og flóðgörðum bætt við hana allt fram yfir 1930. Vorið 1929 voru gerðar endurbætur á flóðgáttinni, hlaðnir varnargarðar meðfram Þjórsá og ný flóðgátt sett ofan við þá gömlu. Áveitan

31 Jón Gíslason 1974, 32.

32 Jón Eiríksson 2008, 452.

33 Uppdrættir Búnaðarsambands Íslands af Skeiðaáveitu. Þjóðskjalasafn Íslands.

Mynd 11: Skeiðaáveitan og mannvirki henni tengd. ©Loftmyndir ehf

var nýtt að einhverju marki á næstu árum og síðast árið 1951. Hún var tekin úr notkun árið 1975 og þá fyllt upp í flóðgáttina. Þá voru margir skurðir fallnir saman og mannvirkjum hafði ekki verið viðhaldið lengi.³⁴

Flóðgarðar voru gerðir á kostnað bænda og var eftirfylgni með þeirri framkvæmd lítil sem engin. Flóðgarðarnir voru hlaðnir á árunum 1918-1923 en aldrei var lokið við gerð allra þeirra garða sem höfðu verið ráðgerðir. Svo virðist sem víða hafi verið vikið frá áætlaðri legu garðanna og því ber kortunum ekki alltaf vel saman við raunveruleikann. Þeir flóðgarðar sem hlaðnir voru á árunum 1918-1922 voru samtals 14.500 rúmmetrar en einhverjir garðar til viðbótar voru hlaðnir eftir að þessar tölur voru teknar saman 1923. Árið 1925 var gagnrýnt að bændur hefðu ekki lokið við gerð flóðgarðanna. Þar kemur fram að vatn haldist illa á engjasvæðunum og að nýting svæðanna sé slæm, þar sem vatnið leiti inn á svæði sem ekki séu slegin.³⁵ Árið 1918 og á næstu árum voru

Auðkenni	Sérheiti	Stærð áveitulands (ha)
ÁR-233:071	Skeiðaáveita	70
ÁR-234:024	Skeiðaáveita	57
ÁR-238:067	Skeiðaáveita	91
ÁR-239:027	Skeiðaáveita	386
ÁR-240:025	Skeiðaáveita	278
ÁR-241:027	Skeiðaáveita	207
ÁR-242:033	Skeiðaáveita	192
ÁR-243:003	Skeiðaáveita	188
ÁR-244:015	Skeiðaáveita	266
ÁR-245:042	Skeiðaáveita	213
ÁR-246:031	Skeiðaáveita	18
ÁR-247:011	Skeiðaáveita	6
ÁR-248:005	Skeiðaáveita	56
ÁR-249:031	Skeiðaáveita	159
ÁR-250:018	Skeiðaáveita	56
ÁR-251:028	Skeiðaáveita	542
ÁR-257:012	Skeiðaáveita	135
ÁR-258:014	Skeiðaáveita	98
ÁR-259:016	Skeiðaáveita	85
ÁR-260:040	Skeiðaáveita	243
ÁR-261:030	Skeiðaáveita	212
ÁR-262:026	Skeiðaáveita	105
ÁR-661:001	Skeiðaáveita	3120

Tafla 17: Skeiðaáveitan náði til 20 jarða á Skeiðum. Enn má sjá ummerki áveitunnar á þeim öllum í einhverjum mæli.

byggðar nokkrar trébrýr yfir skurði, samtals 30 brýr. Þegar kom að endurnýjun þessara mannvirkja var ætlunin að steypa þær, en ekki er vitað hvort það var gert né hvar umræddar brýr voru staðsettar.

34 Helgi Skúli Kjartansson 1988, 2; SB I, 416-423; Jón Eiríksson 2008, 451, 453; Pálmi Einarsson og Sigurður Sigurðsson 1925, 20-22, 66.

35 Pálmi Einarsson og Sigurður Sigurðsson 1925, 25-27.

Alls voru 70 tréstíflur settar í skurðina og fleirum átti að bæta við eftir að flóðgarðar voru hlaðnir.³⁶ Ekki er ljóst hvort að þær urðu að veruleika og flestir skurðirnir verið grafnir upp síðar og með þeim hurfu öll ummerki um stíflur sem og brýr.

Erfitt er að aðgreina mannvirki **Skeiðaáveitu ÁR-661:001** frá eldri garðlögum og skurðum á svæðinu með hefðbundnum skráningaraðferðum. Ástæðan er annars vegar gríðarlegt umfang kerfisins og svo sú staðreynd að ekki eru til heilstæð kort af Skeiðaáveitu. Til að auðvelda yfirsýn var Skeiðaáveita líka skráð undir sértöku númeri á lögbýlunum 20 sem hún náði til, hverju og einu mannvirki var ekki gefið einingunúmer. Með þessari skiptingu reynt að safna að skipulegan hátt upplýsingum um engjar, bæði fornar og frá 20. öld, og mannvirki þeim tengdum.³⁷

Alls voru skráðir 33 brunnar en mikill meirihluti þeirra er horfin. Aðeins sáust ummerki um fjóra brunna á svæðinu. Steyptur **brunnur ÁR-247:012** er enn í Stórugjá í landi Borgarkots. **Brunnur ÁR-249:009** er enn greinilegur á Löngumýri en járnlok hylur hann að fullu. Hið sama má segja um **brunn ÁR-251:001_03** á Ólafsvöllum, timburplanki er yfir honum. **Brunnur ÁR-261:013** sést enn vestan við bæjartóftirnar í Miðbýli en hann hefur þó verið fylltur af grjóti. Öll yfirborðsummerki um aðra brunna á svæðinu eru horfin.

Samtals voru skráð önnur vatnsból en brunnar á 11 stöðum, í flestum tilvikum lækir í hlíðum Vörðufells, heitar laugar og hraun sprungur. Öll vatnsbólín, utan lækjanna, eru horfin og hafa víða þornað upp og borað í heitu laugarnar.

Þrjár myllur eru þekktar á Skeiðum. **Mylla ÁR-233:016_01** er skammt ofan við heimatúnið á Fjalli og eru óljós ummerki hennar auk **stíflu 016_02** merkjanleg þar. Á Birnustöðum var **mylla ÁR-235:027** en hún hvarf undir skriðu á 20. öld. Renna sem veitti vatni að myllunni sést þó enn. Í Kílhrauni var **mylla ÁR-246:038_01** talin hafa verið til forna, uppi á hól. Sú hugmynd um staðsetningu virðist ólíkleg og öllu líklegra að hún hafi verið neðan við hólinn, en engin lækur rennur á þessum slóðum nú.

Tvær rafstöðvar voru skráðar á Skeiðum, önnur í Framnesi og hin á Birnustöðum. Þær teljast ekki enn til fornleifa samkvæmt lögum en tilheyra sérstöku tímabili hérlendis þegar sveitir landsins voru að rafvæðast og þykja því merkur vitnisburður um umbyltingaskeið í sögu lands og þjóðar og voru því skráðar. **Rafstöð ÁR-234:029** var við Bæjarlækinn í Framnesi. Ummerki um hana eru horfin og hvorki vitað með vissu hvar hún né hvar stíflan var. **Rafstöð ÁR-235:041_01** í landi Birnustaða er hrúnin og sjást nú aðeins steypubrot þar sem hún stóð. Hins vegar má enn sjá **stíflu 041_02** hátt uppi í Úlfsgili og **stökk 041_03** sem liggur niður fjallshlíðina. **Rjómabú ÁR-234:017** var stofnað í Framnesi árið 1903 og starfaði í um 15 ár eða svo. Engin ummerki þess sjást lengur.

Tvær sundlaugar voru skráðar á Skeiðum. Á Reykjum var steinsteyp **sundlaug ÁR-238:004** byggð innan heimatúnsins árið 1912. Laugin var notuð fram yfir 1920 en eftir að hún féll úr notkun ver henni breytt í hæsnakofa og síðar reykkofa samkvæmt heimildamönnum. Árið 1938 var byggð **sundlaug ÁR-239:063** í landi Húsatófta og vatni veitt að henni í tréstocki. Báðar þessar laugar eru horfnar. Hið sama gildir hér og um rafstöðvarnar, sundlaugarnar voru mikilvægur staður í sögu

36 Jón Eiríksson 2008, 466.

37 Rétt er að ítreka að mun ítarlegri umfjöllun um Skeiðaáveitu er m.a. í örnefnaskrá jarðanna, Sunnlenskum byggðum I, Jarðabók Skeiðahrepps og Ragnheiður Gló Gylfadóttir 2020.

sveitarinnar.

Alls eru 11 þekktir þvottastaðir á Skeiðum en óvíst hversu mikil mannvirki voru á þeim í upphafi. Engin ummerki um staðina sjást lengur en lækir, ár, mýrarflóð og mógrafir virðast hafa verið notuð til þvotta. Gera má ráð fyrir að þvottastaðir hafi verið víðar enda enginn hörgull á vatni á Skeiðum.

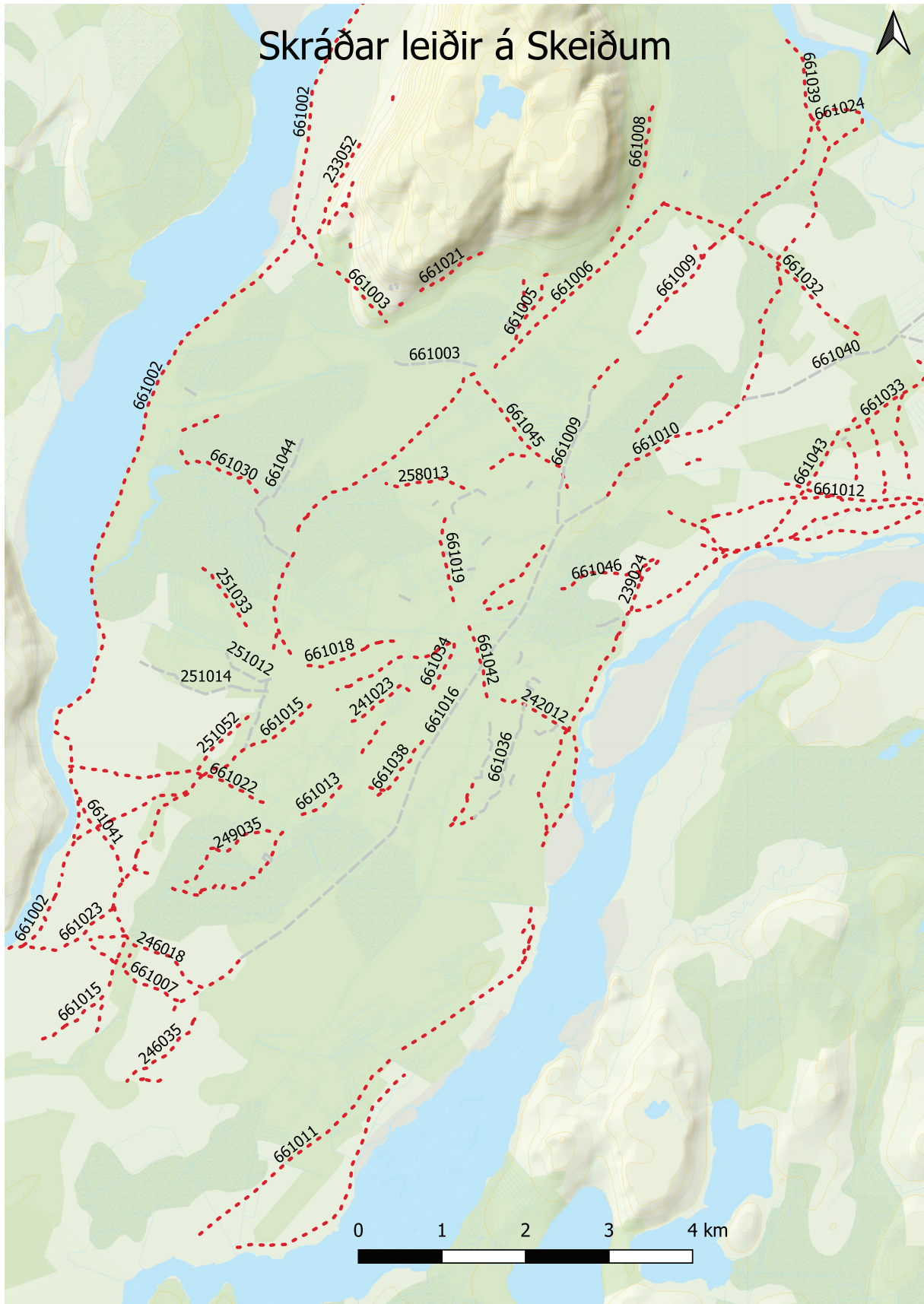
Auðkenni	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-260:011	Austurbrunnur	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:006	Brunndæl	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:009	Brunnklettur	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:027	Brunnur	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:031	Gvendarbrunnur	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:024	Heimabrunnur	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:033	Lambabrunnur	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:024	Lambhúsbrunnur	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-247:017	Stóragjá	lind	brunnur	sést til
ÁR-260:023	Suðurbrunnur	heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:022		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:023		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:002		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:022		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:003		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:009		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:007		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:008		frásögn	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:028		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:010		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:042		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-248:004		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:009		brunnur	brunnur	sést til
ÁR-251:001_03		brunnur	brunnur	sést til
ÁR-251:004		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-252:006		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-253:004		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-256:006		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:005		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-258:009		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-259:009		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:013		brunnur	brunnur	sést til
ÁR-262:025		heimild	brunnur	ekki sést til fornleifar
ÁR-259:011	Ágústarskurður	renna	framræsla	sést til
ÁR-262:009	Kakkaskurður	renna	framræsla	sést til
ÁR-661:028	Prestsskurður	heimild	framræsla	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:027	Prestsskurðurinn	heimild	framræsla	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:034		renna	framræsla	sést til
ÁR-262:020		renna	framræsla	sést til
ÁR-661:047		heimild	framræsla	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:016_01	Myllulækur	hleðsla	mylla	sést til

ÁR-235:027		renna	mylla	sést til
ÁR-246:038_01		heimild	mylla	hleðslur signar
ÁR-233:016_02		stífla	óþekkt	hleðslur signar
ÁR-234:029		heimild	rafstöð	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:041_01		mannvirki	rafstöð	sést til
ÁR-235:041_02		mannvirki	rafstöð	sést til
ÁR-235:041_03		renna	rafstöð	sést til
ÁR-234:017		heimild	rjómabú	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:004	Reykjalaug	heimild	sundlaug	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:063		heimild	sundlaug	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:031	Bæjarlækurinn	heimild	vatnsból	sést til
ÁR-239:026	Drykkjarsteinn	náttúrumin	vatnsból	sést til
ÁR-233:055	Fagrilækur	lind	vatnsból	sést til
ÁR-262:013	Gjáin	heimild	vatnsból	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:015	Laugin	lind	vatnsból	sést til
ÁR-238:015_01	Reykjahver	heimild	vatnsból	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:018		heimild	vatnsból	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:015		heimild	vatnsból	ekki sést til fornleifar
ÁR-240:033		heimild	vatnsból	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:020		heimild	vatnsból	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:031		heimild	vatnsból	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:008	Flesja	heimild	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:017	Læmi	heimild	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:026	Sokkagröf	heimild	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:029	Ullarhólar	heimild	þvottastaður	sést til
ÁR-244:011	Ullarhóll	náttúrumin	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:028	Ullarhóllinn	heimild	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:019	Þvottadæl	örnefni	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:011	Þvottaklettur	heimild	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:030	Þvottanef	heimild	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:015_02		heimild	þvottastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:025		heimild	þvottastaður	ekki sést til fornleifar

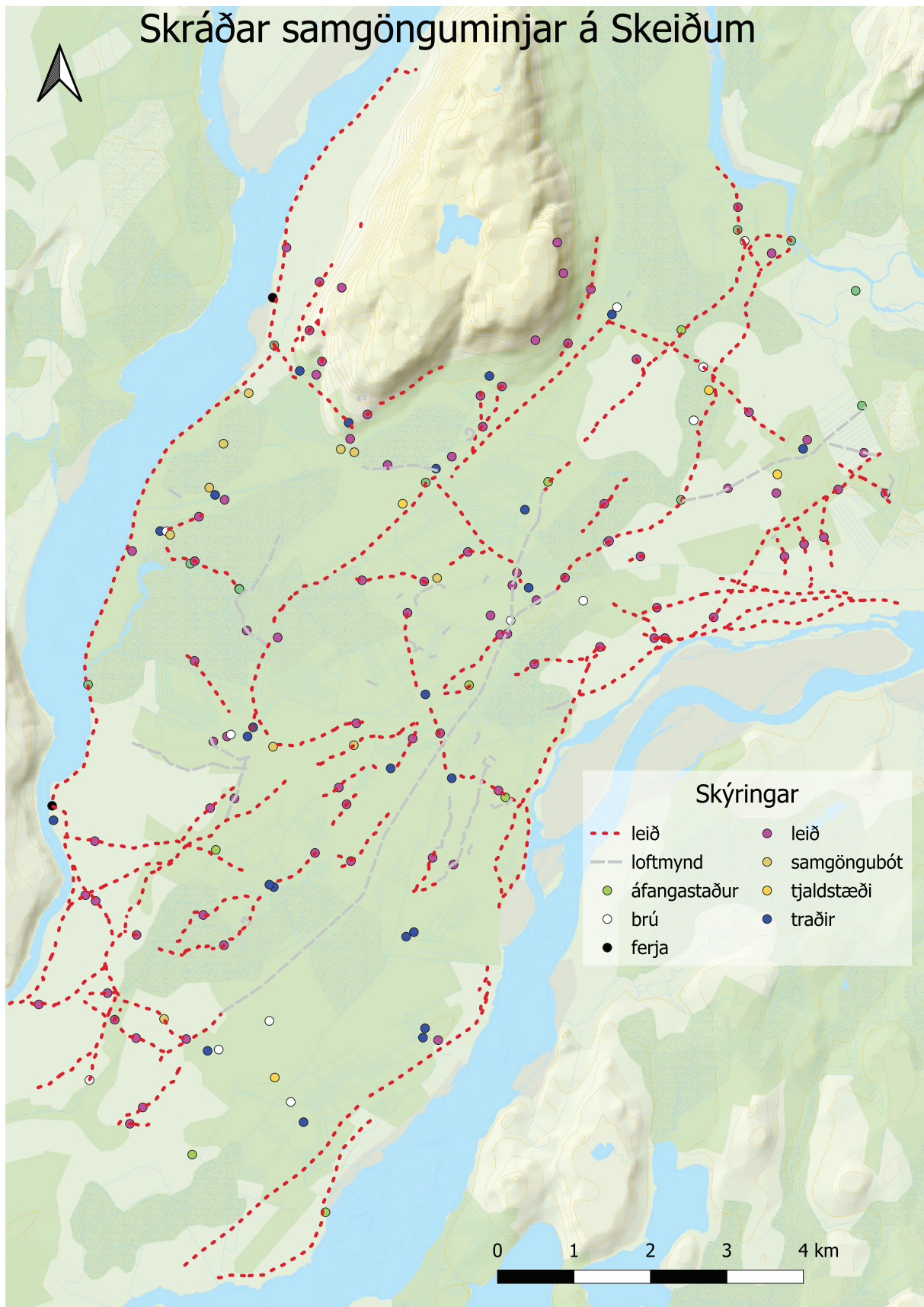
Tafla 18: Staðir tengdir margvíslegri nýtingu á vatni voru skráðir á Skeiðum árin 2017-2022.

Samgönguminjar

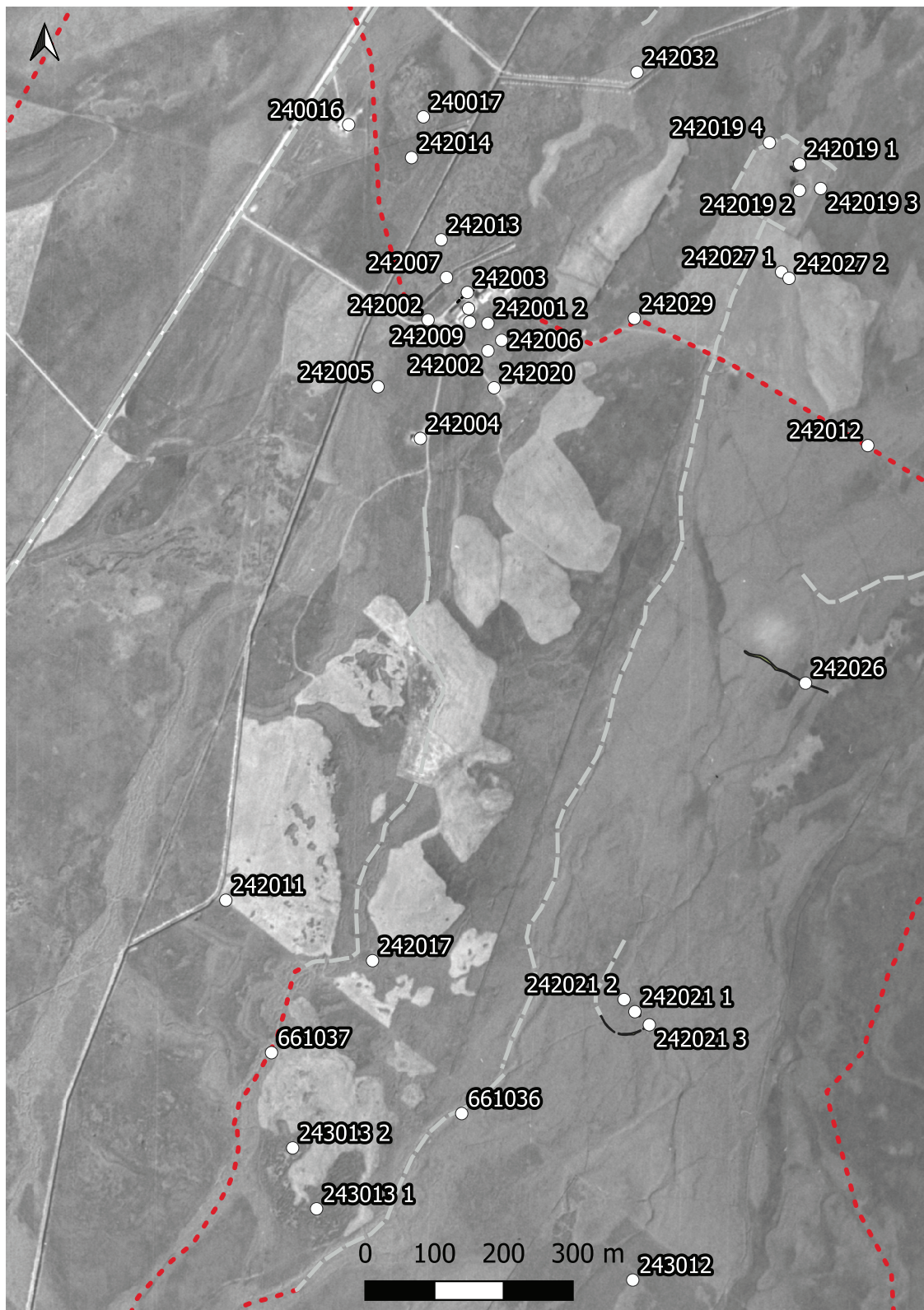
Einn stærsti minjaflokkurinn sem skráður var á Skeiðum eru samgönguminjar en samtals var skráður 161 slíkur staður, m.a. götur, traðir, vöð, áningarstaðir og brýr. Samgöngukerfi hreppsins er vel þekkt, fjölfarnar þjóðleiðir voru um aldir meðfram Hvítá og Þjórsá og Merkurhraunsvegur lá skáhallt eftir rimum og holtum og tengdi þær saman. Með bættum samgöngum við upphaf 20. aldar færðist umferðin inn í miðja sveitina þar sem Skeiðavegur er enn. Innan hveirrar bújarðar voru styttri leiðir, t.d. leiðir innan túna sem svo tengdust lengri leiðum á milli bæja. Aðrar leiðir lágu yfir fleiri en eina jörð og voru skráðar undir númerinu ÁR-661. Ekki er mikið um sýnilegar

Mynd 12: Skráðar leiðir á Skeiðum árin 2017-2022 eru fjölmargar.. ©Náttúrufræðistofnun Íslands

Mynd 13: á myndinni má sjá allar fornleifar sem tengjast samgögnum á Skeiðum. ©Loftmyndir ehf

Mynd 14: Loftmynd frá árinu 1961 sýnir vel leiðir sem nú eru horfnar að mestu vegna sléttunar. Leið ÁR-661:037 lá til suðurs frá Vorumýri og leið ÁR-661:036 að Grænaskjólí ÁR-242:023 og áfram til norðurs að Stekkatúni ÁR-242:019. Umfangið gefur til kynna að leiðrinar hafi verið fjölfarnar. ©Nátturufraeðistofnun Íslands.

samgöngubætur á þessum leiðum né á skráningarsvæðinu í heild. Það eru einna helst hlaðnar brýr, yfir keldur og mýrar sem voru skráðar, alls 11 talsins. Að auki voru skráðar 13 brýr minni yfir skurði og læki.

Samtals voru skráðar 24 traðir sem merktar höfðu verið inn á bæjarteikningar danskra

landmælingamanna frá 1906 og túnakort frá 1920, á 21 lögbýli. Heimreiðarnar voru í flestum tilvikum horfnar vegna sléttunar, vegagerðar eða annars rasks. Í tveimur tilfellum sást þó enn til traðanna. Einn veggur **traða ÁR-233:047** sést enn á Fjalli og vegur ber **tröðum ÁR-239:002** á Húsatóftum enn vitni.

Skráðar voru 90 leiðir og sáust ummerki um tæplega 60% þeirra enn, alls 53 leiðir. Hægt er að flokka leiðirnar í þrennt: þjóðleiðir, leiðir innan hreppa og styttri leiðir innan lögbýla. Leiðir innan jarðanna liggja t.d. frá bæjum og út á engjar, milli húsa eða eru óljósar götur sem aðeins var hægt að rekja á stuttum kafla og ekki er vitað með vissu hvert lágu. Það liggur í augum uppi að skráðar leiðir innan jarða gefa ekki raunsanna mynd af samgöngum innan lögbýlanna – enda hafa í öllum tilfellum verið þar ótal leiðir frá bæjum og um landeignirnar. Hið sama má segja um leiðir á milli bæja. Þær lágu meðal annars til kirkna innan svæðis, á milli bæja eða að ferjustöðum. Einnig eru dæmi um að leiðir sem lágu innan hreppa hafa síðan hafi sameinast þjóðleiðum. Á skráningarsvæðinu eru margar þjóðleiðir og lega þeirra er víðast hvar þekkt. Þrátt fyrir að leiðirnar hafi verið eins um aldir fundust engu að síður fleiri gamlar þjóðleiðir á gömlum loftmyndum. Með því að mæla þær upp í landfræðilegu upplýsingakerfi var hægt að sjá hluta þeirra enn hér og þar. Án þessara gömlu mynda hefði verið útilokað að meta hvort þetta hafi verið leiðir eða ekki. Svo virðist sem farið hafi verið eftir þurrum rimum á milli bæja sem og innan jarða, og áhugavert hvernig staðir líkt og Ólafsvallasel ÁR-251:20 og Grænaskjól ÁR-242:021 voru í alfaraleið að því virðist.

Alls voru skráð 10 vöð, öll yfir ár, keldur og læki á svæðinu sem voru miklir farartálmur áður fyrr. Flest eru þau á þekktum þjóðleiðum eða leiðum á milli bæja. Ekkert þeirra sést lengur utan **Vaðsins ÁR-233:028**.

Aðrar samgönguminjar á skráningarsvæði voru áfangastaðir, vörður, tjaldstaði og ferjur.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-236:014	Ferðamannahólar	örnefni	áfangastaður	sést til
ÁR-240:014	Áfangadæl	heimild	áfangastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:018	Rekstrarhóll	heimild	áfangastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:022	Rekstrarhóll	heimild	áfangastaður	sést til
ÁR-246:032	Baunhóll	náttúrumin	áfangastaður	sést til
ÁR-251:035	Áfangadæl	örnefni	áfangastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:015		heimild	áfangastaður	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:028		heimild	brú	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:019	Stórabrú	heimild	brú	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:026	Fljótsbrú	heimild	brú	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:023		brú	brú	sést til
ÁR-239:052		hleðsla	brú	hleðslur útflattar
ÁR-239:060		hleðsla	brú	sést til
ÁR-245:020	Kirkjuhlöð	heimild	brú	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:015	Steinbogi	hleðsla	brú	hleðslur standa grónar
ÁR-246:022		heimild	brú	ekki sést til fornleifar
ÁR-247:009	Steinbogi	hleðsla	brú	hleðslur signar
ÁR-253:005		brú	brú	sést til
ÁR-262:018_01	Gráhelluskurður	heimild	brú	ekki sést til fornleifar

ÁR-262:027		heimild	brú	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:039	Ferjustaðaáll	heimild	ferja	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:009		heimild	ferja	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:006		gata	leið	sést til
ÁR-233:041	Móklif	örnefni	leið	
ÁR-233:048		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:051	Kúasnið	gata	leið	sést til
ÁR-233:052		gata	leið	sést til
ÁR-233:056	Fagralækjarsnið	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:032	Grenshlið	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:039	Birnustaðavagnbraut	vegur	leið	sést til
ÁR-235:040		gata	leið	sést til
ÁR-236:010		gata	leið	sést til
ÁR-236:035	Uppgöngusnið	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:036		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:048		gata	leið	sést til
ÁR-238:040	Réttarvegur	vegur	leið	sést til
ÁR-238:041		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:042	Stórhólgata	gata	leið	sést til
ÁR-238:050	Sandlækjargata	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:051	Skógargata	vegur	leið	sést til
ÁR-238:054	Dalgata	gata	leið	sést til
ÁR-238:069		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:024	Bakkarnir	gata	leið	sést til
ÁR-239:037		heimild	leið	sést til
ÁR-239:039	Rekstrargötur	gata	leið	sést til
ÁR-239:045		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:059		gata	leið	sést til
ÁR-241:023		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:012	Engjabraut	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:016		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:009		gata	leið	sést til
ÁR-246:018	Árhraungata	gata	leið	sést til
ÁR-246:035	Þrengsli	gata	leið	sést til
ÁR-246:044		gata	leið	sést til
ÁR-249:035		vegur	leið	sést til
ÁR-251:018		gata	leið	sést til
ÁR-251:023		gata	leið	sést til
ÁR-251:033	Engjagata	gata	leið	sést til
ÁR-251:037	Svíri	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:052		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:053	Ólafsvallabrautin forna	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-252:002		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-258:013		vegur	leið	hleðslur signar
ÁR-258:015		heimild	leið	hleðslur signar

ÁR-258:017		vegur	leið	sést til
ÁR-260:027		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:015_02		brú	leið	sést til
ÁR-262:023		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:002	Hvítárgötur efri	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:003		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:004		gata	leið	sést til
ÁR-661:005		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:006	Kirkjugötur	gata	leið	sést til
ÁR-661:007		gata	leið	sést til
ÁR-661:008		gata	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:009	Hólagötur	gata	leið	sést til
ÁR-661:010	Sandbraut	gata	leið	sést til
ÁR-661:011	Þjórarárgötur	gata	leið	sést til
ÁR-661:012	Bakkabraut	gata	leið	sést til
ÁR-661:013	Gamli Löngumýrarvegur	vegur	leið	sést til
ÁR-661:014	Skógargata	gata	leið	sést til
ÁR-661:015	Þjóðleiðin fram Skeiðin/Merkurhraunsvegur	gata	leið	sést til
ÁR-661:016	Skeiðavegurinn	vegur	leið	sést til
ÁR-661:017		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:018		gata	leið	sést til
ÁR-661:019	Kotsbraut	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:020	Kirkjurif	heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:021	Tæpistígur	gata	leið	sést til
ÁR-661:022	Löngulágargata	gata	leið	sést til
ÁR-661:023	Hvítárgötur fremri	gata	leið	sést til
ÁR-661:024		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:025		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:026		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:027		gata	leið	sést til
ÁR-661:030		gata	leið	sést til
ÁR-661:031	Kotabraut	gata	leið	sést til
ÁR-661:032		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:033		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:034		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:035		gata	leið	sést til
ÁR-661:036		gata	leið	sést til
ÁR-661:037		gata	leið	sést til
ÁR-661:038		gata	leið	sést til
ÁR-661:039		gata	leið	sést til
ÁR-661:040		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:041	Árhraunsbraut hin forna	gata	leið	sést til

ÁR-661:042		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:043		gata	leið	sést til
ÁR-661:044		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:045		heimild	leið	ekki sést til fornleifar
ÁR-661:046		gata	leið	sést til
ÁR-234:037	Framnesbrú	heimild	samgögnubót	sést til
ÁR-233:025	Brúarós	hleðsla	samgöngubót	sést til
ÁR-234:007		heimild	samgöngubót	ekki sést til fornleifar
ÁR-234:004	Prestsbrú	brú	samgöngubót	hleðslur signar
ÁR-238:020		brú	samgöngubót	sést til
ÁR-241:009		brú	samgöngubót	hleðslur signar
ÁR-251:048		brú	samgöngubót	hleðslur signar
ÁR-258:016		brú	samgöngubót	hleðslur signar
ÁR-261:029		brú	samgöngubót	sést til
ÁR-262:028		brú	samgöngubót	sést til
ÁR-233:063		brú	samgöngubót	sést til
ÁR-246:019	Vörðuhóll	örnefni	samgöngubót	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:035	Tjaldhóll	örnefni	tjaldstæði	sést til
ÁR-238:030	Gunnarshólmi	heimild	tjaldstæði	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:044	Tjaldstæði	heimild	tjaldstæði	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:021	Tjaldhóll	náttúrumin	tjaldstæði	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:047		hleðsla	traðir	hleðslur signar
ÁR-234:031	Traðarflöt	heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:021		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:003	Traðir	heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:002		vegur	traðir	hleðslur útflattar
ÁR-240:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:002_01		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-243:002_02		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:003_01		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-244:003_02		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-245:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:003_01		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:003_02		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-251:006		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-255:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:002		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:025		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:015_01		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:019		heimild	traðir	ekki sést til fornleifar

ÁR-233:028	Vaðið	gata	vað	sést til
ÁR-237:010	Langholtsvað	heimild	vað	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:022	Vaðhólar	örnefni	vað	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:019	Heybandsvað	heimild	vað	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:032	Lambabrot	heimild	vað	ekki sést til fornleifar
ÁR-238:046	Prestkonuvað	heimild	vað	ekki sést til fornleifar
ÁR-260:034		heimild	vað	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:010	Reiðnef	heimild	vað	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:016	Á Teitsviki	heimild	vað	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:018_02		heimild	vað	ekki sést til fornleifar

Tafla 19: Samgönguminjar sem skráðar voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Landamerki

Landamerki voru oft miðuð við náttúruleg kennileiti en þar sem þurfti voru stundum hlaðin garðlög eða vörður til að marka af jarðnæði. Skráð voru 38 fornleifar sem mörkuðu land á Skeiðum. Af þeim voru vörður algengastar, alls 29 talsins. Þær voru hlaðnar á rimum og holtum í mýrum sem og uppi á Vörðufjalli. Af þessum vörðum sjást nú einungis ummerki á sjö stöðum. Alls voru skráð átta garðlög á merkjum og má enn greina ummerki um fimm þeirra. Það er góð varðveisla miðað við aðra minjastaði á Skeiðum.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Ástand
ÁR-235:007_02		garðlag	hleðslur signar
ÁR-243:009		garðlag	hleðslur signar
ÁR-245:012		garðlag	hleðslur signar
ÁR-245:016	Garðlag	garðlag	hleðslur signar
ÁR-248:018		garðlag	hleðslur signar
ÁR-238:034	Mánagarður	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-249:029	Flóðgarðar	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-262:024		heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:033	Svartiklettur	heimild	sést til
ÁR-233:054		heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:007_01	Rauðaflagsvarða	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:009		heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-235:010	Grenshliðsvarða	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-237:016		heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:025	Brennipúfa	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-239:038	Efri-Markhóll	heimild	sést til
ÁR-239:054	Einbúi	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:014	Stelpupúfa	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-241:025	Sléttakotsvarða	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:010		heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-242:011	Steinteigsvarða	heimild	ekki sést til fornleifar

ÁR-245:011	Markavarða	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-246:020	Svartavarða	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-250:012		heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:010	Gíslaþúfa	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-257:020	Þverrimaþúfa	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:019		heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-261:021		heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-233:053	Varðan	varða	hleðslur signar
ÁR-234:020_01	Þrívörður/Birnustaðavörður	varða	sést til
ÁR-234:020_02		varða	sést til
ÁR-234:020_03		varða	hleðslur útflattar
ÁR-235:020		varða	hleðslur signar
ÁR-235:025		varða	hleðslur signar
ÁR-236:006	Hornmarksvarða	heimild	ekki sést til fornleifar
ÁR-236:018	Einbúavarða	varða	sést til
ÁR-239:030	Grautarvarða	varða	hleðslur signar
ÁR-242:017	Markhóll	varða	hleðslur signar

Tafla 20: Fornleifar tengdar landamerkjum sem skráðar voru á Skeiðum árin 2017-2022.

Aðrar minjar og viðbætur

Í umfjölluninni hér að ofan hefur aðeins verið stiklað á stóru um þá minjaflokka sem er að finna innan svæðisins sem þessi skýrsla fjallar um og er hún því ekki tæmandi. Það eru margar aðrar minjar innan skráningarsvæðisins sem falla í aðra flokka en hér hefur verið fjallað um og vísast til fornleifaskrár til upplýsinga um þær. Þar er m.a. að finna álagabletti, leikvelli, staði tengda þjóðtrú, sögustaði og tóftir/þústir með óþekkt hlutverk.

6. Fornleifar á Skeiðum

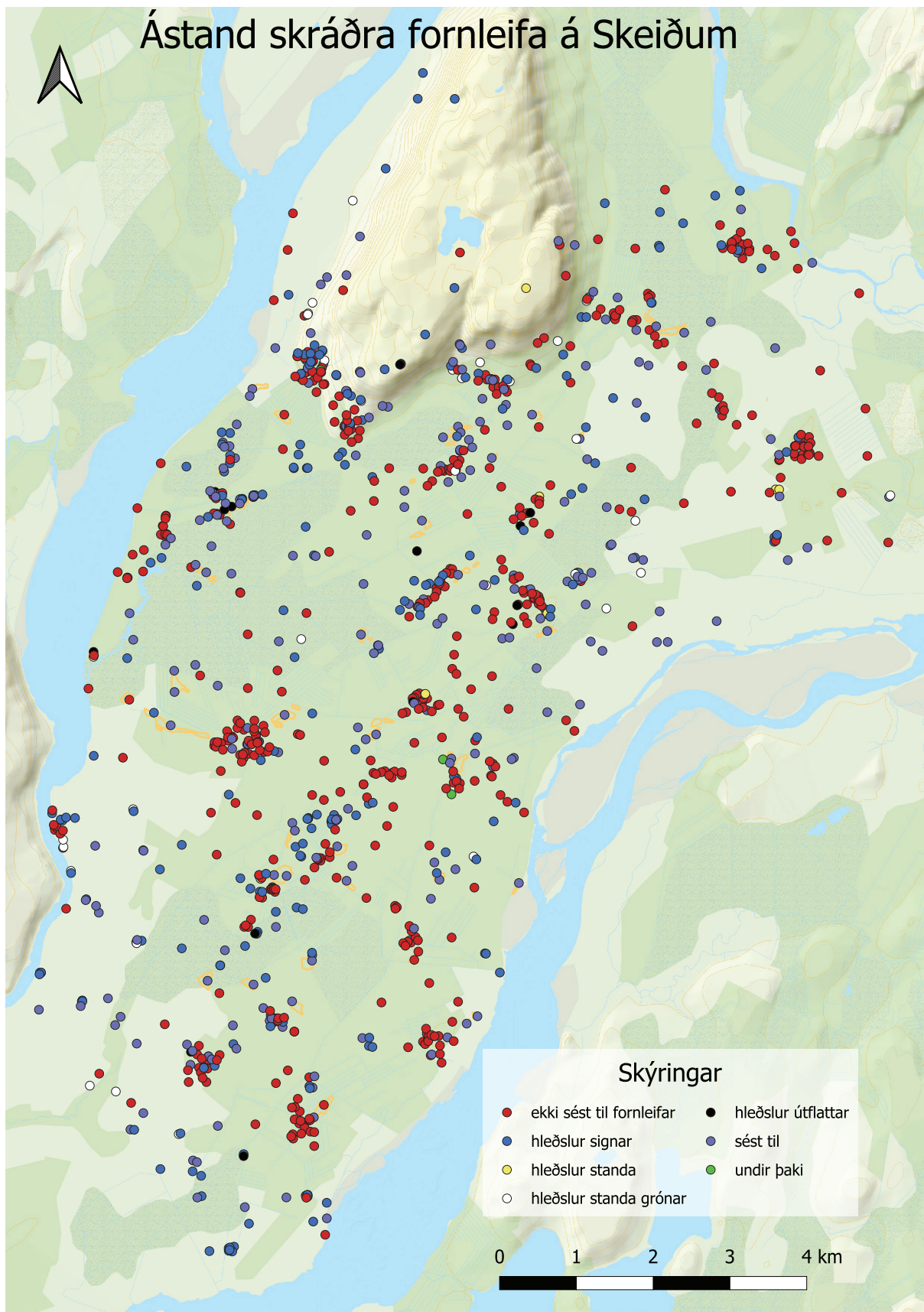
Með fornleifaskráningunni hafa verið dregin fram einkenni byggðar á Skeiðum sem og upplýsingar um landnýtingu í gegnum aldirnar. Frá árinu 2017 hafa samanlagt verið skráðar tæplega 1200 fornleifar á um 1000 minjastöðum á Skeiðum. Minjarnar dreifast á um 30 lögbýli. Allar fornleifar á skráningarsvæðinu njóta verndar samkvæmt lögum um menningarminjar og eru því jafn hátt settar. Hins vegar eru minjarnar eins misjafnar og þær eru margar. Sumir minjastaðanna kunna að vera frá fyrstu öldum byggðar en aðrir eru frá fyrstu áratugum 20. aldar og sumar fornleifarnar eru alveg horfnar á meðan aðrar standa enn undir þaki eða eru greinilegar rústir.

Um dreifingu minjastaða gildir sú meginregla að flestar fornleifar eru í heimatúnum, í og við bæi. Því fækkar fornleifum eftir því sem fjær dregur frá bæ. Dreifing minjastaða er svipuð um allt skráningarsvæðið. Þéttasta dreifingin er í heimatúnum bæja og býla og næsta nágrenni þeirra en þar eru helstu athafnasvæðin innan hveirrar bújarðar. Að meðaltali eru um 37 fornleifar á hverju lögbýli en dreifingin er mjög misjöfn. Almennt eru fleiri minjar á hátt metnum jörðum en minni lögbýlum sem höfðu lægra jarðamat. Á bæjum sem búið hefur verið á alla 20. öld hafa undantekningalítið átt sér stað gagngerar breytingar; ný íbúðarhús hafa verið byggð og útihús endurnýjuð eða byggð frá grunni. Sömuleiðis hafa tún verið sléttuð, skurðir grafnir, vegir heim að bæ lagfærðir o.s.frv. Það er því algengt að hartnær ekkert lifi eftir af þeim fornleifum sem voru sýnilegar heim við bæi og í túnum við upphaf 20. aldar á landsvísu og eru Skeiðin engin undantekning. Ástand fornleifa var metið á vettvangi og eru ástandsflokkarnir sex talsins:

- a) Ekki sést til fornleifar. Rústin er horfin, byggt hefur verið á henni eða henni rutt burt.
- b) Hleðslur signar. Hleðslur hrundar að því marki að lögun tófta er orðin ógreinileg og gjarnan hlaupnar í þúfur. Hleðsluhæð 20-80 cm en getur verið hærra þar sem rústir eru afmyndaðar af stórþýfi.
- c) Hleðslur standa grónar. Hleðslur byrjaðar að renna í sundur en standa enn að mestu leyti þannig að lögun og herbergjaskipun tófta er greinileg, gróid yfir grjót í veggjum og gólf. Hleðsluhæð 80-150 cm.
- d) Hleðslur standa. Þök hrunin en hleðslur standa enn þannig að greina má einstök umför af torfi/grjóti. Hleðsluhæð 150 cm +
- e) Undir þaki. Húsið er enn undir þaki. Miðað er við að þakið sé allt uppistandandi.
- f) Sést til fornleifar. Þar sem ekki er um eiginlega tóft að ræða en leifarnar sjást hinsvegar, t.d. mógrafir, áletranir og lendingar.

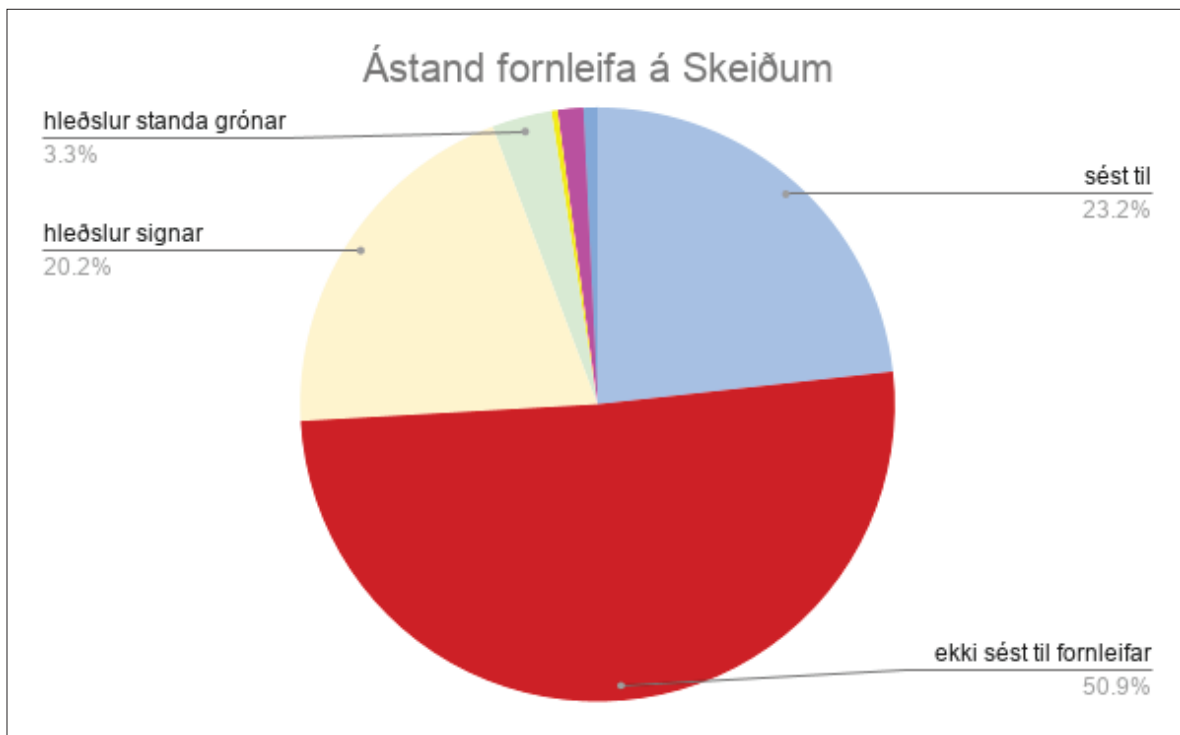
Varðveisla fornleifa á Skeiðum er fremur slæm var um helmingur fornminja á hverri jörð (að meðaltali) horfinn af yfirborði. Þetta hlutfall er svipað og á flestum þeim svæðum sem hafa verið aðalskráð á Suðurlandi.³⁸ Á skífuriti 1 má sjá skiptingu minjastaða eftir ástandi. Þessi slæma varðveisla stafar annars vegar af breyttri landnýtingu á 20. öld sem hófst með aukinni framræslu og hins vegar því að holt og rimar sem voru áður þungamiðja athafna eru það enn og þar hefur rask

38 M.a. Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl. 2017b, 232; Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl. 2018, 303.

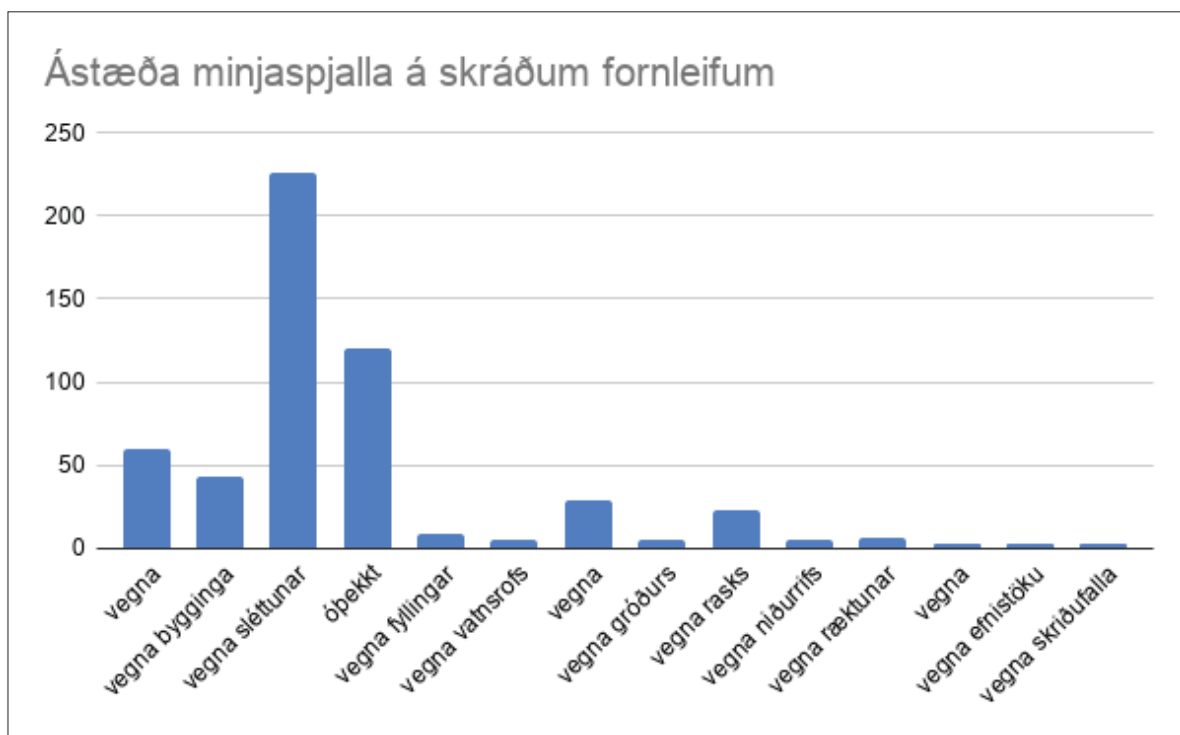

Mynd 15: Ástand skráðra fornleifa á Skeiðum. Á myndinni sést vel hvernig mesta minjaþéttinn er nærri bæjunum og um leið hversu mikið af þeim minjum eru horfnar af yfirborði. ©Náttúrufræðistofnun Íslands

Því verið talsvert. Á flestum holtanna hafa verið mannvirki á einhverjum tímapunkti m.a. vegna flóðahættu. Ýmis teikn eru nú á lofti hvað varðveislun minja varðar og má segja að breytt landnýting sé ein helsta ógnin við fornleifar á svæðinu í dag fremur en árflóð. Flestar, ef ekki allar, mýrarnar eru framræstar og þar víða búið að gera slétt tún. Skógrækt er enn fremur vaxandi á sumum svæðum. Í raun er hefðbundin landbúnaður víkjandi og er hluti jarða nýttur undir hrossarækt og frístundabyggð og dreift þéttbýli er æ algengara á Skeiðum.

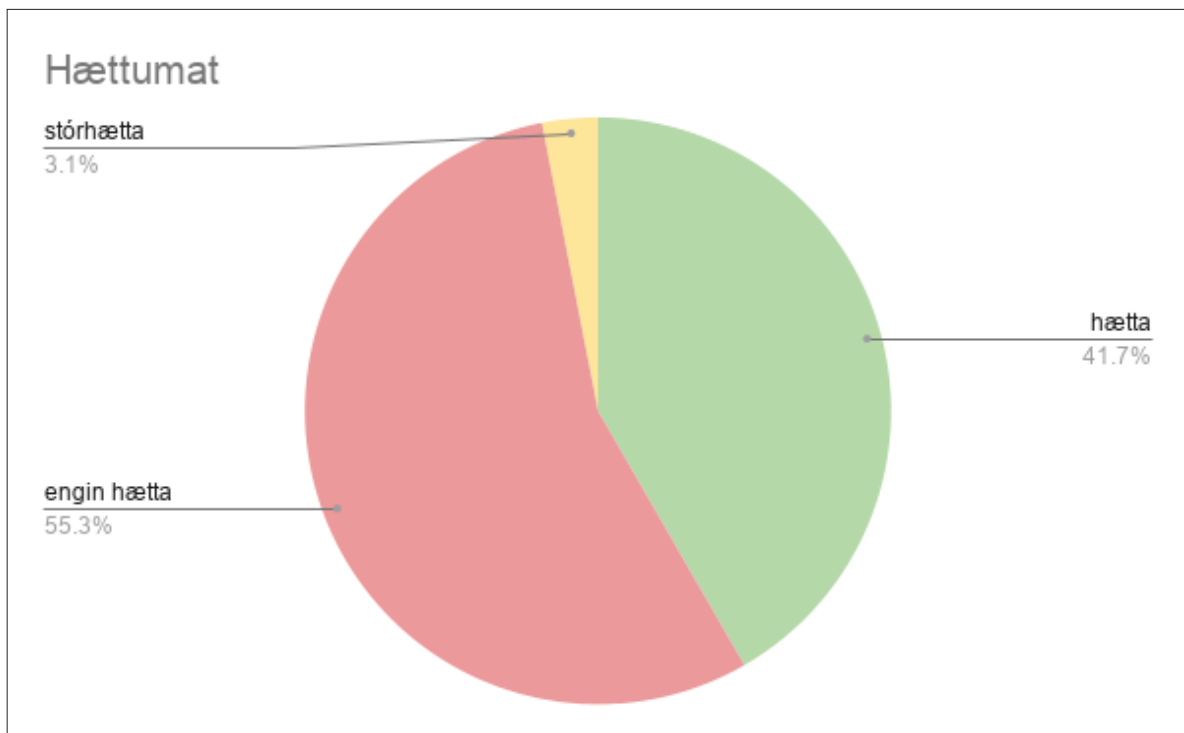
Skífurit 1: Ástand skráðra fornleifa á Skeiðum.

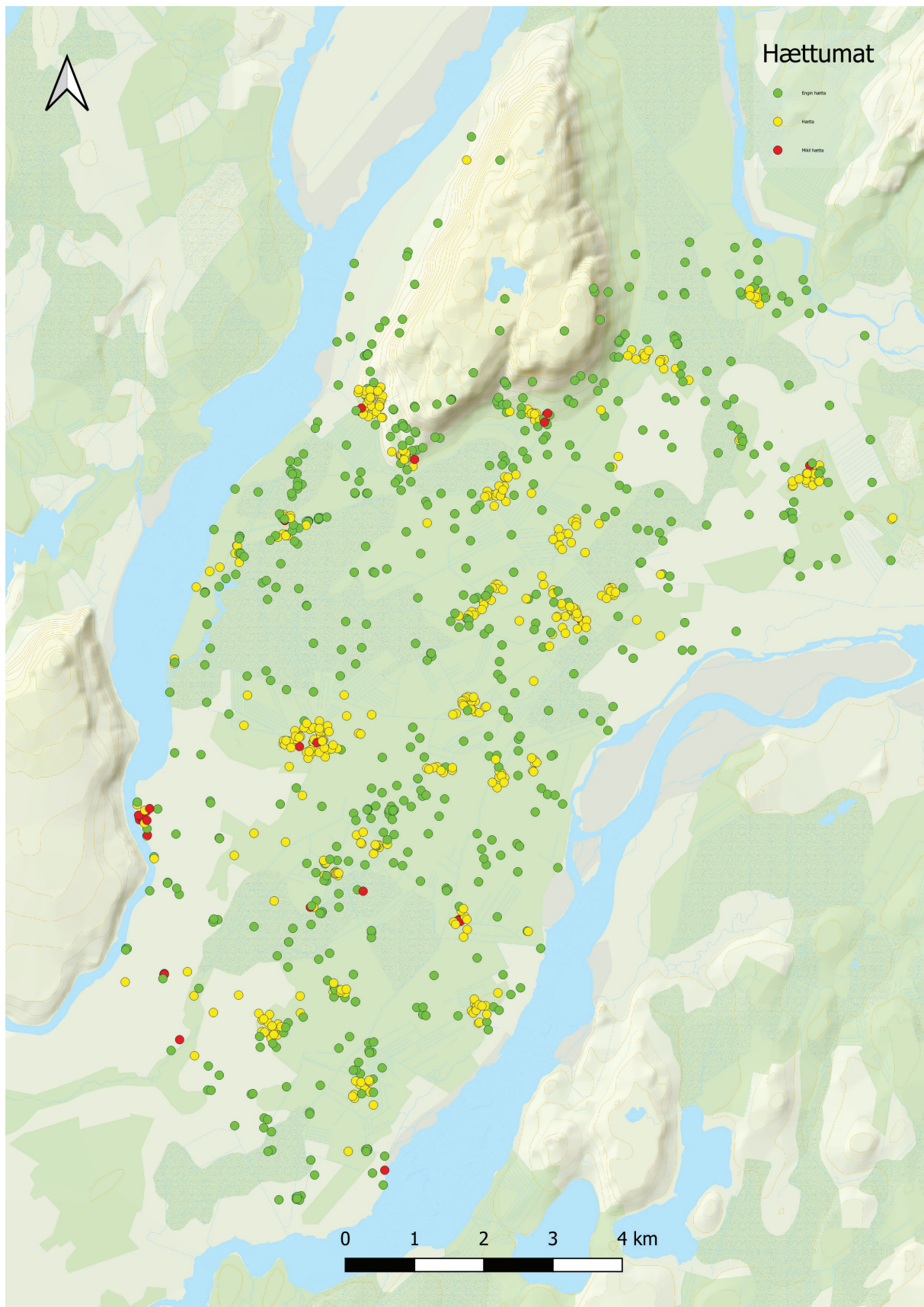
Súlurit 2: Sléttun er helsta ógnin við fornleifar á Skeiðum og helsta ástæða minjaspjalla.

Þar sem ekki sást til fornleifa var metið hvaða ástæður lágu að baki því að minjarnar voru horfnar af yfirborði. Ekki reyndist alltaf unnt að segja til um það með vissu (22% tilvika) en flestar minjarnar virðast hafa horfið við túnasléttun eða um 42% af þeim stöðum þar sem minjaspjöll voru þekkt. Þar á eftir eru ýmsar framkvæmdir og byggingar helsti orsakavaldurinn. Stöplarit 1 sýnir flokkun minjaspjalla á þeim minjastöðum þar sem ekki sást til fornleifa.

Á vettvangi var lagt mat á þá hættu sem talin var steðja að hverjum minjastað. Hættustigin eru þrjú eins og greint var frá í kafla 2, engin hættu, hættu og mikil hættu. Skífurit 2 sýnir hættumat á þeim fornleifum sem skráðar voru. Um 45% af minjastöðunum eru í hættu, í flestum tilvikum vegna ábúðar eins og vænta mátti eða um 85% tilvika. Í þeim tilvikum þar sem minjastaðir eru í mikilli hættu er það yfirleitt vegna trjárækar. Skífurit 2 sýnir hættumat minjastaðanna.

Skífurit 2: Hættumat skráða fornleifa á Skeiðum.

Mynd 16: Hættumat skráðra fornleifa á Skeiðum. Flestar minjar í hættu eru nærri bæjunum líkt og hér sést vel.
©Náttúrufræðistofnun Íslands

Heimildir

Arnar Logi Björnsson o.fl. 2014. *Eyðibýli á Íslandi. Rannsókn á eyðibýlum og yfirgefnum húsum í Árnessýslu, Gullbringusýslu, Kjósarsýslu og Vestmannaeyjum sumarið 2014*. 7. bindi. Reykjavík, Eyðibýli-áhugamannafélag.

Áki Grímsson o.fl. 1987-1990. *Reykjaætt á Skeiðum: niðjatal Eiríks Vigfússonar bónda, dbrm. á Reykjum og kvenna hans Ingunnar Eiríksdóttur og Guðrúnar eldri Kolbeinsdóttur*. Reykjavík, Sögusteinn.

Birna Lárusdóttir. 2011. *Mannvist: sýnisbók íslenskra fornleifa*. Reykjavík, Opna.

Bjarni Harðarson o.fl. 2001. **LFB**. *Landið, fólkid og þjóðtrúin: kortlagðir álagablettir og byggðir trölla, álfa, drauga, skrímsla og útilegumanna í Árnesþingi*. Selfoss, Sunnlenska bókaútgáfan.

Björn Bjarnason. 1914. „Um örnefni.“ *Árbók Hins íslenszka fornleifafélags 1914: 9-16*. Reykjavík, Ísafoldarprentsmiðja.

Björn Lárusson. 1967. *The old Icelandic land registers*. W.F. Salisbury þýddi. Lundur, Lund University.

Brynja Árnadóttir. 2025. *Fornleifaskráning: Langamyri í Skeiðahreppi*. FS1050-25251. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Brynja Árnadóttir og Ragnheiður Gló Gylfadóttir. 2025. *Fornleifaskráning: Markhóll í Skeiðahreppi*. FS1042-25161. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Brynjúlfur Jónsson. 1894. „Rannsóknir í ofanverðu Árnesþingi 1893.“ *Árbók Hins íslenszka fornleifafélags 1894: 1-15*. Reykjavík, Ísafoldarprentsmiðja.

Brynjúlfur Jónsson. 1905. „Rannsókn í Árnesþingi sumarið 1904 (að nokkru leyti áður undirbúin).“ *Árbók Hins íslenszka fornleifafélags 1905: 1-51*. Reykjavík, Ísafoldarprentsmiðja.

Brynjúlfur Jónsson. 1906. „Fornleifafundir.“ *Árbók Hins íslenszka fornleifafélags 1906: 28-35*. Reykjavík, Ísafoldarprentsmiðja.

DI: *Diplomatarium Islandicum* eða *Íslensket fornbréfasafn*. I-XV. 1857-1972. Kaupmannahöfn/Reykjavík, Hið íslenszka bókmenntafélag.

Eva Kristín Dal og Elín Ósk Hreiðarsdóttir. 2015. *Friðlýstar minjar á Suðurlandi: skráningarátak*. FS570-14171. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

FF: *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 I-II*. 1983. Sveinbjörn Rafnsson (ritstjóri). Reykjavík.

Friðlýsingaskrá: Ágúst Ó. Georgsson. 1990. *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornminjar*. Reykjavík, Fornleifanefnd. Sótt af: <http://www.minjastofnun.is/media/skjol-i-grein/friðlysingaskra-med-vidbotum.pdf>

Guðmundur Daníelsson. 1965. *Þjóð í önn: viðtöl og þættir*. Reykjavík, Ísafoldarprentsmiðja.

Gylfi Helgason. 2025. *Fornleifaskráning í landi Vorhúsa á Skeiðum*. FS1044-25181. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Helgi Skúli Kjartansson. 1988. „Áveiturnar miklu á Skeið og Flóa.“ *Skírnir*, 162, nr. 2 (1988): 330-360.

ÍF: *Íslensk fornrit*. I-XVII. bindi. 1935-2002. Reykjavík, Hið íslenska fornritafélag.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Árnesýsla. II. bindi. 1918-1921. Kaupmannahöfn, Hið íslenska fræðafélag.

Johnsen, J. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn, [Án útgefanda].

Jón Eiríksson. 2008. *Jarðabók Skeiðabrepps*. Reykjavík, Ungmennafélag Skeiðamanna.

Jón Gíslason. 1974. *Úr farvegi aldanna*. II. bindi. Reykjavík, Skuggsjá.

Jón M. Ívarsson. 2010. *HSK í 100 ár*. Garðabær, Héraðssambandið Skarphéðinn.

KEKH: Kristján Eldjárn. 2000. Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi, 2. útg. Adolf Friðriksson (ritstj.). Reykjavík, Mál og menning.

KK: Kálund, Kristian. 1984. *Íslenzkir sögustaðir I*. Reykjavík, Örn og Örlygur.

Kristjana Vilhjálmisdóttir. 2016. *Menningarminjar í Skeiða- og Gnúhverjabreppi. Svæðisskráning fornleifa*. FS639-16241. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Lög um menningarminjar. 80/2012. Alþingi. Slóðin er: <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>

Orri Vésteinsson. 1998. „Patterns of Settlement in Iceland. A Study in Pre-History.“ *Saga-Book of the Viking Society XXV*. Vol. 25, bls. 1-29.

Pálmi Einarsson og Sigurður Sigurðsson. 1925. „Skeiða-áveitan.“ *Búnaðarrit 1.-2. hefti*, 39. árg.: 13-81. Reykjavík, Búnaðarfélag Íslands.

PP: *Prestatal og prófasta á Íslandi*. 1950. Eftir Hannes Þorsteinsson. 2. útgáfa. Reykjavík, Hið íslenska bókmenntafélag.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl. 2017a. *Aðalskráning fornleifa í Skeiða- og Gnúhverjabreppi I: Húsatóftir og Skaftholt*. FS660-16241. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl. 2017b. *Aðalskráning fornleifa í Ölfusi: Áfangaskýrsla II*. FS626-12022. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir. 2018. *Fornleifaskráning í Flóahreppi. Áfangaskýrsla IV*. FS684-07174. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir. 2020. *Stærsta framkvæmd Íslandssögunnar: Kortlagning á áveitum frá 20. öld í Flóa og á Skeiðum*. FS788-18111. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl. 2021. *Aðalskráning fornleifa í Skeiða- og Gnúhverjabreppi. Áfangaskýrsla II: Þjórsárdalur og nærliggjandi jarðir*. FS831-18231. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir. 2025. *Fornleifaskráning í landi Reykja á Skeiðum*. FS1058-25351. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir o.fl. 2025. *Aðalskráning fornleifa í Rangárbíngi eystra. Áfangaskýrsla II: Fljótsblíðarheppur. Hefti III.* FS874-18063. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.

SSÁ: Árnæssýsla: *Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843.* 1979. Reykjavík, Sögufélag.

Sunnlenskar byggðir. Tungur, Hreppar, Skeið. 1980. I. bindi. **SB I.** [Án útgáfustaðar], Búnaðarsamband Suðurlands.

Þorvaldur Þoroddsen. 1905. *Landskjálftar á Íslandi.* Kaupmannahöfn, Hið íslenska bókmenntafélag.

Óprentaðar heimildir

AM 263 fol., bls. 49. Máldagabók. 1598. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Slóðin er: <https://myndir.handrit.is/document/Handrit.is/AM%20263%20fol./reader>

AM 262 4to bl. 9b. Máldagar Skálholtskirkju 1590-1610. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Slóðin er: <https://handrit.is/manuscript/view/is/AM04-0262>

AMS: Amerískar myndir, 1945-1946. Náttúrufræðistofnun Íslands. Sótt af: <http://gis.lmi.is/geoserver/wms>

DMA: Amerískar myndir, 1960-1961. Náttúrufræðistofnun Íslands. Sótt af: <http://gis.lmi.is/geoserver/wms>

Bæjarteikningar danskra landmælingamanna frá 1906: Uppmælingar Dana á heimatúnum frá árunum 1906-1908. Náttúrufræðistofnun. Kortasjá. Sótt af: <https://kortasja.lmi.is/mapview/?application=kortasja>

Fasteignamat Árnæssýslu 1916-1918. Þjóðskjalasafn Íslands. Slóðin er: <https://jardir.skjalasafn.is/kort/>

Herforingjaráðskort: Dönsku herforingjaráðskortin 1905-1915. Nr. 47. Sótt af <http://islandskort.is/is/category/list/29>

Landamerkjabréf: Árnæssýsla – Landamerkjabók 1883-1949. Reykjavík: Þjóðskjalasafn Íslands. Slóðin er: <https://jardir.skjalasafn.is/kort/>

Loftmyndasjá LMÍ: Landmælingar Íslands. 1945-2000. Loftmyndasjá. Sótt af: <https://loftmyndasja.gis.is/>

Rúnar Leifsson. 2006. *Deiliskípulag fyrir frístundabyggð að Kílbrauni.* Óútgefið skráningarbréf.

Túnakort 1920: Túnakort Skeiðahrepps. Reykjavík: Þjóðskjalasafn Íslands. Sótt af: <https://testbirting.manntal.is/>

Uppdrættir Búnaðarsambands Íslands af Skeiðaáveitu. Þjóðskjalasafn Íslands.

- Ö-Arakot JE:** 1997. Örnefnaskrá Arakot. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Arakot ÞE:** Án ártals. Örnefnaskrá Arakot. Þorsteinn Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Álfsstaðir BH:** 1982. Örnefnaskrá Álfsstaðir. Bjarni Harðarson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Álfsstaðir JE:** 2003. Örnefnaskrá Álfsstaðir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Álfsstaðir spurningar og svör:** 1988. Hafliði Ketilsson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Árhraun:** 2004. Örnefnaskrá Árhraun. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Birnustaðir JE eldra:** Án ártals. Örnefnaskrá Birnustaðir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Birnustaðir JE:** 2003. Örnefnaskrá Birnustaðir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Blesastaðir JE:** 2004. Örnefnaskrá Blesastaðir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Borgarkot JE eldra:** Án ártals. Örnefnaskrá Borgarkot. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Borgarkot JE:** 1998. Örnefnaskrá Borgarkot. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Brjánsstaðir JE:** 2001. Örnefnaskrá Brjánsstaðir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Brúnavallakot:** 2004. Örnefnaskrá Brúnavallakot. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Efri-Brúnavellir:** 2004. Örnefnaskrá Efri-Brúnavellir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Efri-Brúnavellir JE:** 1997. Örnefnaskrá Efri-Brúnavellir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Efri-Brúnavellir spurningar og svör:** 1971. Hjörtur Ólafsson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Fjall BJ:** Án ártals. Örnefnaskrá Fjall. Brynjúlfur Jónsson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Fjall JE:** 2002. Örnefnaskrá Fjall. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Fjall JG:** 1976. Örnefnaskrá Fjall. Jón Guðmundsson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

- Ö-Framnes BB:** 1910. Örnefnaskrá Framnes. Brynjúlfur Bjarnason skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Framnes JE:** 2003. Örnefnaskrá Framnes. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Framnes JG:** 1976. Örnefnaskrá Framnes. Jón Guðmundsson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Hlemmiskeið BJ:** Án ártals. Örnefnaskrá Hlemmiskeið. Brynjúlfur Jónsson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Hlemmiskeiði JE eldra:** Án ártals. Örnefnaskrá Hlemmiskeiði. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Hlemmiskeiði JE:** 2004. Örnefnaskrá Hlemmiskeiði. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Húsatóftir JE eldra:** Án ártals. Örnefnaskrá Húsatófta. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Húsatóftir JE:** 2004. Örnefnaskrá Húsatófta. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Húsatóftir VÞ:** 1977. Örnefnaskrá Húsatófta. Vilhjálmur Þorsteinsson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Kálfhóll JE eldra:** Án ártals. Örnefnaskrá Kálfhóll. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Kálfhóll JE:** 2004. Örnefnaskrá Kálfhóll. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Kílhraun JH:** 1980. Örnefnaskrá Kílhraun. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Kílhraun JE:** 2004. Örnefnaskrá Kílhraun. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Langamýri JE:** 1997. Örnefnaskrá Langamýri. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Miðbýli HÞ:** 1975. Örnefnaskrá Miðbýli. Hinrik Þórðarson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Ólafsvellir:** 1977. Örnefnaskrá Ólafsvellir. Þorsteinn Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Ólafsvallatorfa eldra:** Án ártals. Örnefnaskrá Ólafsvallatorfa. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Ólafsvallatorfan:** 2003. Örnefnaskrá Ólafsvallatorfa. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-Ólafsvellir athugasemdir:** 1980. Ólafsvellir athugasemdir. Valdimar Guðmundsson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

- Ö-Ósabakki: 2004. Örnefnaskrá Ósabakki. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Reykir JE**: 2004. Örnefnaskrá Reykir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Reykir ÞE**: 1977. Örnefnaskrá Reykir. Þorsteinn Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Reykir ÞB**: Án ártals. Örnefnaskrá Reykir. Þorsteinn Bjarnason skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Skeiðháholt JE**: 1999. Örnefnaskrá Skeiðháholt. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Syðri-Brúnavellir JE**: 2004. Örnefnaskrá Syðri-Brúnavellir. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Syðri-Brúnavellir KB**: Án ártals. Örnefnaskrá Syðri-Brúnavellir. Kristín Bjarnadóttir skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Útverk JE**: 2004. Örnefnaskrá Útverk. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Vorsabær JE eldra**: Án ártals. Örnefnaskrá Vorsabær. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Vorsabær JE**: 2004. Örnefnaskrá Vorsabær. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Vorsabær ÞB**: Án ártals. Örnefnaskrá Vorsabær. Þorsteinn Bjarnason skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Ö-**Votamýri JE**: 1999. Örnefnaskrá Votamýri. Jón Eiríksson skráði. Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Heimildamenn:

Aðalsteinn Guðmundsson, f. 01.05.1952. Veitti upplýsingar um Húsatóftir.

Ásmundur Lárusson, f. 22.02.1970. Veitti upplýsingar um Norðurgarð.

Benedikt Kolbeinsson, f. 03.05.1948. Veitti upplýsingar um Votumýri.

Bjarni Ófeigur Valdimarsson, f. 18.10.1945. Veitti upplýsingar um Fjall.

Elín Þórðardóttir, f. 12.12.1953. Veitti upplýsingar um Kálfhól.

Georg Kjartansson, f. 11.07.1970. Veitti upplýsingar um Ólafsvelli.

Guðjón Vigfússon, f. 15.06.1936. Veitti upplýsingar um Húsatóftir.

Gylfi Guðmundsson, f. 29.10.1953. Veitti upplýsingar um Húsatóftir.

Hafliði Sveinsson, f. 20.06.1945. Veitti upplýsingar um Ósabakka.

Hjalti Þórðarson, f. 18.03.1920. Veitti upplýsingar um Reyki.

Sveinn Ingvarsson, f. 08.08.1946. Veitti upplýsingar um Reyki.

Ingvar Hjálmarsson, f. 22.06.1976. Veitti upplýsingar um Miðbýli og Fjall.

Jón Vigfússon, f. 29.08.1948. Veitti upplýsingar um Efri-Brúnavelli.

Kjartan Ágústsson, f. 23.10.1955. Veitti upplýsingar um Löngumýri.

Kjartan Georgsson, f. 07.05.1933. Veitti upplýsingar um Ólafsvelli.

Kristín Bjarnadóttir, f. 06.10.1936. Veitti upplýsingar um Syðri-Brúnavelli.

Ólafur Leifsson, f. 19.08.1962. Veitti upplýsingar um Björnskot.

Rúnar Bjarnason, f. 07.10.1956. Veitti upplýsingar um Reyki.

Sigmar Guðbjörnsson, f. 24.02.1952. Veitti upplýsingar um Arakot.

Sigurlaug Sigurjónsdóttir, f. 20.09.1926. Veitti upplýsingar um Reyki.

Valgerður Guðjónsdóttir, f. 14.06.1947. Veitti upplýsingar um Reyki.

Valgerður Gísladóttir, f. 09.10.1947. Veitti upplýsingar um Árhraun.

Vilhjálmur Eiríksson, f. 16.10.1930. Veitti upplýsingar um Hlemmiskeið.

Vilmundur Jónsson, f. 10.12.1930. Veitti upplýsingar um Skeiðháholt.

Þórður Jóhann Guðmundsson, f. 17.01.1978. Veitti upplýsingar um Kílhraun.

Viðauki I: Hnitaskrá í isn93

Auðkenni	X	Y
233001_01	422774	395194
233001_02	422745	395179
233002	422788	395247
233003	422770	395350
233004	422860	395336
233005	422886	395418
233006	422992	395295
233007	422863	395082
233008	423009	395038
233009_01	422823	395342
233009_02	422826	395350
233009_03	422814	395360
233009_0	422819	395330
233011	422745	395928
233012	422790	395457
233014	422746	395379
233016_01	422982	395465
233016_02	422980	395476
233017	422849	395201
233019	423008	395347
233020	422961	395234
233021	422974	395251
233022	422838	395317
233023	422800	395052
233024	422067	394973
233025	422034	394882
233026_01	421684	394278
233026_02	421675	394252
233026_03	421778	394399
233027	422600	395368
233028	422366	395507
233029	422540	396201
233030	422597	397262
233031	422966	395193
233032_01	422795	395959
233032_02	422781	395939
233032_03	422790	395944
233033	422852	396097
233034	423294	396457
233035	423470	396960
233036_01	423376	397427
233036_02	423357	397368
233037	424290	399091
2330381	423165	395151

2330382	423158	395158
233039	422348	396128
233040	422812	395291
233042	424222	398753
233043_01	422744	395422
233043_02	422825	395435
233043_03	422941	395419
233044	422654	395399
233045	422691	395120
233046	422728	395086
233047	422702	395173
233048	422920	395120
233049	422902	394932
233050	422483	394642
233051	422828	395701
233051	423536	397164
233052	422960	396335
233053	424704	398752
233054	420875	394006
233055	423037	396428
233056	423252	396258
233057	422619	395139
233059	421669	394404
233060	423805	397844
233061	422993	395035
233062	421771	394228
233063	421703	394219
233064	422957	395223
233065	422831	395328
233066	422662	395442
233068	422878	395544
233070	422960	395199
233071	421864	394513
234001_01	423266	394491
234001_02	423270	394481
234001_03	423269	394498
234001_04	423289	394491
234002	423347	394520
234004	423238	394148
234005_01	422777	393943
234005_02	422789	393945
234006	422692	394249
234008	423269	394378
234009	423328	394479
234010	423338	394511

234011	423351	394446
234012	423325	394527
234013	423499	394569
234014	423133	394740
234015	423198	394881
234016	423434	394561
234017_01	423445	394331
234017_02	423396	394344
234018_01	423485	394818
234018_02	423478	394833
234019	423835	394740
234020_01	424003	395302
234020_02	423999	395294
234020_03	423990	395292
234021	423296	394936
234022	423904	394328
234024	423190	394095
234028	423764	394753
234031	423314	394479
234032	423273	393987
234033	423342	394525
234034	423302	394564
234035	423139	394545
234037	423415	394109
234038	423397	394704
234039	423320	394429
234040	423361	394286
234041_01	423466	395200
234041_02	423475	395185
234042	423792	395229
234043	422667	394120
234044	423351	394884
234045	423288	394950
234046	423305	394909
234047	423294	394634
235001_01	425209	395025
235001_02	425206	395000
235002	425227	395097
235003	425125	395097
235004	425104	395158
235005_01	425673	395291
235005_02	425688	395269
235005_03	425766	395246
235006	425276	394997
235007_01	426213	395057
235007_02	426162	395145

235008	425359	394995
235009	424772	396750
235010	425868	395637
235011	425388	394502
235012	425711	394640
235013	424747	394483
235014_01	424676	395222
235014_02	424680	395238
235014_03	424655	395274
235015	424798	395505
235016_01	425461	394860
235016_02	425304	394670
235016_03	425314	394849
235016_04	425429	394822
235016_05	425361	394819
235016_06	425149	394563
235017	425012	395175
235018	424782	394406
235019	425384	394936
235020	424318	395683
235021	425181	395105
235022	425250	394908
235023	425034	394548
235024	425374	395080
235025	424699	396289
235026	425010	395081
235027	424683	395327
235028	425033	395319
235029	424742	395222
235030	425173	395555
235031	425159	395097
235032	425783	395573
235033	424796	395114
235034	425334	395013
235035	425328	394715
235035	424425	394450
235036	425202	395089
235037	425420	395073
235038	424844	395126
235039	425065	394847
235040	425567	394500
235041_01	424801	395230
235041_02	424767	395559
235041_03	424774	395543
235042	425393	395100
236001_01	426809	395954

236001_02	426808	395931
236001_03	426773	395961
236002	426785	395910
236003	427040	395871
236004	427014	395849
236005	426793	395881
236006	427443	397568
236007_01	426670	395880
236007_02	427012	395897
236007_02	427075	395874
236008	426605	396013
236009	426454	396169
236010	426510	396240
236011_01	427220	396216
236011_02	427257	396188
236011_03	427226	396164
236012	427056	396805
236013_01	427363	396839
236013_02	427374	396814
236014	427694	395707
236016	425633	396287
236017	426570	396923
236018	428040	395850
236019	427666	395274
236020	426550	395932
236021_01	426939	396090
236021_02	426825	396165
236021_03	426700	396108
236021_04	427396	396067
236021_05	427352	395732
236021_06	427584	395778
236021_07	427359	396483
236021_08	427090	396346
236022	427026	395869
236023	426794	395930
236024	426118	395422
236025	426045	395599
236028	426851	396005
236029	427431	395576
236030	427240	395742
236031	427069	395740
236032	426266	396848
236033	426414	395277
236034	427229	395280
236035	426150	396450
236036	426069	396853

236037	426053	396910
236038	427328	395790
236039	427012	395841
236040	426422	396122
236041	426428	396144
236042_01	427271	396094
236042_02	427263	396099
236043	427074	394792
236044_01	426354	395911
236044_02	426417	395910
236045	426659	397392
236046	427311	395664
236047	427347	395557
236048	427106	395325
236049	426767	394855
236050	427377	397277
236051	427187	394604
237001_01	428446	396767
237001_02	428422	396752
237002	428473	396772
237002_05	428393	396782
237003	428379	396787
237004	428417	396869
237005	428457	396856
237006	428452	396674
237007	428544	396798
237008_01	428304	396859
237008_02	428337	396899
237010	429130	396874
237011	428419	397556
237012	428104	397529
237013	427678	397133
237014	428195	396807
237015	428389	396784
237016	429172	396541
237017	428701	396545
237018	428777	396792
237019	428506	396932
237020	428375	396935
237021	428176	396846
237022	428428	397017
237023	428159	397108
237024	428423	396774
237026	428312	396883
237027	428539	396764
237028	429083	397030

237029	428316	396796
238001_01	429169	394251
238001_02	429178	394239
238003	429285	394153
238004	429285	394124
238005	429325	394146
238006	429241	394129
238007	429136	394095
238008	429125	394134
238009	429209	394303
238010	429319	394348
238011	429282	394230
238012_01	429331	394132
238012_02	429180	394347
238015_01	429247	394235
238015_02	429253	394222
238016_01	428929	394048
238016_02	428937	394058
238017	428821	394321
238019	429973	396215
238020	427978	395222
238021_01	429133	394230
238021_02	429143	394226
238023	428082	395306
238024	428145	394867
238025	428188	394627
238026	427855	394526
238027	428376	394508
238028	429465	395212
238029	428877	393506
238030	428054	394920
238031	429223	394063
238032	430055	394715
238033	429444	394099
238034	430350	392974
238035	428156	394708
238036_01	428173	394732
238036_02	428196	394753
238036_03	428212	394693
238037	428866	392984
238038	429215	394378
238039_01	428884	393666
238039_02	428930	393665
238040	428935	393575
238041	429556	393001
238042	429298	392907

238043	428805	393625
238044	428948	393818
238045	428930	394115
238046	427690	393485
238048	429361	394617
238049	429303	394119
238050	429335	394270
238051	430362	393569
238052	429026	394153
238053	429310	394236
238054	429042	392745
238055	429097	394261
238057	429317	394115
238065_01	428869	393042
238065_02	428899	393048
238065_03	428885	392997
238066	428902	393075
238067	427459	393740
238068	430379	393589
238069	430080	394102
239001_01	425653	392356
239001_02	425635	392386
239002	425696	392337
239003	425605	392318
239004	425732	392246
239005	425744	392253
239006	425797	392296
239007	425810	392264
239008	425808	392241
239009	425646	392169
239010	425530	392167
239011	425517	392156
239012_01	426299	392582
239012_01	426246	392519
239012_02	426305	392589
239013	426319	392580
239014_01	425879	392107
239014_02	425873	392089
239015	425690	392368
239016	425605	392004
239017	425591	392350
239018	425760	392296
239019	426346	392470
239021	426325	392493
239022	425472	392548
239023	426409	392167

239024	426627	391563
239025	425333	392624
239026	426483	392579
239027	425114	392417
239027	427056	393256
239028	427019	391884
239029	425909	391821
239030	424980	392103
239031	427130	392580
239032	427177	393536
239033	425704	392306
239034	425494	392508
239035	426848	393407
239036	427008	393375
239037	426170	392467
239038	425081	392424
239039	426683	393434
239040	427052	392779
239041	425469	392497
239043	425220	392068
239044	425896	392045
239045	425801	392174
239046	425910	392053
239047	426272	392565
239048	426302	392529
239049	426371	392517
239050	425648	391925
239051	425819	391985
239052	425461	391909
239053	426336	390866
239054	427000	393950
239055	425841	392201
239056	425833	392150
239056	425864	392164
239057	425813	392208
239058_01	425953	392107
239058_02	425960	392113
239058_03	425947	392105
239059	427160	392746
239060	426730	392935
239061	425948	392007
239062	426476	391685
239063	425436	391936
239064	426679	392114
239065	426243	392428
239066	426268	392556

240001_01	424290	390913
240001_02	424274	390873
240002	424344	390943
240003	424294	390946
240004	424294	390995
240005	424242	391009
240006	424206	390990
240007	424176	390958
240008	424155	390944
240009	424342	390792
240010	424287	390826
240011	424069	390766
240012	424158	390904
240013	425404	390807
240014	424916	391064
240015	423717	391588
240016	424551	390150
240017	424659	390161
240018	423679	390475
240019	424821	390706
240020	424695	391513
240021	424406	390776
240022	425910	390756
2400231	424969	390395
2400232	424993	390439
240024_03	424671	391330
240025	424475	391915
240025	424657	391817
240026_01	424484	390854
240026_02	424505	390863
240027	423544	390411
240029	424178	390881
240030	424019	390750
240033	424235	390807
240034	423651	391533
240035	424732	391754
240036	424725	391261
240037	424320	391003
240038	424751	390807
240039	425190	391234
241001	423877	389959
241002	423891	389975
241003	423793	389996
241004	424013	389947
241005	423748	389983
241007	423000	389621

241008_01	423158	389364
241008_02	423096	389340
241008_03	423104	389304
241008_04	423132	389426
241008_05	423176	389374
241008_06	423103	389369
241008_07	423159	389355
241009	423408	390278
241010	423902	389532
241011	423668	389028
241012	423174	389016
241013	423584	389572
241014	422847	389686
241015	423646	389974
241016_01	423467	389883
241016_02	423516	389826
241017	423823	389283
241018	423610	390136
241019	423920	389992
241020	424015	389983
241021_01	423881	389916
241021_02	423849	389943
241022	423677	389960
241023	423211	389727
241024	423560	389669
241025	423003	390131
241026	423636	389586
241027	423419	389421
241028	423145	389235
242001_01	424724	389884
242001_0 2	424752	389863
242002	424752	389823
242002	424666	389868
242003	424722	389907
242004	424655	389696
242005	424593	389771
242006	424772	389838
242007	424692	389929
242009	424726	389865
242010	426155	390658
242011	424373	389028
242012	425301	389686
242013	424685	389983
242014	424642	390102
242015	425539	388540
242016	426262	390520

242017	424585	388941
242018	425476	389560
242019_01	425203	390093
242019_02	425203	390055
242019_03	425233	390058
242019_04	425159	390124
242020	424761	389769
242021_01	424965	388867
242021_02	424949	388885
242021_03	424986	388848
242022	425474	390170
242026	425211	389342
242027_01	425177	389937
242027_02	425188	389928
242028	425608	389458
242029	424964	389870
242030	425498	389586
242031	425445	390151
242032	424968	390226
242033	425561	389889
243001_01	424115	387792
243001_02	424133	387764
243002_01	424056	387810
243002_02	424208	387824
243003	424028	388077
243004	424033	387757
243005	424141	387914
243006	424229	387647
243007	424063	387722
243009	425292	387374
243010	424394	388335
243011	423553	388345
243012	424962	388479
243013_01	424504	388582
243013_02	424470	388670
243014_01	425096	387624
243014_02	425111	387620
243015	424114	387980
243016_01	423927	388242
243016_02	423951	388226
243016_03	423931	388206
243017	424225	387793
243018	424176	387540
243019	424663	387829
243020	424174	387948
244001	424347	386500

244002	424401	386542
244003_0 1	424340	386578
244003_02	424312	386456
244004	424291	386473
244005	424391	386296
244006	424494	386546
244007	424405	386307
244008	424355	386495
244009	424367	386545
244010	424672	386733
244011	422809	386010
244012	424609	386530
244013	424512	386312
244014	424747	386995
244015	423501	386521
244016	424512	386423
244017	424531	386197
244018	422847	387600
244019	422844	387530
244020_01	423587	386419
244020_0 2	423632	386405
244021	423590	386525
244022	423750	386984
244023	422876	386022
244024	424373	387237
244025	424323	386663
244026	424691	386481
244027	424097	386401
244028	424317	386444
244029	424358	386480
244030	424399	386560
244031	424443	386544
244032	424999	386806
244033	424858	386708
244034	422845	387632
245001_01	422713	385426
245001_0 2	422681	385408
245002	422751	385351
245003	422808	385450
245004	422610	385256
245005	422602	385212
245006	422600	385461
245007	422874	385114
245008	423037	384376
245009	422574	385241
245012	421509	383746

245013	422684	385566
245014	422623	385623
245015	422861	384131
245016	421290	384785
245017	422999	385649
245018	422852	385875
245019	422024	384103
245020	422584	385615
245021	422826	385304
245022	423038	384173
245023_01	422789	384480
245023_02	422772	384457
245023_03	422789	384457
245023_04	422763	384469
245023_05	422783	384478
245023_06	422772	384440
245024	422107	385398
245025	422707	385278
245026	421401	384726
245027	421406	384461
245028	422660	385729
245029	422868	385487
245029	423078	385572
245030	423017	383958
245031	422407	384952
245032	422696	385443
245033	422819	385452
245034	421970	384319
245035_01	421955	385009
245035_02	421954	384983
245036	422510	384444
245037_01	421791	383790
245037_02	421829	383804
245037_0 3	421806	383742
245037_04	421760	383751
245037_0 5	421759	383784
245037_06	421775	383794
245038	421350	384444
245039	422811	385893
245040	422817	385867
245041	422810	385470
245042	421772	383762
246001_01	421449	386238
246001_02	421470	386215
246002	421496	386282
246003	421448	386357

246004	421349	386307
246005	421375	386135
246006_01	421268	386341
246006_02	421397	386074
246007	421485	386124
246008	420073	386056
246009	420479	385330
246010	420528	385325
246011	420870	384815
246012_01	421109	385270
246012_02	421132	385279
246013_01	421821	386442
246013_02	421860	386383
246014	421262	386172
246015	419948	385900
246016	420285	385826
246017	421575	386159
246018	421218	386436
246019	420926	386700
246020	421639	387104
246021	422374	385934
246022	421642	386300
246023	422530	386100
246024	421470	385949
246025	421419	386001
246026	421302	386166
246027	421815	386685
246029	421229	386102
246030	421237	385948
246031	421618	385376
246032	421295	384926
246033	421345	384903
246034	420214	386052
246035	420647	385544
246036	421539	386244
246037	421606	386233
246038_01	421438	386141
246038_02	421435	386132
246039	421372	386419
246040	420489	385677
246041	421409	386254
246043	421288	386354
246044	420281	386689
246045	420352	386798
247001_01	422341	386734
247001_02	422340	386724

247002	422387	386779
247003	422282	386817
247004	422307	386813
247005	422462	386665
247006	422294	386746
247007	422082	387218
247008	422242	387305
247009	422304	386674
247010	422615	386605
247011	422386	386573
247012	422318	386778
247013	422467	386731
247014	422401	386747
247015	422407	386778
247016	422482	386786
247017	422211	386912
247018	422586	386999
247019	422299	386876
248001_01	422963	388863
248001_02	422956	388831
248001_03	422922	388848
248001_04	422936	388865
248002	422877	388742
248003	423076	388877
248004	422914	388855
248005	422590	389323
248006	422514	388633
248007	422752	388581
248008	423019	389048
248009	423163	388609
248010	423076	388941
248011	422621	389221
248012	422706	388885
248013	423296	388568
248014	422630	389012
248015	422726	389053
248016	422691	388896
248017_01	422798	389388
248017_02	422793	389375
248017_03	422783	389376
248018	423156	388868
248018	422908	389431
248019	422839	389252
249001	422334	388477
249002	422302	388493
249003_01	422363	388425

249003_02	422304	388456
249004	422156	388636
249005	422175	388594
249006	422189	388608
249007	422195	388350
249008	422165	388426
249008	422454	388618
249009	422329	388472
249010_01	422321	388461
249010_02	422336	388451
249011	422350	388644
249012	421483	387269
249013	421149	387689
249014	422156	388646
249015_01	422353	388462
249015_02	422370	388460
249016	422042	388467
249017	422049	388063
249018	421911	388601
249019_02	422012	387968
249019_03	421962	387969
249020	422162	388355
249021	422196	388425
249022	421748	387723
249023	422246	388660
249028	421980	387989
249029	422342	388846
249030_01	422135	387904
249030_02	422125	387879
249030_03	422103	387882
249031	422373	388165
249032	422644	388221
249033	421973	387720
249034	422375	387969
249035	421439	388060
249036	422726	388200
250001_01	419492	389261
250001_02	419495	389230
250001_03	419525	389253
250001_04	419518	389282
250002	419480	389296
250002	419555	389198
250003	419602	388998
250004	419607	389010
250005	419603	389102
250006	419565	389181

250007	419601	389223
250008_01	419595	389353
250008_02	419459	389448
250008_03	419571	389366
250009	419463	389486
250011_01	419300	387373
250011_02	419304	387372
250011_03	419315	387373
250011_04	419296	387351
250012	420383	390173
250013	419758	389387
250014	419903	388329
250015	420463	390928
250016	419642	388206
250017 1	419705	388698
250017 2	419707	388670
250018	420317	391389
250018	420305	391531
250018	420438	391468
250019	420067	388154
250020	420001	390197
250021	419640	389393
250022	420517	391707
251001_0	422015	390368
251001_02	422000	390346
251001_03	422010	390348
251002_01	422040	390366
251002_02	422050	390363
251003	421954	390167
251005	421003	390593
251006	422019	390394
251007	422023	390222
251008	421908	390209
251009	421965	390237
251010	422060	390348
251011	421931	390119
251012	422177	390139
251013	422093	390204
251014	421657	389998
251015	421760	389691
251016	422126	389427
251017	421149	389037
251018	420185	387039
251019_01	420646	388967
251019_02	420651	388960
251020_01	419852	387011

251020_02	419846	386999
251020_03	419853	386998
251021	419831	386945
251022_01	420626	387788
251022_02	420554	387770
251022_03	420560	387756
251023	420566	387799
251024	421944	390214
251025	421805	390288
251026	421389	391241
251027	422009	391078
251028	422705	391716
251028	421911	391638
251029	421345	392411
251030	422213	390587
251031	422093	390656
251032	422488	390730
251033	421325	391380
251034	420864	388717
251035	421604	388909
251036	422406	390243
251037	421750	390394
251039	422849	390747
251040	422451	391033
251041	422395	391311
251042	422474	392092
251043_01	420514	389500
251043_02	420522	389474
251044_01	420786	390757
251045	421053	391029
251046	421050	391306
251047_01	422659	390479
251047_02	422690	390469
251048	422352	390259
251049	421616	391111
251050	421874	390658
251051	422617	391480
251052	421529	389457
251053	421849	389583
252001_01	421645	390367
252001_02	421659	390362
252002	421572	390328
252003	421576	390373
252004	421593	390313
252005	421612	390374
252006	421608	390349

252007	421685	390276
253001_01	421799	390457
253001_02	421801	390437
253002	421741	390515
253003	421748	390437
253004	421819	390430
253005	421799	390418
254001_01	421956	390555
254001_02	421955	390537
254002	421872	390558
254003	422005	390560
254004	421908	390626
255001_01	422117	390471
255001_02	422114	390452
255002	422091	390513
255003	422237	390503
255004	422093	390549
256001_01	422157	390382
256001_02	422141	390378
256002	422219	390245
256003	422267	390253
256004	422291	390309
256005	422165	390270
256006	422134	390367
257001_01	425557	393366
257001_02	425551	393339
257002	425646	393358
257003	425550	393428
257004	425688	393362
257005	425575	393319
257006	425471	393278
257007	425731	393232
257008	426133	393504
257009	425311	393701
257010	424869	393346
257011	426330	394325
257012	426429	394059
257013	426221	393604
257014	425560	393190
257015	425950	393722
257016	426288	394323
257017_01	425805	393574
257017_02	425754	393538
257017_03	425806	393523
257017_04	425804	393477
257018	425931	393089

257020	425798	394475
257021	426368	393683
257022	425603	393135
257023	426533	394008
257024	426413	394475
257025	425310	392750
258001_01	424545	392421
258001_02	424575	392401
258002	424518	392484
258003	424374	392439
258004	424644	392632
258005	424671	392626
258006	424660	392569
258007	424466	392376
258008	424593	392578
258009	424503	392435
258010	424549	392546
258012	424176	392476
258013	424329	392420
258014	424671	392401
258014	424211	392862
258015	424900	392805
258016	424497	392463
258017	423516	392434
258018	424747	392553
259001_01	424334	392238
259001_02	424356	392224
259002	424296	392236
259003	424325	392186
259004	424248	392185
259005	424220	392138
259006	424233	392130
259007	424467	392333
259008	424253	392113
259010_01	424109	392174
259011	423702	391635
259012	424545	391988
259013	423483	391776
259014	423992	392096
259015	424052	392211
259016	424253	392029
259017	424435	392268
259018	423950	392175
260001_01	424568	393931
260001_02	424564	393907
260002	424620	393924

260003	424645	393907
260004	424773	394167
260005	423630	393828
260006	422596	392802
260007	424790	393823
260008	424048	393648
260009	424277	393260
260010	424735	394357
260011	424663	393942
260012	424889	394313
260013	424721	393923
260014	424552	394344
260015	422870	392807
260016	424620	393762
260017	423349	393389
260018	424772	394181
260019	424933	394212
260020	423068	392853
260021	424519	393973
260022	424768	394045
260023	424411	393774
260024	424521	393909
260025	424483	393895
260026	423651	393514
260027	424692	394051
260028	424818	394174
260029	424709	393908
260030	424746	393994
260032	425158	393939
260033	422893	392799
260034	424351	393711
260035	424048	393436
260036	424160	393776
260037	423656	393776
260038	424293	393936
260039	425185	394077
260040	423556	393073
261001_01	421563	393616
261001_02	421556	393611
261001_03	421558	393587
261001_04	421570	393625
261001_05	421581	393636
261002	421644	393334
261003	421616	393341
261004	421566	393354
261005	421491	393309

261006_01	422104	393591
261006_02	422082	393566
261006_03	422076	393572
261006_04	422081	393591
261006_05	422086	393582
261007_01	421915	393542
261007_02	421938	393544
261007_03	421933	393539
261007_04	421905	393536
261007_05	421931	393532
261008	421903	393482
261009	421797	393443
261010	421608	393332
261011	421703	393404
261012	421647	393611
261013	421546	393626
261014	422761	393179
261015_01	421595	393550
261015_02	421719	393487
261016	421677	393619
261017	421675	393585
261018	421777	393213
261019	420943	393326
261020	421734	393251
261021	422466	394189
261022	421460	393332
261023	421700	393897
261024	421842	394072
261025_01	421775	394006
261025_02	421777	394109
261025_03	421779	394053
261026	422200	393600
261027	421690	393944
261028	421209	393962
261029	421512	393649
261030	421535	392928
261031	421589	393571
261032_01	422608	393942
261032_02	422605	393952
262001_01	420918	393077
262001_02	420924	393059
262001_03	420920	393090
262002	420900	393192
262003	420000	391486
262004	420314	392590
262005	420000	391552

262006	420005	391505
262007_01	420440	392518
262007_02	420446	392516
262007_03	420436	392509
262008	420645	392600
262009	420469	392053
262010	419935	391068
262011	420655	392876
262012	420938	393318
262013	420950	393086
262014	420743	392712
262015	420885	392774
262016	421271	392652
262017	421467	392585
262018_01	421907	392325
262018_02	421913	392320
262019	420876	393078
262020	420935	392946
262021	420908	393186
262022	420934	393287
262023	420508	392817
262024	420568	393423
262025	420933	393085
262026	421794	392571
262027	420959	393075
262028	421006	393030
661001	427024	392770
661001	424034	392095
661002	422528	396784
661003	423852	393942
661003	422470	395376
661004	423314	389507
661005	425096	394441
661006	422412	391686
661006	425673	394763
661007	420561	386449
661008	426210	395533
661009	425483	392370
661009	426976	394833
661010	426748	392949
661010	428509	394497
661011	427478	391679
661011	425117	386879
661012	427373	392077
661013	422901	388869
661014_01	427335	391680

661014_02	427230	391924
661015	419943	386238
661015	425320	391727
661015	422893	390017
661016	425417	391736
661018	423443	390566
661019	424112	392009
661020	425197	391975
661021	423586	394603
661022	420021	389025
661023	419288	386890
661024	428874	396712
661027	421711	387661
661028	422771	392057
661029	421650	387467
661030	421328	392685
661031	421384	393266
661032	428578	394632
661033	429744	393622
661034	424177	390366
661035	419897	388317
661036	424714	388720
661037	424439	388808
661038	423370	388765
661039	428433	397313
661040	428304	393636
661041	420033	388243
661042	424538	390436
661043	428116	391952
661044	422007	391780
661045	425542	392532
661046	425771	391338